

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University
(м. Івано-Франківськ)

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск

Issue

— XCV

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 23955-13795ПР, зареєстровано 26.04.2019. Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 року (додаток № 1)
Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)
Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 21.12.2023 р. № 9)

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 23955-13795PР, registered on 26.04.2019. Collection of Scientific Papers “South Archive (Philological Sciences)” is a professional publication in the category “B” on the specialization 035 “Philology” under the Order of the MES of Ukraine № 409 on 17.03.2020 (Appendix № 1)
The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland)
Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 9, December 21, 2023)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ільїнська Ніна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Олексенко Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Просяннікова Яна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний університет

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бондарева Олена Євгенівна – доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка.

Вишницька Юлія Василівна – доктор філологічних наук, доцент, Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Зарва Вікторія Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет.

Кеба Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Мазур Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет.

Матусяк Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний аграрний університет.

Набитович Ігор Йосипович – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Марії Кюрі-Скłodовської (Люблін, Польща).

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет.

Помогайбо Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

Ройтер Тільманн – доктор філологічних наук, професор, Інститут славістики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт, Австрія).

Офіційний сайт видання: <https://pa.journal.kspu.edu>

Південний архів (філологічні науки): Збірник наукових праць. Випуск ХСV. – Івано-Франківськ: ХДУ, 2023. – 80 с.
© ХДУ, 2023

EDITOR DIRECTOR:

Ilnska Nina Illivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Oleksenko Volodymyr Pavlovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

EXECUTIVE SECRETARY:

Prosiannikova Yana Mykolaivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bondareva Olena Yevhenivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Borys Grinchenko Kyiv University.

Vyshnytska Yuliia Vasylivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zarva Viktoriia Anatoliivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Berdyansk State Pedagogical University.

Keba Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Mazur Olena Viktorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson National Technical University.

Matusiak Halyna Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson State Agrarian University.

Nabytovych Ihor Yosypovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Maria Curie-Skłodowska University (Lublin, Poland).

Omelchuk Serhii Arkadiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kherson State University.

Pomohaibo Yuliia Oleksandrivna – Candidate of Philological Sciences, Odesa I.I. Mechnikov National University.

Reuther Tilmann – Doctor of Philological Sciences, Professor, Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria).

Official website of edition: <https://pa.journal.kspu.edu>

South Archive (Philological Sciences): Collected papers. Issue XCV. – Ivano-Frankivsk: Kherson State University, 2023. – 80 p.
© KSU, 2023

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Гальчук О. В. ПРО ТИХ, ХТО В ДОРОЗІ: ХУДОЖНІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ «30 ВІРШІВ ПРО ЛЮБОВ І ЗАЛІЗНИЦЮ» СЕРГІЯ ЖАДАНА	6
Дюкар К. В. НЕУЗУАЛЬНІ ДЕРИВАТИ-КОМПРЕСИВИ ЯК ЕКСПЛІКАТОРИ ЗРУШЕНЬ У СВИТОГЛЯДНИХ ПАРАДИГМАХ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ 2014–2023 РР.).....	17
Омелюх І. В. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ВІРТУАЛЬНИХ ІМЕН У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД.....	23
Островська Л. С. ПРОБЛЕМА КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНІТИВНИХ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ	31
Царьова І. В. СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ	39
Чмир А. В. ДІАЛОГІЧНА ФОРМА ЯК ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФАКТУ ТА ВИМИСЛУ В РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ У РОМАНІ «ШЕСТИДНЕВ» П. КРАЛЮКА	45

2. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Lutsenko R. I. REPRESENTATION OF NATIONALLY-BIASED UNITS WITH VERBAL COMPONENT IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF BRITISH POLITICAL TEXTS OF DIFFERENT VIDEO GENRES.....	56
--	----

3. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Царик Г. ПОДКАСТ ЯК ЖАНР СУЧАСНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ.....	66
--	----

4. ІНФОРМАЦІЯ

ПАМ'ЯТІ ОЛЕГА ВАСИЛЬОВИЧА МІШУКОВА (1963–2011)	75
--	----

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Halchuk O. V. ABOUT THOSE ON THE ROAD: ARTISTIC EXISTENTIAL IN SERHIY ZHADAN’S 30 POEMS ABOUT LOVE AND THE RAILROAD	6
Diukar K. V. NON-USUAL COMPRESSIVE DERIVATIVES AS EXPLICATORS OF SHIFTS IN THE WORLDVIEW PARADIGMS OF UKRAINIANS (BASED ON THE MATERIAL OF INTERNET DISCOURSE IN 2014–2023)	17
Omeliukh I. V. LEXICO-SEMANTIC GROUPS OF VIRTUAL NAMES IN SOCIAL NETWORKS: GENERAL OVERVIEW	23
Ostrovska L. S. THE PROBLEM OF QUALIFICATION OF GENITIVE ONE-MEMBER SENTENCES	31
Tsareva I. V. INFORMATION WAR MODERN DISCOURSE	39
Chmyr A. V. DIALOGICAL FORM AS A WAY TO SOLVE THE PROBLEM OF THE RELATIONSHIP OF FACT AND FICTION IN THE RECONSTRUCTION OF HISTORICAL EVENTS IN THE NOVEL “SIX DAYS” BY P. KRALIUK.....	45

2. TRANSLATION STUDIES

Lutsenko R. I. REPRESENTATION OF NATIONALLY-BIASED UNITS WITH VERBAL COMPONENT IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF BRITISH POLITICAL TEXTS OF DIFFERENT VIDEO GENRES.....	56
--	----

3. INTERCULTURAL COMMUNICATION

Tsaryk H. M. PODCAST AS A GENRE OF MEDIA DISCOURSE	66
--	----

4. INFORMATION

IN MEMORY OF OLEH VASYLIOVYCH MISHUKOV (1963–2011)	75
--	----

1. Українська мова та література

1. Ukrainian language and literature

ПРО ТИХ, ХТО В ДОРОЗІ: ХУДОЖНІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ «30 ВІРШІВ ПРО ЛЮБОВ І ЗАЛІЗНИЦЮ» СЕРГІЯ ЖАДАНА

Гальчук Оксана Василівна,
*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри світової літератури
Київського університету імені Бориса Грінченка
o.halchuk@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3676-7356*

Стаття присвячена специфіці оприявлення екзистенційних мотивів у поетичній книзі Сергія Жадана «30 віршів про любов і залізницю» (2023). **Мета** студії – окреслити зміст художніх екзистенціалів книги – досягається в перебігу дослідження основних мотивів і їхньої кореляції з екзистенціалами «буття», «смерть», «самотність», «любов», «вибір» тощо; означення авторської інтерпретації топосу пам'яті в контексті проблематики індивідуальної та поколінневої ідентичності; з'ясування ролі біблійного інтертексту і «залізничної» поетики в художньому просторі книги Жадана. Основними **методами** дослідження є рецептивний, інтертекстуальний, метод філологічного аналізу.

У **результаті** дослідження доведено, що в «30 віршах про любов і залізницю» питомі для творчості Жадана мотиви «подорож без мети» (Т. Гундорова) і відчуття «бездомності» набувають семантики «подорож для віднайдення “Я” індивідуального і національного». Центральні топоси збірки (місто, залізничний вокзал, вагон) постають авторськими варіантами топосів випробування любові до Батьківщини, жінки, природи і Слова; місцем вибору, зустрічей і втеч як подолання чи пошуку самотності, прихистку від смерті тощо. Визначено, що характерною ознакою збірки Жадана є «залізнична поетика» в поєднанні з мотивами філософської, громадянської та інтимної лірики в межах одного твору; біблійна інтертекстуальність; художня інтерпретація колективного й автобіографічного досвіду в образах-метафорах екзистенційних ситуацій і станів.

Висновки. «30 віршів про любов і залізницю» засвідчують творчу динаміку Жадана-поета, де повномасштабна війна як нова екзистенційна реальність стає «оптикою» авторської інтерпретації нових значень «пам'яті», «дороги», «залізниці» і сучасника-«пасажира», для якого подорож перетворюється на проходження ініціації.

Ключові слова: Сергій Жадан, екзистенційні мотиви, художні топоси, «залізнична» поетика, біблійний інтертекст, ідентичність.

ABOUT THOSE ON THE ROAD: ARTISTIC EXISTENTIAL IN SERHIY ZHADAN'S 30 POEMS ABOUT LOVE AND THE RAILROAD

Halchuk Oksana Vasylivna,
*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the World Literature Department
Boris Grinchenko Kyiv University
o.halchuk@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3676-7356*

The article is devoted to specifics of the manifestation of existential motifs in Serhiy Zhadan's poetry book *30 Poems about Love and the Railroad* (2023). The study **purpose** to outline the content of the artistic existential of this book. To pursue this goal, the article analyzes the key motifs and their correlation with the existential of being, death, loneliness, love, choice, etc.; reveals the author's interpretations of the topos of memory in the context of individual and generational identity; and clarifies the role of biblical intertext and *railway* poetics in the artistic space of Zhadan's book. The main research **methods** are receptive, intertextual, and philological analysis.

The **results** of the analyses indicate that in *30 Poems about Love and the Railroad*, one can observe the poet's creative dynamics. The traditional motifs of "a journey without a goal" (T. Gundorova) and the feeling of "homelessness" acquire the semantics of a journey to find the individual and national identity. The central topoi of the collection are the city, the railway station, and the carriage. They appear as the author's variants of places where the lyrical character's love for the Motherland, the women, nature, and the creative Word is tested. They are also topoi of boundary situations, where choices are made in meetings and escapes as a way of overcoming or searching for loneliness, protecting from death, etc.

The study **concludes** that existential motifs are revealed in all the poems, which synthesize elements of philosophical, civic, and intimate lyrics within one work. The biblical intertextuality is dominated by this book. It is organic for the embodiment by the collective and autobiographical experience in images-metaphors of existential situations and states. The specialty role in the book belongs to the so-called railway poetics. These demonstrate Zhadan's creative dynamics. For the poet the comprehension of a full-scale war as a new existential reality becomes a source of new meanings for the concepts of memory, road, railway, and an optic in interpreting the image of a contemporary "passenger" for whom traveling by railway is an initiation.

Key words: Serhiy Zhadan, existential motifs, artistic topoi, *railway poetics*, biblical intertext, identity.

1. Вступ

Як і в «Саду божественних пісень» чи в «Байках Харківських» Григорія Сковороди, у поетичній збірці Сергія Жадана 30 творів. І хоча здається, що, випереджуючи цікавість читача, автор сам зазначає в титулуванні книги її тематику, до якої не раз звертався у власній творчості, зміст «30 віршів про любов і залізницю» охоплює широкий спектр питань буття сучасника-«пасажира» у його житті-мандрівці. Тож метафоричним «садом» Жадана постають залізничні станції і вокзали, де ліричні персонажі осягають проблеми життя і смерті, пошуку сенсу буття, самотності, вибору тощо.

Мета цього дослідження полягає у визначенні художньої репрезентації екзистенціалів поетичної книги Жадана. Задля досягнення мети необхідно застосувати **методи** філологічного та порівняльного (зокрема, рецептивного, інтертекстуального) аналізу і вирішити такі **завдання**: окреслити ключові художні топоси «30 віршів про любов і залізницю» і їхню кореляцію з екзистенціалами «буття», «смерть», «самотність», «любов», «вибір» тощо; проаналізувати авторську інтерпретацію топосу пам'яті в контексті проблематики індивідуальної і поколіннєвої ідентичності; з'ясувати роль біблійного інтертексту і «залізничної» поезики в художньому просторі книги. У такому ракурсі книга Жадана ще не розглядалась, що аргументує **актуальність** цієї студії.

Поетична книга «30 віршів про любов і залізницю» ще не була **об'єктом** спеціального наукового аналізу. Проте сам **предмет** дослідження – екзистенціальне у творчості Жадана – завдяки працям І. Боднар-Терещенка, Т. Гундорової, Л. Литвин, М. Реутової та ін. став чи не хрестоматійним визначенням щодо специфіки художнього мислення письменника. Темі дороги і залізниці зокрема у творах Жадана присвятили свої дослідження В. Нестеренко, О. Шаф.

Як і в «Цитатнику», де автор запропонував вибрані вірші «для коханців і коханок», у «30 віршах про любов і залізницю» Жадан вдається до принципу тематичної вибіркості щодо власних творів різних років, формуючи в такий спосіб текстуальний масив зі спільною «залізничною» поезикою, щоб запросити читача до постмодерної гри впізнавання в топосах залізниці чи/і вокзалу обрисів сучасного світу.

Основне положення цієї студії ґрунтується на переконанні, що книга «30 віршів про любов і залізницю» є свідченням творчої динаміки Жадана, де повномасштабна війна як нова екзистенційна реальність стає певною «оптикою» в інтерпретації питомих для його поезії художніх топосів «пам'ять», «подорож», «залізниця». Це стосується і вперше опублікованих творів, і віршів з оприлюднених раніше збірок, які в новому контексті «приростають» додатковою семантикою чи набувають несподіваної конотації. У результаті масштабується проблематика поезій, інтимна

чи громадянська тематика яких поєднується з філософською. А вся книга може сприйматись поетичним коментарем до екзистенції українця під час російсько-української війни.

2. Дорога через війну: хронотоп війни як екзистенційна ситуація

«30 віршів про любов і залізницю» відкриваються твором «*Все як було*», якому за опри-явленням основних мотивів всієї книги – пам'яті, міста, дороги – можна відвести роль про-грамового. Лейтмотивом є мотив пам'яті. Він окреслюється вже в першому рядку часовою категорією минулого («*Все, як було*»), далі відлунює в анафорах «*я пам'ятаю...*», фіксується в порівнянні «*Пам'ять прописана стисло, мов нарис*», а потім визначає роль міста як певної точки зародження і концентрації спогадів («*Пам'ять, яка починалася тут*»), щоб у фіналі виявитись у філософській рефлексії «*Я пам'ятаю більше, ніж треба*». Цей мотив розгортається на тлі амбівалентного міста (саме про такий тип міста у творчості Жадана висновувалось у дослідженні О. Коваленко (Коваленко, 2010)), із яким пов'язана ціла гама почуттів ліричного персонажа, де ностальгія за власною молодістю переплітається з об'єктивною картиною соціальних реалій, у яких безсумнівно вгадуються названі поетом часові маркери *вісімдесятих і дев'яностих*: «*привиди бідності і свободи*», «*дивні слова на позначення злості*», «*місто, в якому сняться жахіття*», «*хроніка, значена криміналом*», «*кілька будівель барачного типу*» (Жадан, 2023: 10–11). Та попри часову і просторову конкретизацію (як *яголи харківських комуналок*), топос міста тяжіє до символіки втраченого раю завдяки біблійним алюзіям «*початок часів*», «*час говорити і час помирати*», «*хліб наш щоденний*» (Жадан, 2023: 10–11). Осердям цього міста-метафори є вокзал – «місто в місті». Цей мікротопос «розпадається» на окремі фрагменти, зсотані із зорових («*товарних вагонів літня протяжність*», «*п'ята коля, третій перон*») і звукових («*залізничний нічний перестук*») образів, завдяки яким створюється ефект фізичного руху. Але домінантним усе ж є рух ментальний, позаяк саме вокзал стає місцем зродження спогадів. Цей мотив репрезентований низкою образів, що, як і топос міста, корелюють зі сферою інфернального: «*демони споминів і сновидінь*», «*лиця із загубленого негативу*». Алюзію потойбічного царства посилює метафора публіки привокзальної, «*що переходить зі світла в тінь*» (Жадан, 2023: 11). Таким чином, вокзал – місце початку і кінця, а залізничні атрибути – матеріалізований слід людського буття: «*і все, що лишається після тебе, – п'ята коля, третій перон*» (Жадан, 2023: 11).

Мотив пам'яті в книзі Жадана має вимір індивідуально-автобіографічного і колективного. Останній пов'язаний з осмисленням простору України, суспільства, історії і хронотопу війни в трагічному і символічному ракурсах. Так, у вірші «*Що ти будеш згадувати про ці часи?*» ліричний персонаж звертається до персоніфікованого образу України з проханням згадувати усіх своїх неідеальних синів («*навіть якщо не зможеш згадати наших імен / і якщо тебе завжди драгував колір наших знамен, / мова наших освідчень, / біографії наших святих, / кількість у наших будинках зброї, вина і книг*» (Жадан, 2023: 51)), адже вони свідомі власних вчинків в ім'я Батьківщини: «*Без тебе нічого не буде, хочеш чи ні. / Наші серця, як підводні міни, стоять в глибині, / Згадуй кожну з утеч, згадуй кожну з атак – / Скільки зможеш, хоча б до смерті, хоча би так*» (Жадан, 2023: 52).

Як і в збірках попередніх років, і зокрема в «Житті Марії» (2015), Жадан фокусується на українському фронті – Сході України, пов'язуючи в тугий мотивний вузол «пам'ять» і «війну», діалогізуючи і на рівні мікротопосів. Так, у книзі «Життя Марії» є вірш «Прифронтове місто напередодні Різдва», де мотив смерті розгортається в межах цього сакрального хронотопу. У «30 віршах про любов і залізницю» – це твір «*Як це діється тут, на Сході?*», який сприймаємо рецепцією Антоничевого «Різдва» як авторського міфу про народження Христа. Звідси і церковно-християнська образність у несподіваних порівняннях, як-от «*везуть на ярмарок сушену рибу, мов моці святих, що померли за віру*» (Жадан, 2023: 57), і в традиційних мотивах: «*ягнят, народжених проти ночі, / гріють жіночими кожухами*», «*сходить над ярмарком*

перша зірка) (Жадан, 2023: 57–58]. Так, у жаданівському «Сході» синтезуються Схід як відповідник Віфлєса і Схід України, оприявлений у мікротопосах Азовського моря і Осколу («Бог народжується щороку / саме тут – в заплавах Осколу» (Жадан, 2023: 57)), вугілля («Рибалок хрипка пізня говірка / пахне вугіллям від залізниці» (Жадан, 2023: 60)). Частиною національного ландшафту завдяки цікавій деталі (вишиванці) стає і Христос: «Ісус на іконі сумирний вранці, / мовить слова – печальні, нагорні. / Комір у нього на вишиванці / темніє, ніби шрам на горлі» (Жадан, 2023: 59). Тому простір українського Сходу тлумачиться фронтиром зі своєю духовною аурою, неспішним ритмом життя, яке мусить продовжуватись. Цей імператив Жадан формулює подібно до побажань, які звучать у щедрівках: «Діти мають триматися дому. / Худоба має добре родити» (Жадан, 2023: 60). Зауважимо, що в раннього Жадана є вірш «Богдан-Ігор» (1995), де, вдаючись до стилізації, поет осмислює творчу особистість Антонича: «І цей напівгіркий мед, / прозора і ядуча слина – / по всьому. Березнева глина, / розмиті фарби, рух планет / і довгі описи прикмет / Отця і Сина». Отже, у вірші «Як це відбувається тут, на Сході?» отримують подальший розвиток, по-перше, «текст Антонича» у творчості Жадана, по-друге, тема «переміщення центру тяжіння України на Схід» (Гундорова, 2023).

Аналогічно і у вірші-спогаді «Пам'ятаю, були дерева», де топос «тут, на кордоні» і мотив пам'яті формують тему українського Сходу як втраченого раю: «Пам'ятаю, була країна, / Просторузолота середина». Жадан змальовує свій «інший рай» («Тут, на кордоні, все інакше. / Важке сузір'ями небо наше. / Земля влітку натруджено дише. / І темніє раніше» (Жадан, 2023: 62)) і позначає символічну точку відліку «коли все це скінчилось». Не ословлюючи топосу війни, він, проте, вказує на час «Був серпень» і завдяки образам «відчуття залізниці» і «локомотиви» створює передчуття вимушеної подорожі. Таким чином, «Пам'ятаю, були дерева» є прикладом сугестивної лірики, де увиразнюється відчуття втрати, розірваного зв'язку з минулим.

«Екзистенційне відчуття війни», про яке писала Л. Литвин, аналізуючи книгу «Життя Марії» (Литвин, 2016: 368), не тільки стає частиною образу світу «30 віршів про любов і залізницю», а й оптикою для інтерпретації написаних раніше, що інспірує їхній трагічний зміст. Так, екзистенційний мотив смерті у вірші 2011 року «Південно-західна залізниця» сприймається в новому контексті оприявленням топосу повномасштабної війни. Це щемкий майже містичний діалог під стукіт коліс двох друзів, один із яких везе тіло іншого, «чорного хіміка з Лозової», додому. Завдяки біографічному тексту розкривається образ схильного до авантюри рішучого чоловіка-маргінала, який виживав у складні часи. Але тепер звучить голос філософа, який пізнав істинну суть речей. Питання, чи «страшно з того боку», актуалізує мотив пам'яті, що «волочиться, мов парашут». Жадан інтерпретує його за міфологічною традицією: «Ходиш і забуваєш минуле. / Забуваєш – і не можеш забути» (Жадан, 2023: 21). Тому залізничний вагон стає місцем переходу, таким собі човном Харона, яким ліричний персонаж прямує в потойбіччя, де смерть «як оця провідниця – / для неї це просто чесна робота» (Жадан, 2023: 22). Прохання, із якими він звертається до друга, нагадують заповіт: «Так що вези мене, брат, додому»; «Скажи тій жінці, що вміла любити, / нехай виходить з печалі своєї. / Все, що я міг для неї зробити, – / це померти подалі від неї»; «поговори зі мною, братка» (Жадан, 2023: 22–23). В образі співрозмовника прочитується теза К. Ясперса про неможливість досягнути власну екзистенцію без розуміння Іншого: відкриваючи нове у своєму другові й осмислюючи феномен смерті, він усвідомлює: спогади – це єдине, що залишається з людиною і по людині, складаючи зміст її як особистості: «Все, що ти встиг запам'ятати, / все, що побачити довелося, / живе по смерті, ніби волосся» (Жадан, 2023: 23). Якщо поряд із цим твором поставити раніше опубліковану поезію «Знайомі поховали сина минулої зими...», де залишаються питання, на які б поет хотів би отримати відповіді («За кого він воював? – питаю. / Не знаємо, – кажуть, – за кого він воював. / За когось воював, – кажуть, а за кого – не розбереш. / Яка тепер різниця, кажуть, – хіба це щось змінює, вешті-решт?»), то в «Південно-західній залізниці» ліричний

персонаж, називаючи у символічному заповіті найдорожче – рідний дім, кохання, дружбу, свідомий, що йому захищати.

Свого часу О. Шаф слушно зауважувала, що у творчості Жадана «мікропростір вокзалу, ширше – залізниці <...> є моделлю соціуму, символом його тимчасовості, нестабільності, випадковості» (Шаф, 11). У «30 віршах...» залізнична образність поряд із екзистенційним хронотопом війни доповнюється новими семантичними відтінками. Так, у вірші *«Її п'ятнадцять і вона торгує квітами на вокзалі»* з місця, де лірична героїня має нехитру торгівлю, вокзал перетворюється на символічний хронотоп осягнення основоположних для світовідчуття значень простору і часу. Її рідне місто поміж териконів (*«кисень за шахтами солодкий від сонця та ягід»*) – це простір, за який *«хочеться чіплятись зубами»*, а час – війна, образним втіленням якої є образи могили старшого брата (*«ніхто не приносить квіти на могилу її старшому брату»*) і маршрутів потягів: *«військові ідуть на Схід, військові ідуть на Захід»* (Жадан, 2023: 15). Парадоксально, але саме війна відкриває ліричній героїні дві, на перший погляд, контрверсійні думки. Перша стосується її екзистенційної самотності, коли *«ніхто не зупиняється в її місті. / Ніхто не хоче забрати її з собою»* (Жадан, 2023: 15). Друга – необхідності усвідомити, що це твій дім, і іншого не може бути: *«для любові, виявляється, / достатньо цього вокзалу старого і літньої порожньої панорами»* (Жадан, 2023: 15). Юний вік ліричної героїні і переживання нею стану відчуження вписані в афористичне порівняння, що ословлює ідею вірша: *«Крізь сон чути, як у темряві формується батьківщина, / ніби хребет у підлітка з інтернату»* (Жадан, 2023: 15). Характерний для жаданівської творчості образ-метафора інтернату відіграє тут важливу роль характеристики цілого покоління, яке зростає, переживаючи травматичний досвід війни: *«Формується її пам'ять, формується її втіха. / В цьому місті народились всі, кого вона знає. / Засинаючи, вона згадує кожного, хто звідси поїхав. / Коли згадувати більше немає кого, вона засинає»* (Жадан, 2023: 16).

Топос війни оприявлює мотив циклічності часу і повторення історичної ситуації у вірші *«Все як сто років тому»*: *«Війна триває сторіччя і триватиме ще віками», «військо виповнює тишу вагонну»*. Залізничний вокзал опиняється в центрі коловороту як точка об'єднання (*«Тримає разом вокзальна покрівля людей цієї країни»*) і захисту (*«ховаються всю ніч на вокзалі, наче в церкві старій за облоги»*). Отже, узагальнює автор, *«Знову історія країни твориться вздовж залізниці»* (Жадан, 2023: 24). Залізниця, – слушно зауважує В. Нестеренко, «провокує транзитний стан людини, в той час як вокзал, хоча і не рятує від демонів транзитності, проте дає особистості тимчасовий прихисток. Варто відзначити, що цей транзитний стан стосується як людського життя, так і більш масштабних явищ, в тому числі історії держави» (Нестеренко, 2019: 56). Мотив життя-подорожі, упродовж якої трапляються зустрічі, що дають нові знання про світ і відкривають «подорожуючому» самого себе у вірші «Все як сто років тому» употужнюють образи провідників, які опинилась поряд із проповідниками: *«Пильно дивляться тобі в обличчя проповідники з провідниками»* (Жадан, 2023: 24). І тих, і інших (символічно, що, аналізуючи творчість Жадана, А. Васьковська назвала поета «Проповідником з харківської Месопотамії» (Васьковська, 2014)) можна назвати масками автоліричного персонажа і традиційними образами його лірики, у яких художньо поєднались досвід колективного і досвіду автобіографічного.

Тема війни і вимушених переселенців (її Жадан розробляв у віршах «Неприкаяні, як пірати...», «Чого не побачиш на цих вокзалах», «Наші діти, Маріє, ростуть ніби трава», «Візьми лише найважливіше. Візьми листи...» у книзі «Життя Марії») отримує подальший розвиток у «30 віршах про любов і залізницю». Зокрема, у творах «Чекають вечора люди, схожі на равликів» і «Я бачив, як ти записуєш чужі адреси», «Прийде весна, говорили вони», які, вважаємо, утворюють поетичну трилогію. У першому відтворена трагедія перших тижнів повномасштабної російсько-української війни (*«упокореного часу шаленців і втікачів»*), коли

мільйони жінок із дітьми перетинали кордон у пошуках безпеки. Поет називає їх *«впертими равликами беззахисної Європи»*, які *«гірко сплять на вокзалах, так глибоко»* (Жадан, 2023: 65). Отже, вокзал – це місце *«вигнання»*, а дорога *«важка, коли несеш на спині свій дім і своє минуле»* (Жадан, 2023: 65). Говорячи про покинутий *«равликами»* дім, поет знову акцентує на важливості родинної пам'яті: *«Завжди пам'ятати розташування меблів у батьківському домі. / Ховати в кишені ключі, як засушену квітку»* (Жадан, 2023: 65). Адже без неї неможливий погляд у майбутнє, яке наснажується вірою, що неодмінно повернешся в рідний дім.

Лірична героїня поезії *«Я бачив, як ти записуєш чужі адреси»* – волонтерка, яка допомагає дітям *«на шляху зі сходу на захід»* (Жадан, 2023: 44). Вона є втіленням і архетипу Матері, яка захищає, але у сучасний спосіб (*«непомітно вкладаєш до теплих школярських ранців бомби й ікони, / що створюють надійний захист»*), і Мудрої Старої, що дає цінні знання (*«розшифровуєш назви рослин і станцій, / що трапляються їм на шляху»*). Її особлива роль визначається в координатах мотиву пам'яті: *«і лише ти одна про них усіх пам'ятаєш, / тому що й вони усі пам'ятають лише про тебе»* (Жадан, 2023: 45). Тоді як вірш *«Прийде весна, говорили вони»*, попри те, що написаний 2009 року, у новому поетичному контексті може сприйматись оповіддю про сподівання тих, хто вже опинився в точці тимчасової зупинки на шляху *«зі сходу на захід»*. Очікування весни – це очікування закінчення війни, мирного життя, яке, проте, поки що залишається мрією: *«Коли вони обіймались вві сні, / в їхньому ліжку, на їхній війні / чути було, як летять птахи, / падаючи в сніги»* (Жадан, 2023: 43). До групи віршів із лейтмотивом *«вимушена подорож як втеча від війни»* належить і твір *«Довго стоять на залізничній платформі»*. Алюзійний образ війни творять мотиви розлуки, розгубленості (*«Не знають – розбігатись їм чи стояти далі...»*), епітет *чорне небо*, образи біженців, яких поет називає вигнанцями. Знову зринає паралель із біблійною міфологією вигнання з раю: *«і доки є можливість бодай чимось поділитись – / лишається цілуватись на цій платформі, / разом із десятками таких само вигнанців, / тих, хто хоче бодай чимось поділитись, бодай щось по собі лишити»* (Жадан, 2023: 79). А залізнична платформа тут – це точка, звідки починається *«вигнання»* і водночас місце, що символізуватиме в майбутньому повернення додому. Тобто міфологічний топос початку і кінця.

Отже, війна як екзистенційний хронотоп ставить ліричного персонажа перед вибором моделі поведінки, перевіряє його почуття і уявлення про життя і смерть. Прояви власного *«Я»* в цих ситуаціях становлять сутнісну характеристику сучасника-«пасажира», для якого життя як подорож залізницею стає проходженням ініціації. Отже, його головне завдання – не тільки і не стільки вижити, а залишитись при цьому людиною, а отже, бачити красу природи, цінувати кохання, прагнути відобразити це в різноманітних формах творчості.

3. Світ у вікні потяга: філософські мотиви «30 віршів про любов і залізницю»

Жаданівський *«пасажир»* – це і маска ліричного персонажа-філософа, який спостерігає за світом, дивлячись у вікно потяга. Так, *«залізнична»* поетика (*«станційне плетиво предметів», «вокзальні вежі», «потяги товарні», «коліїники на сортувальній», «сигнали локомотивів», «поштові багажі»*) вірша *«Я пам'ятаю голоси»* надає цьому зразкові філософської лірики (дослідники зараховують цей вірш до числа *«поетичних акварелей»*) (Бойцун, Мухаметзянова, 2013)) особливого звучання: роздуми про швидкоплинність людського життя і непередбачуваність його фіналу візуалізуються в картину перебування на вокзалі, де всі ми – транзитні пасажери. Або ж пасажери потяга (*«Коли потяг нареши в'їхав у гори»*), поведінка яких є певною моделлю людського буття, де для одних цінним є матеріальне (*«витягали з торби гіркі наливки і ковтали дими устами самими...»*), для інших – духовне (*«І одна діставала в диму, що здійнявся, / словники з безнадійними коментарями, / і гортала їх, доки потяг спинявся / під станційними тихими ліхтарями»*) (Жадан, 2023: 40)).

Як і у вірші *«Все як сто років тому»*, мотив циклічності є спільним для творів *«Небо з холодним світлом своїм»*, і *«І хоча все це вже бачив»*. Усвідомлення невідворотності того, що

має відбутись, оприявлюється в традиційних мотивах змін пір року («*Перепоїм тобі, як проросте, / голос нічний зимових станцій / і з нами станеться лише те, / що не може не статись*» (Жадан, 2023: 26)), які поєднуються із «залізничною» образністю. Попри розуміння, що немає нічого нового під зорями, ліричний персонаж усе ж не втрачає здатності відкривати світ – відчувати як вперше і як вперше бачити красу природи.

У вірші «*Різаний лінорит залізничного*» меланхолійний настрій ліричного персонажа відбитий в образі осені («*Довгий початок хиткого і звичного входження в осінь тих, кому нічого більше втрачати, тих, хто зумів*», «*Осінь, яка приростає водоймами*») і запасної колії, які асоціюються з уповільненням чи припиненням руху, згасанням енергії. Аналогічно і в поезії 2008 року «*Радість – це те, що дається з боєм*», де вибудовується антитеза «море-рух – відчеплений вагон-стагнація». У вірші домінує питома для неоромантизму мариністська образність: радість як синонім «свободи» асоціюється з досвідом моряка, який гнатиме «*втомлені китові зграї від пляжів Японії до Аляски*». Щоправда, несподіване порівняння впольованого кита зі збитим аеростатом («*І чорні кити, рвучись на свободу, / не вірячи, що їх можна дістати, / падатимуть із небес у воду, / наче підбиті аеростати*» (Жадан, 2023: 30)) надає «радісті» ірреального змісту. Її антитеза – теперішнє ліричного персонажа, де з-поміж іншого й «залізнична» буденність: «*А поки я сплю на залізній шконці, / і гріюсь вночі у вагонах з вугіллям, / і граю в трамваях на губній гармоніці*» (Жадан, 2023: 32).

Прообразом вершини світової гори, із якої можна оглянути простір із характерними елементами («*пізні гудки*», «*оголошення на сортувальній*», «*ліхтар... помаранчевий*»), стає пагорб над залізничною станцією у вірші «*З цього пагорба видно доми*». Порівняймо: у поезії «Дитяча залізниця» 2002 року, де автор розмірковує про час, у якому відчуваєш себе сиротою, є аналогічний образ: «*І з пагорбу, де закінчувалось місто, / видно було залізницю, / якою добирались додому робітники*». Натомість у вірші «*З цього пагорба видно доми*» Жадан визначає зв'язок між здатністю ліричного персонажа піднятися на вершину пагорба і осягнути цей світ: «*Тому, хто сходить щороку на схил, / тому, хто в тумані рахує цистерни, / наповнені мороком, стане сил / слухати ці залізничні майстерні*» (Жадан, 2023: 33). Екзистенційний мотив абсурдності світу оприявлюється в образах, які корелюють із семантикою порожнечі, занедбаності, невлаштованості: кинуті напередодні зимівлі будинки, протяги, латані до холодів покрівлі. Та завдяки біблійним алюзіям тернового вінка («*теплі біблійні рослини терни*»), неопалимої купини («*терни сухі і неопалимі*»), місця, де Мойсей одержав кам'яні скрижалі («*світить вогнем прикордонний Синай*»), створення людини («*тло наше, зроблене з каменю й глини*») текст перетворюється на космогонічний і антропологічний міфи з апологією кохання, яке оновлює і дає надію на майбутнє: «*Тут, де вресіті зійшлися ми. / Все спочатку, як реченні в книзі. / Вийти на пагорби із зими, / розрізняючи смуток в утісі*» (Жадан, 2023: 34).

По-іншому тлумачиться метафора зими у вірші «*Люди самотні*» з ключовим екзистенціалом самотності. Осмислюючи відчуженість людей, ліричний персонаж мріє про час, коли «*їм важливо буде збиратися разом*» (Жадан, 2023: 61). І такою порою вважає зиму: «*І хай цю пору вони називають, скажімо, зимою*». Так із традиційної для фольклору інтерпретації зими як пори року, пов'язаної з випробуванням холодом, голодом і смертю, вона перекодовується в час, коли потреба в теплі людського спілкування не менша, а, можливо, і більша, ніж потреба тепла фізичного. Станові самотності протиставляється надія: «*Доки тут ще діється щось незвичайне, / Доки я сам бодай чимось тут володію, / Треба їм дати що-небудь радісне і печальне. / Радісне і печальне. Скажімо, надію*» (Жадан, 2023: 61).

Відому міфему надії, яка помирає останньою, Жадан проєктує на бажання ліричного персонажа поділитись із людьми тим, що, на його думку, необхідне для подолання самотності. Наприклад, творчість. Цікаво, що, говорячи про її містерію (вірш «*Щось там було – в місці, якого немає*»), Жадан також моделює особливий, інфернальний, простір, де зароджується

поезія: *«Десь там був початок. Початок слів. Початок рядка»* (Жадан, 2023: 12). *«Там»* у вірші – це утопія у її первісному значенні, тобто «місце, якого немає», це *«пустота»*, *«місце провалу, посеред пам'яті»*. Момент народження поезії збігається зі станом ліричного персонажа, який спровокований, з одного боку, гострим осягненням краси природи, а з іншого боку, болісним переживанням розставання, *«коли люди одне від одного назавжди йдуть»* (Жадан, 2023: 13). В усвідомленні залежності від цього стану – *«І тепер щороку музиш згадувати початки весни»* – відголосок модерністського мотиву поета – бранця Краси, який має дар ослобити світ, особливо коли інші ще не знають *«слів на означення самотності, самоти»*. Екзистенціал «самота» інтерпретується як загальне самовідчуття людства, де тільки митець може віднайти слова для його вираження. У цьому вірші цікавою є динаміка космогонічної міфології, до якої не раз звертався Жадан у своїй творчості (див. Вишницька, 2016): пейзажні мотиви поет унаочнює образами, пов'язаними з архетипом води, акцентуючи в такий спосіб на семантиці генези: *«тепло від ріки»*, *«вікна в тумані»*, *«дух сутінків»*, *«озерна тиша»*.

4. Екзистенціал «кохання» в «залізничній» поетиці книги

Порятунком від самотності для ліричного персонажа стає і кохання. У поетичній книзі Жадана це почуття інтерпретується складним, часом суперечливим і болісним почуттям (*«Краще б снився міст за вікном»*), але його сила здатна долати відстань і час, дати надію в здавалося б абсолютно безнадійній ситуації і виявити те, що насправді цінне для людини (*«Вони навіть можуть жити в різних містах»*): *«Тому що для нього найгіршим з усіх терзань, / миттю, коли починались усі його біди, / завжди було проваджати її на нічний вокзал, / до останнього сподіваючись, що вона не поїде»* (Жадан, 2023: 55). Тема кохання є магістральною у вірші *«Що нам відомо насправді про ніжність?»*. Автор веде мову про парадоксальність цього почуття і готовність жертвувати собою заради іншого. Зауважимо, що якщо у вірші *«З цього пагорба видно доми»* в образі прикордонного Синаю маємо просторову конкретизацію сходу України, то в цьому творі – часову. Рік початку російсько-української війни і мікротопос залізниці позначають оксиморонну ситуацію на доказ сили кохання: *«працювати залізничником в місті, / де немає давно залізниці / і вокзал розбомбили ще в чотирнадцятому»* (Жадан, 2023: 37).

Про глибоке, до відчаю щемке бажання бути з коханою жінкою, заради неї зробити все можливе і навіть неможливе на кшталт дива, яке здійснив Христос, перетворивши воду на вино (*«Я готовий позбавити місто керування / і на портвейн перетворювати озерну воду, / лиш би вона, згадуючи про моє існування, / писала мені листи про життя і погоду»*) (Жадан, 2023: 46)), говорить ліричний персонаж вірша *«І жінка з чорним, як земля, волоссям»*. Він нічого не вимагає натомість. Тільки б кохана була. Символічною кульмінацією його почуттів є вірш *«Хай ніколи не застудиться твоє ніжне горло»*. У цій стилізації молитви анафори *«Хай ніколи...»* і *«Буду...»* посилюють мотиви прохання і обіцянки, які мають стати певним оберегом для коханої: *«Тому хай тебе гріє чиєсь турботи вино почате, / хай наповнює ніжність твою неухважну мову: / діти навчатимуться любові, коли будуть її вивчати – / зрозумілу, неперекладну, серпневу, зимову»* (Жадан, 2023: 50). Про важливість духовно-емоційного зв'язку поет веде мову у вірші *«Я з нею й познайомився цілком випадково, у чужому місті»*. Він переконаний, що кохання надихає на життя і творчість: *«Від чого залежить стукіт її черевиків, / її переможний сміх і точні цитати? / Все так чи інакше залежить від чоловіка, / який щоночі примушує її плакати і читати»* (Жадан, 2023: 72).

Завдяки біблійному інтертексту в побудованому як звернення до Бога вірші *«Перекажеш іншим своїми словами»* маємо досить поширений у поезії Жадана зразок «авторської варіації літературного псалма» (Гаврилюк, 2017). Проте в розмові з Господом поет займає позицію не прохача, а радше дискусанта, який відстоює право людей проживати свої непрості любові (а отже, дотримуватись християнського постулату любові) і захищати їх у будь-який спосіб:

«Це наша любов, господи, ми в ній як подорожні. / Спробуй її відібрати – побачиш, на що ми спроможні» (Жадан, 2023: 17). У такому розумінні любові, що близьке до трансцендентно-релігійного, означається її роль онтологічної суті буття, центру світобудови. Осмислюючи екзистенціаль любові, поет висновує, що це єдине, що надихає жити і боротись навіть тоді, коли вже чути «сурму останнього дня»: «Хай ця сурма останнього дня, яка нас кличе, / буде піснею для тих, для кого життя далі звучить таємнице, / буде мотивом тих, хто боронить чортову ніжність...» (Жадан, 2023: 19). Аналогічно і в поезії «**І вже коли ти спиш, починається сніг**», де кохання тлумачиться такою ж потужною силою, як і природна стихія: «Сніг входить до міста так, як під шкіру входить любов» (Жадан, 2023: 68). Ліричний персонаж, навіть усвідомлюючи, що кохання – це і рай, і пекло, закликає триматись за це почуття: «Радій цій чорній любові у власному тілі. / Незважаючи ні на що. / Всупереч усьому» (Жадан, 2023: 71).

Якщо інтимний наратив ліричного персонажа Жадана голосний, розпачливий, часом різкий, то про свою любов до Батьківщини він говорить не пафосно, а по-філософськи розважливо («**Вагітна жінка, схожа на книгу з продовженням**»), співмірюючи її з любов'ю до міста («Місто нині схоже на любовну записку»), жінки («Я люблю, коли ти прокидаєшся і говориш, і коли голосом окреслюєш тишу»), Бога («Нам добре думати про нього, що він існує»). Усі ці любові творять образ позначеного особливою красою авторового світу, який він приймає цілковито, повторюючи давню істину: «Нам добре там, де ми народились» (Жадан, 2023: 77). Тож навіть коли в заключному в книзі вірші «**Я залишаю це дивне місто**» він говорить, що покидає це місто, як і намагається забути «цю дивну жінку», але глибокий слід, залишений нею у його душі, не дасть забути ні її («В її листах стільки турботи, / стільки любові, стільки отрути. / І спробуй її після цього забути» (Жадан, 2023: 82)), ні місто. Таким чином, маємо параболічну структуру поетичної книги Жадана: розпочавши з «Все як було», де окреслюється образ міста, з вокзалу якого читач розпочинає мандрівку подіями, почуттями, пам'яттю, побаченими і відчутими під час війни, у кінці він знову опиниться там із думкою про нову подорож. Аби обов'язково повернутись...

І наостанок ще раз про кількість творів у збірці. Зміст авторської передмови «**З голови поїзда**» переконує, що маємо ще один ліричний, філософський, подекуди іронічний роздум Жадана про «любов і залізницю». Це радше есей, де є і «залізнична» метафора нашого життя («все наше життя перетікає поміж станціями та вокзалами й складається з очікувань та пересадок» (Жадан, 2023: 6–7)), і визначення ролі залізниці в подоланні екзистенційної самотності («відстань роз'єднує нас, робить самотніми й покинутими, але для тих, хто має терпіння і мету, існує залізниця» (Жадан, 2023: 5)) і відчуження громадян («сталевими нитками прошиває країну, скріплюючи її й тримаючи разом» (Жадан, 2023: 7)), і пітетика вокзалу, де, зупинившись у мандрівці життям-залізницею, «пасажири» не втрачає надії знайти кохання («Вокзал як місце прощання й відлучення, але так само місце зустрічей і повернень – зрозуміло, що тінь великої любові присутня на кожній порядній залізничній станції» (Жадан, 2023: 7)). Тобто означений весь мотивний простір поетичної книги, до мандрівки якою запрошує автор.

5. Висновки

У перебігу аналізу поезії Жадана виявлено, що, завдяки художнім топосам, як-от *дорога* (залізниця), *вокзал* (і мікротопос *вагон*), увиразнюються основні екзистенційні мотиви книги: людське буття як рух у пошуку власної самості; осягнення власної екзистенції можливе лише за наближення до розуміння «Іншого» та ін.

У «30 віршах про любов і залізницю» «Я» індивідуальне і «Я» колективне формуються і «перевіряються» у просторі залізниці. Отже, місто, залізничний вокзал як «місто в місті», вагон постають авторськими варіантами місць випробування любові до Батьківщини, жінки, природи і Слова; місцем вибору, зустрічей і втеч як подолання чи пошуку самотності, осмисленням життя і смерті. Ліричні персонажі Жадана опиняються у ситуації помежів'я, коли постає

питання вибору між справжнім і несправжнім буттям. А отже, питоми для творчості Жадана мотиви «подорож без мети» (Т. Гундорова) і відчуття «бездомності» набувають у «30 віршах про любов і залізницю» семантики «подорож для віднайдення “Я” індивідуального і національного». А повномасштабна війна як нова екзистенційна реальність стає «оптикою» авторської інтерпретації нових значень «пам'яті», «дороги», «залізниці» і сучасника-«пасажира», для якого подорож «залізницею» – це проходження ініціації.

Визначено, що характерною ознакою збірки Жадана є поєднання мотивів філософської, громадянської та інтимної лірики в межах одного твору; біблійна інтертекстуальність; художня інтерпретація колективного і автобіографічного досвіду в образах-метафорах екзистенційних ситуацій і станів, вписані в «залізничну поетику».

Література:

1. Бойцун І., Мухаметзянова М. Міські акварелі Сергія Жадана. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2(261). С. 5–10. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2(2)_3) (дата звернення: 10.09.2023).
2. Васьковська А. Сергій Жадан – проповідник із харківської Месопотамії. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141028_book_2014_rea_der_review_zhadan (дата звернення: 07.09.2023).
3. Вишницька Ю. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2016. 616 с.
4. Гаврилюк Н. Літературний псалом: Сергій Жадан. *Слово і час*. 2017. № 7. С. 31–35.
5. Гундорова Т. Постмодерна бездомність. *Постчорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн*. Київ : Критика. 2005. С. 159–177.
6. Гундорова Т. Прощання з СРСР: східноукраїнський транзит. *Критика*. 2023. № 1–2. С. 29–35.
7. Жадан С. 30 віршів про любов і залізницю. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 88 с.
8. Коваленко О. Мотив дороги (рух і процесуальність) у поезії Сергія Жадана (на матеріалі збірки «Цитатник»). *Магістеріум. Літературознавчі студії*. Випуск 38. 2010. С. 90–93.
9. Литвин Л. Збірка С. Жадана «Життя Марії»: Марійний дискурс. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 366–370.
10. Нестеренко В. Залізниця та вокзал як урбаністичні концепти у творчості С. Жадана. *Вісник Харківського національного університету імені Каразіна*. 2019. Вип. 60. С. 52–59.
11. Реутова М. Екзистенційні мотиви збірки поезії Сергія Жадана «Життя Марії». *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2019. №2. С. 112–123.
12. Шаф О. Мотив мандрів у творчості Сергія Жадана в контексті «маскулінної безпритульності». *Тайни художнього тексту (до проблеми поетики тексту)*. 2012. Вип. 14. С. 91–98. URL: http://hbuv.gov.ua/UJRN/Tknt_2012_14_14 (дата звернення: 07.10.2023).

References:

1. Boitsun, I., Mukhametzyanova, M. (2013). Miski akvareli Serhiia Zhadana [Urban watercolors by Serhiy Zhadan]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky*. № 2(261). S. 5–10. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2(2)_3) [in Ukrainian].
2. Vaskovska, A. Serhii Zhadan – propovidnyk iz kharkivskoi Mesopotamii. [Serhiy Zhadan is a preacher from Kharkiv Mesopotamia]. Retrieved from: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141028_book_2014_rea_der_review_zhadan [in Ukrainian].
3. Vyshnytska, Yu. (2016). Mifolohichni stsenarii v suchasnomu khudozhnomu ta publitsystychnomu dyskursakh [Mythological scenarios in modern artistic and journalistic discourses]. Kyiv: Kyiv. un-t imeni Borysa Hrinchenka. 616 s. [in Ukrainian].
4. Havryliuk, N. (2017). Literaturnyi psalom: Serhii Zhadan [Literary Psalm: Serhiy Zhadan]. *Slovo i chas*. № 7. S. 31–35 [in Ukrainian].
5. Hundorova, T. (2005). Postmoderna bezdomnist. *Postchornobylyska biblioteka: ukrainskyi literaturnyi postmodern* [Postmodern homelessness]. Kyiv: Krytyka. S. 159–177 [In Ukrainian].
6. Hundorova, T. (2023). Proshchannia z SRSR: skhidnoukrainskyi tranzyt [Farewell to the USSR: Eastern Ukrainian transit]. *Krytyka*. № 1–2. S. 29–35.
7. Zhadan, S. (2023). 30 virshiv pro liubov i zaliznytsiu [30 poems about Love and Railway]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 88 s. [in Ukrainian].
8. Kovalenko, O. (2010). Motyv dorohy (rukh i protsesualnist) u poezii Serhiia Zhadana (na materiali zbirky «Tsyatnyk») [The motif of the road (movement and processuality) in the poetry of Serhiy Zhadan (based

- on the material of the collection “Cytatnyk”]. *Magisterium. Literaturoznavchi studii*. Vypusk 38. S. 90–93. [in Ukrainian].
9. Lytvyn, L. (2016). *Zbirka S. Zhadana «Zhyttia Marii»: Mariinyi dyskurs*. [Collection of S. Zhadan «Life of Mary»: Marian discourse]. *Molodyi vchenyi*. № 12(39). S. 366–370 [in Ukrainian].
 10. Nesterenko, V. (2019). *Zaliznytsia ta vokzal yak urbanistychni kontsepty u tvorchosti S. Zhadana* [The railway and station as urban in the work of S. Zhadan]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni Karazina*. Vyp. 60. S. 52–59 [in Ukrainian].
 11. Reutova, M. (2019). *Ekzystentsiini motyvy zbirky poezii Serhiia Zhadana «Zhyttia Marii»* [Existential motifs of Serhiy Zhadan’s poetry collection “Life of Mary”]. *Aktualni problemy ukrainskoi literatury i folkloru*. № 2. S. 112–123 [in Ukrainian].
 12. Shaf, O. (2012). *Motyv mandriv u tvorchosti Serhiia Zhadana v konteksti «maskulinnoi bezprytulnosti»* [Motive of Travel in S. Zhadan’s Works in the Context of masculine homelessness]. *Tainy khudozhnogo tekstu (do problemy poetyky tekstu)*. Vyp. 14. S. 91–98. Retrieved from: http://hbu.gov.ua/UJRN/Tknt_2012_14_14 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.10.2023
The article was received 16 October 2023

УДК 811.161.2'373.43

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-2>

НЕУЗУАЛЬНІ ДЕРИВАТИ-КОМПРЕСИВИ ЯК ЕКСПЛІКАТОРИ ЗРУШЕНЬ У СВІТОГЛЯДНИХ ПАРАДИГМАХ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ 2014–2023 РР.)

Дюкар Катерина Валеріївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

kateryna.dukar@karazin.ua

orcid.org/0000-0001-5364-1985

Стаття присвячена розгляду інноваційних неузualьних утворень, що продукуються на базі компресії, репрезентують специфічний пласт новотворів, уживаних у текстах інтернет-дискурсу останнього десятиліття, і змінюють структурно-семантичну організацію відповідно до зрушень у світоглядних парадигмах комунікаторів.

Мета – установити механізми та особливості експлікації зрушень у світоглядних парадигмах українців через інновації, утворені компресією.

Методи. Специфіка вибраного об'єкта дослідження зумовлює звернення до спостереження і зіставлення мовленнєвого матеріалу, залучення аналітико-синтетичного та описового методів, моделювання та аналогій.

Результати. Феномен гештегування в інтернет-дискурсі позначився на прагненні комунікаторів до структурної та смислової компресії. Інновації – наслідки стандартної неузualьної компресії – нині протиставляємо голофразисним утворенням нового типу, у яких аудіовізуальні складнощі рецепції та акустичного відтворення в інноваціях значною мірою послаблені. Гібридний характер неодериватів спричинений одночасним залученням у процесі компресії інструментів графіксації, транслітерації, субституції, анафразії. Структурно-семантична організація компресивів-гібридів безпосередньо корелює зі світоглядними парадигмами мовців, зокрема на рівні стратифікації простору в межах дихотомії «своє – чуже» на підставі сигніфіката «антинорма».

Висновки. Резюмовано, що одним із найбільш продуктивних у межах інтернет-дискурсу способів продукування інновацій протягом останніх десяти років є компресія, або голофразис. З'ясовано, що компресія, яка традиційно репрезентувала лексико-синтаксичне зрощення слів, останнім часом зазнає структурних і якісних змін. Установлено, що злютування фрагментів дедалі частіше супроводжує одне або кілька неузualьних явищ, з-поміж яких найпоказовішими є графіксація, транслітерація, субституція, анафразія тощо. Зафіксовано, що гібридний характер компресії зумовлений насамперед концептуальними настановами комунікаторів – експлікуванням зрушень у світоглядних парадигмах мовців, а не спробою зреалізувати власний лінгвокреативний потенціал.

Ключові слова: інновація, мовленнєвий вплив, семантика, девіація, словотвірна модель, соціальні мережі, голофразис, продуктивність, частотність, оказіональний інструментарій.

NON-USUAL COMPRESSIVE DERIVATIVES AS EXPLICATORS OF SHIFTS IN THE WORLDVIEW PARADIGMS OF UKRAINIANS (BASED ON THE MATERIAL OF INTERNET DISCOURSE IN 2014–2023)

Diukar Kateryna Valeriivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language
V. N. Karazin Kharkiv National University
kateryna.dukar@karazin.ua
orcid.org/0000-0001-5364-1985*

The article analyzes the consideration of innovative non-usual formations produced on the basis of compression, representing a specific layer of new words used in the texts of Internet discourse in the last decade and changing their structural and semantic organization in accordance with shifts in the worldview paradigms of communicators.

Objective – to determine the mechanisms and specifics of explicating shifts in the worldview paradigms of Ukrainians through innovations generated by compression.

Methods. The specificity of the chosen object of study necessitates the use of observation and comparison of speech material, analytical, synthetic and descriptive methods, modelling and analogies.

Results. The phenomenon of hashtagging in online discourse has affected the desire of communicators for structural and semantic compression. Innovations – the consequences of standard non-usual compression are now contrasted with holophrase formations of the innovative type, in which the audiovisual complexities of reception and acoustic reproduction in innovations are largely weakened. The hybrid nature of neoderivatives is caused by the simultaneous involvement of graphization, transliteration, substitution, and anaphrasis in the compression process. The structural and semantic organization of hybrid compressives directly correlates with the worldview paradigms of speakers, in particular at the level of stratification of space within the dichotomy “own – foreign” on the basis of the signifier “antinorm”.

Conclusions. It is summarized that one of the most productive ways of producing innovations within the Internet discourse over the past ten years is compression or holophrasis. It is found that compression, which traditionally represented lexical and syntactic splicing of words, has recently undergone structural and qualitative changes. It has been established that the merging of fragments is increasingly accompanied by one or more non-usual phenomena, among which the most illustrative are graphization, transliteration, substitution, anaphrase, etc. It has been documented that the hybrid nature of compression is primarily due to the conceptual guidelines of communicators – explicating shifts in the worldview paradigms of speakers, rather than an attempt to realize their own linguistic potential.

Key words: innovation, linguistic influence, semantics, deviation, word-formation model, social networks, holophrase, productivity, frequency, occasional inventory.

1. Вступ

Мова є очима нації. Цю тезу складно заперечити, адже створювана культурою знакова система сама стає надбанням культури, у якому дзеркально постають не лише об’єктивовані реалії, явища, предмети, поняття, а й з’являються відповідні суб’єктивізовані оцінки та матеріалізуються індивідуальні концепти. Так само неспростовним є і той факт, що українська мова як невід’ємний складник висококонтекстуальної культури експлікує у смислах цілі шари значень. Прикметними із цих позицій видаються новотвори, семантика яких часто різною мірою затемнена, однак інтуїтивно впізнавана носієм мови. Скажімо, у тексті Ореста Лютого рядки «Цвіте бавовна, бавовна квітне / У Севастополі і селищі Гранітне, / У Чонобаївці і місті Армавір / Цвіте бавовна – гине руський мір» денотат референта ‘рослина з насінням, вкритим пухнастим волокном, з якого виробляють пряжу’ розходиться із сигніфікатом кардинально, однак на інтерпретативному рівні є зрозумілим і очевидним як для мовця, так і для реципієнта.

Механізм специфіки такої «асоціативно-інтуїтивної впізнаваності» інновацій часто спрацьовує завдяки комбінуванню не лише знайомих комунікантам частин слів або контекстуальних фрагментів, а й за допомогою залучуваних до креації словотвірних моделей.

Водночас нині спостерігаємо активну неологізацію мовлення, що засвідчує «невпинний пошук носіями тих мовних засобів, котрі повною мірою, найбільш адекватно й вичерпно вможливають реалізацію онтологічних запитів на фіксування довколишньої реальності в усій її об'єктивній всеохопності та суб'єктивній оцінності» (Дюкар, 2023: 106). Зауважимо, що дедалі частіше ці засоби, зокрема словотвірні, виходять за межі стандартних узуальних практик. Підкреслимо, що несистемність реалізацій і різноаспектність комбінаторних виявів утворюють окрему парадигму, не розхитуючи норм традиційної, що, слідом за Н. Клименко, Є. Карпіловською, Л. Кислюк, дає підстави «говорити про певну граматику неuzuального словотворення, зі своїми типами словотворення і певними способами порушення усталених словотворчих зразків» (Клименко, Карпіловська, Кислюк, 2008: 53). У зв'язку із цим постає закономірне питання: чим зумовлена тенденція до залучення оказіонального іструментарію? Як зауважила свого часу Ж. Колоїз, «сучасна мовленнєва діяльність <...> характеризується підвищеним ступенем емоційності, виразності, що великою мірою пов'язується з індивідуальним креативним підходом до словотворення, налаштуванням на “винахідництво”, на пошук нового, нестандартного, незвичного, яскравого, ефективного й ефектного» (Колоїз, 2015: 10). Подібні процеси разом є чимось більшим за стратегії висловлення імперативів і транслювання наративів, здійснення маніпулятивного впливу і сакралізації/десакралізації окремих елементів позамовної дійсності. Припускаємо, що активізація нестандартних словотвірних схем у мовленнєвих практиках спричинена зрушеннями на рівні світоглядних парадигм і концептуальної картини світу комунікаторів.

Безперечно, найбільш показовим із цих позицій є інтернет-дискурс останнього десятиліття, у якому мовці «грають за правилами “три без правил”» (Карпіловська, 2005). Окреслений принцип корелює із визначенням інтернет-дискурсу як «особливого, віртуального, типу комунікації, що лежить поза часові та просторові межі і є однією з характерних особливостей віртуального простору, який являє собою симуляцію реальних предметів, дій, відносин та інституційних форм <...> у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними факторами, що включає <...> когнітивні процеси» (Шевченко, 2019: 64). З огляду на викладене вище концептуальний запит мовців на нестандартні комунікативні корпуси, зреалізований у межах повсякденних неогенних мовленнєвих практик, потребує більш докладного й ґрунтовного вивчення, що зумовлює *актуальність нашої розвідки*.

Крім того, затребуваність такого плану досліджень зумовлена відсутністю в межах сучасних лінгвістичних напрацювань системного аналізу неодериватів-компресивів як експлікаторів змін у концептуальній картині світу українців, у переорієнтуванні світоглядних парадигм учасників інтернет-дискурсу протягом 2014–2023 рр. Разом із тим підкреслимо, що різні аспекти неології, неографії та неолексикографії протягом останніх десятиліть привертають увагу академічної спільноти в усьому світі (розвідки С.Р. Cook, О. Martincová, F. O'Dell, N. Savický, J. Simpson, Г. Вокальчук, В. Калашника, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, А. Нелюби та багатьох ін.). Тематикою появи та функціонування інновацій у межах інтернет-дискурсу з-поміж іншого в різні часи цікавилися R.H. Vaayen, D. Crystal, A. Rey, D. Reah, K. Sornig, О. Дзюбіна, К. Ладоня, Т. Ніколаєва, І. Рогальська-Якубова, О. Стишов та багато інших фахівців. Компресія як засіб творення інновацій з різних позицій розглянута зокрема в працях Д. Гайданки, М. Гольцової, І. Дегтярьової, О. Кузик та інших. Водночас розвідок, присвячених голофразисним інноваціям, зафіксованим у текстах інтернет-дискурсу, нам зафіксувати не вдалося, що додатково обґрунтовує потребу в дослідженні вибраної нами наукової проблеми.

Мета роботи – установити механізми та специфіку експлікації зрушень у світоглядних парадигмах українців через інновації, утворені компресією. Відповідно, *об'єктом* вивчення

стали неодеривати, утворені за несистемними зразками та вилучені методом суцільної вибірки із текстів інтернет-дискурсу 2014–2023 рр. Предмет вивчення – структурно-семантична організація неопохідних у їхніх смислових реалізаціях. Специфіка вибраного об’єкта дослідження зумовлює добір відповідної методологічної бази, що передбачає спостереження і зіставлення мовленнєвого матеріалу, залучення аналітико-синтетичного та описового методів, моделювання та аналогій.

2. Компресія – класичний незузальний засіб

Феномен гештегування в інтернет-дискурсі позначився на прагненні комунікантів до структурної та смислової компресії, що, з одного боку, відповідає традиційній зорієнтованості на економію мовних засобів, реалізовуваний у похідних на кшталт *дебахнуло, заблукайхлопчик, тижедівчинка, яжмати, якти*, моделями-прототипами яких правомірно вважати зразки, що за ними творяться загальномовні лексеми *горищвіт, задерихвіст, зірвиголова, крутивус, перекотиполе* тощо. З іншого – спричиняє трансформації в межах компресії як способу продукування нових одиниць. Скажімо, компресію (голофразис) зазвичай вважають механізмом, за якого «аналітичні описові конструкції синтезуються в єдину нестандартну, незвичну смислову сутність, яка не завжди успішно проходить, так би мовити, “слухову апробацію”, бо сприймається, як і вимовляється, із певними труднощами» (Колоїз, 2015: 118). Так, у текстах поетів «витісненого покоління» фіксуємо лексеми *заблукайдівчинка, Василько-принеси-води-з-криниці, утирання-сліз-щоб-утішити* (Василь Голобородько), *головосік-сікель-зек, гуцуле-брате-друже-чарівниче, сво-бо-ду-а-ра-бам* (Тарас Мельничук), які сьогодні, на наш погляд, маємо кваліфікувати як наслідки стандартної незузальної компресії, протиставляючи голофразисним утворенням інноваційного типу на зразок *адіннарот, БомбїтьДомбас, Букненаш, всевибрешете-ценеми, іхтамнет, Кримнаш, мичемтаможемпамочь, путенспасі, РФашистськийхуйлостан, учего-такієкіслиє, штослучілась, Затридні* тощо. Як бачимо з наведених прикладів, аудіовізуальні складнощі рецепції та акустичного відтворення в інноваціях значною мірою послаблені, що, припускаємо, пов’язано з гібридним характером утворень, спричиненим одночасним залученням у процесі компресії інструментів графіксації – виділення знака чи фрагмента слова графічно (*АдінНаРот, аналоГОВНЕт, КакаяРазніца*), транслітерації – передавання символами української мови фонетичних особливостей іншомовної (*веткікалін, Залуп&фюрер, яруZZкій*), субституції – заміни сегмента слова (*бонбас, бумласка, мишебраття*).

3. Структурно-семантична специфіка гібридизованих компресивів

Прикметно, що кількість гібридизованих компресивів порівняно зі звичними голофразисними зрощеннями в хронологічних межах від 2014 року до 2023 року стабільно зростає. Осібно звертаємо увагу на той факт, що нерідко в межах одного контексту мовці вживають одразу кілька компресивів, здебільшого одного модельного ряду: «Вирвати волосину, сказати трах-тібідох *всьонітакадназначна, мивсейправдинізнаєм, всеміринйзагавар, залатоймільярд*, плюнути через плече і чекати коли вас засмокче невидима сила до них у групу». Подібну тенденцію, на наш погляд, модою на вживання певного стибу одиниць пояснити складно. Зваживши на те, що висококонтекстуальні культури з-поміж іншого демонструють залежність від прецедентності як одного зі складників продуктивності комунікативних трансакцій, можемо експлікувати цю гіпотезу на структурні зрушення в моделі творення інновацій. Прецедентність, як знаємо, становить «компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний й використаний у когнітивному й комунікативному плані» (Селіванова, 2006: 492–493). Отже, постає закономірне питання про те, чому останнім часом роль прецедентності для мовців зросла? Відповідь, на наш погляд, у світоглядних парадигмах, які з початком повномасштабного вторгнення зазнали різких змін, спричинених як загальнонаціональною травматичністю подій, так і прагматичним прагненням утримати хиткий психологічний баланс. Звернімося до контексту, у якому фіксуємо одиницю, компресію

котрої супроводжують одночасно графіксація, субституція та анафразія: «Наші хлопці фастівчани з “Пташок ЗСУ” і я знову просять Вашої допомоги в купівлі пульта керування DJI RC Pro Remote Controller, який буде допомагати їм *ДамбітьБамбас* якісніше». Висновувати випадковість уживання анафрази, переконані, хибно, оскільки дописувач у тексті не засвідчує інших ознак дисграфії чи будь-яких інших порушень мово-мисленнєвої діяльності, що супроводжується анаграмією або анафразією. Так само не випадково бачимо результат субституції – заміни *он* на *ам*, що в цьому разі виконує апелюючу-прецедентну функцію, а не засвідчує низький рівень володіння нормою, як-от у просторіччі *комфорка*. Важливо, на нашу думку, тут згадати про те, що заміна *н* на *м* і акання властиві мовленню росіян, котрі не володіють літературною мовою на належному рівні внаслідок, скажімо, низького рівня освіченості: *анбар*, *канплімент*, *планбіравать* тощо. Графіксацію, із наших позицій, тут варто кваліфікувати як допоміжний засіб, що виконує диференціальну функцію – виокремити складники з метою полегшення рецепції та декодування візуально розчленованого цілого. Отже, апелювання комунікатором компресивом *ДамбітьБамбас*, із одного боку, відсилає до прецедентної ситуації, у якій постало словосполучення *данбіть бомбас*, а з іншого – до низьких культурних та розумових якостей мовців, у лексиконі котрих функціонує одиниця *Дамбас*. І заразом на підтекстовому рівні стратифікує простір, протиставляючи «своє», репрезентоване словосполученнями «наші хлопці», «чужому», утіленому у словоформі «*ДамбітьБамбас*». До речі, прикметно, що інновація на конотативному рівні протистоїть загальнономовному *Донбас*, котре за запитом мовця залишається в парадигмальній площині «своє».

Аналогічні явища спостерігаємо з контекстними реалізаціями новотвору 2014 року *Кримнаш*: «Одеса передає пламений привіт *Кримнашу*»; «політичні свободи в обмін на “*Кримнаш*” і “вставання з колін”. Харчуватися росіянам запропоновано “духовністю” і “скрепами”»; «Після “*Кримнашу*” Путіну може знадобитися “*Білорусьнаш*”» тощо. До того ж підмічаємо тенденцію до сигніфікації ‘антинорма’ в окремих компресивах, що належать до площини «своє»: «*Дедивоевали* і Віталік теже! Комбатом у нього не Коля Тищенко?»; «Біля під’їзду оперативно розгортають машину, заводять генератор, відкривають екран і ось вже з сусідніх будинків підтягуються представники “русского мира”, як сомнамбули, бурмочучи про себе – “*дедивоевали*”, “*незабудемнепростім*”, “*путінсвятий*”». Резюмуючи сказане вище, маємо змогу припускати зміну світоглядних парадигм мовців, де в антагонії відтепер перебувають «своє» (українське) як індикатор норми та «чуже» (російське) як девіантне, тоді як до початку російсько-української війни у свідомості пересічного українця знеціненим і девіантним радше могло бути «своє», ніж «чуже».

4. Висновки

Таким чином, одним із найбільш продуктивних у межах інтернет-дискурсу способів продукування інновацій протягом останніх десяти років є компресія, або голофразис. З’ясовано, що компресія, яка традиційно репрезентувала лексико-синтаксичне зрощення слів, останнім часом зазнає структурних і якісних змін. Установлено, що злиутування фрагментів дедалі частіше супроводжує одне або кілька незувальних явищ, з-поміж яких найпоказовішими є графіксація, транслітерація, субституція, анафразія тощо. Зафіксовано, що гібридний характер компресії зумовлений насамперед концептуальними настановами комунікаторів – експлікуванням зрушень у світоглядних парадигмах мовців, а не спробою зреалізувати власний лінгвокреативний потенціал.

Варто підкреслити, що наша спроба дослідити незувальні деривати-компресиви як експлікатори зрушень у світоглядних парадигмах українців (на матеріалі інтернет-дискурсу 2014–2023 рр.) репрезентує лише окремий аспект розроблення вибраного напрямку, який нині видається перспективним і вивченим недостатньою мірою ґрунтовно, а отже, потребує подальшого опрацювання.

Література:

1. Дюкар К.В. Відомі неосубстантиви в українському медійному онлайн-просторі воєнного періоду: структурно-семантичний аспект. *Науковий вісник МГУ*. Вип. 59. Т. 1, 2023. С. 105–109.
2. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія. 2-ге, випр. і доп. Донецьк : ДонНУ, 2007. 219 с.
3. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. Психологія мовлення і психолінгвістика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Фенікс, 2008. 245 с.
4. Карпіловська Є. Неузале словотворення: правила «гри без правил». *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2005. Т. 8. № 1. С. 106–117.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2008. 336 с.
6. Колоїз Ж.В. Неузале словотворення : монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля–К, 2006. 716 с.
8. Шевченко Н. Інтернет-дискурс як лінгвістична категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 23. Том 3, 2019. С. 62–68.

References:

1. Diukar, K.V. (2023). Vidonimni neosubstantyvy v ukrainskomu mediinomu onlain-prostori voiennoho periodu: struktorno-semantychnyi aspekt [Neosubstantive derived from proper names in the Ukrainian online media of the war period: structural and semantic aspect]. *Naukovyi visnyk MHU*. Vol. 59, T. 1, pp. 105–109.
2. Zahnitko, A. (2007). Suchasni linhvistychni teorii: monohrafiia [Modern linguistic theories: monography], vyd. 2-he, vypr. i dop. Donetsk: DonNU, 219. [in Ukrainian].
3. Kalmykova, L.O., Kalmykov, H.V., Lapshyna, I.M., Kharchenko, N.V. (2008). Psykholohiia movlennia i psykholinhvistyka: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Psychology of Speech and Psycholinguistics: Training manual for students of higher education institutions], Kyiv: Feniks, 245 [in Ukrainian].
4. Karpilovska, Ye. (2005). Neuzualne slovotvorennia: pravyla «hry bez pravyl» [Non-usual word formation: rules of the “game without rules”]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho uiversytetu*. T. 8, № 1, pp. 106–117 [in Ukrainian].
5. Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., Kysliuk, L.P. (2008). Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni: monohrafiia [Dynamic Processes in the Modern Ukrainian Lexicon: monography]. Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho. 336 p. [in Ukrainian].
6. Koloiz, Zh.V. (2015). Neuzualne slovotvorennia: monohrafiia [Non-usual word formation: monograph]. Kryvyi Rih: NPP Asteriks. 156 p. [in Ukrainian].
7. Selivanova, O.O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminology encyclopedia]. Poltava: Dovkillia–K. 716 p.
8. Shevchenko N. (2019). Internet-dyskurs yak linhvistychna katehoriia. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Internet discourse as a linguistic category]. Vol. 23. T. 3. P. 62–68 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.10.2023
The article was received 27 October 2023

УДК 811.161.2'373.231:004.738.5]:316.472.4(045)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-3>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ВІРТУАЛЬНИХ ІМЕН У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Омелюх Ірина Володимирівна,
*аспірантка кафедри українського мовознавства
і прикладної лінгвістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
omeljuhryna@yu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2551-8191*

Соціальні мережі приваблюють можливістю спілкуватися з колегами, друзями, читати новини, переглядати відео незалежно від місця перебування й часу. Творчий підхід і мета створення, правила соціальних мереж й уподобання користувачів зумовлюють семантичне розмаїття віртуальних імен.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні групи нікнеймів у соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», «Тікток», виокремити віртуальні імена змішаного типу.

Методи дослідження. У статті використано метод суцільної вибірки (добір матеріалу для дослідження), описовий метод (визначення загальних тенденцій використання нікнеймів у соціальних мережах), метод типологічного аналізу (систематизація та семантична класифікація нікнеймів).

Результати пов'язані з виокремленням загальних тенденцій використання мережевих імен та визначенням їхніх лексико-семантичних груп. Нікнейми зазвичай суголосні з наповненням акаунта й рекламують його. У сучасному віртуальному світі мережеве ім'я презентує не тільки людину як користувача, а й магазин, організацію, блог і т. ін. Соціальна мережа «Фейсбук» регулює процес створення нікнеймів. Віртуальні імена виконують номінативну та ідентифікаційну функції. Створені вони переважно за такими моделями: «прізвище + ім'я», «ім'я + прізвище», «ім'я та по батькові», «прізвище, ім'я та по батькові» – та оформлені кирилицею і латиницею. Тікток не має обмежень щодо нікнеймів для користувачів. Інстаграм пропонує одне обмеження – не більше ніж 30 знаків. Джерелом для утворення мережевих імен у Тіктоці та Інстаграмі є особові імена, прізвища, по батькові, псевдоніми, позивні, назви керівних посад, національностей, об'єднань людей, назви тварин, рослин, географічних об'єктів, продуктів нематеріальної та матеріальної діяльності людини. Новизна дослідження полягає у виокремленні нікнеймів змішаного типу, що містять у своєму складі компоненти різних лексико-семантичних груп. Вони мають ситуативний характер, бо функціують лише у віртуальному світі. Частина мережевих імен корелює з реальними онімами (вербальними товарними знаками), які транспоновані у сферу нікнеймів без будь-яких модифікацій.

Висновки. Вимоги соціальної мережі «Фейсбук» зумовлюють використання в ролі нікнеймів переважно антропонімів. Віртуальні імена, окрім номінативної та ідентифікаційної, виконують і рекламну функцію. Це зумовлено тим, що нікнейм зазвичай суголосний із наповненням акаунта, презентуючи його. В Інстаграмі та Тіктоці нікнейми – це не тільки новотвори, а й будь-яка власна чи загальна назва, що стала мережевим іменем. Перспективним вважаємо дослідження структурно-семантичних особливостей нікнеймів.

Ключові слова: нікнейм, мережеве ім'я, семантика, онім, Фейсбук, Інстаграм, Тікток.

LEXICO-SEMANTIC GROUPS OF VIRTUAL NAMES IN SOCIAL NETWORKS: GENERAL OVERVIEW

Omeliukh Iryna Volodymyrivna,

*Postgraduate Student at the Department of Ukrainian
Linguistics and Applied Linguistics
Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy
omeljuhryna@yu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2551-8191*

Social networks attract the opportunity to communicate with colleagues, friends, read news, watch videos regardless of place and time. The creative approach and purpose of creation, the rules of social networks and user preferences determine the semantic diversity of virtual names.

The **purpose** of the article is to analyze the lexical-semantic groups of nicknames in social networks *Facebook, Instagram, TikTok* and to identify virtual names of mixed type.

Research methods. The article uses the continuous sampling method (selection of material for research), the descriptive method (determining the general trends in the use of nicknames in social networks), the method of typological analysis (systematization and semantic classification of nicknames).

The **results** are related to the identification of general trends in the use of network names and the definition of their lexical-semantic groups. Nicknames are usually consistent with the content of the account and promote it. In today's virtual world, a network name presents not only a person as a user, but also a store, organization, blog, etc. The Facebook social network regulates the process of creating nicknames. Virtual names perform nominative and identification functions. They are mainly created according to the following models: 'surname + first name', "first name + surname", "first name and patronymic", "surname and patronymic" – decorated in Cyrillic and Latin letters. TikTok has no nickname restrictions for users. Instagram has one limitation – no more than 30 characters. The source for the formation of network names in TikTok and Instagram are personal names, surnames, patronymics, nicknames, names of managerial positions, nationalities, associations of people, names of animals, plants, geographical objects, products of immaterial and material human activity. The novelty of the study is that part of the nicknames belongs to the mixed type, as it contains components of different lexical-semantic groups. They have a situational nature, because they function only in the virtual world. Other network names correlate with real onyms (verbal trademarks) that are transposed into the realm of nicknames without any modifications.

Conclusions. The requirements of the Facebook social network determine the use of anthroponyms as nicknames. Virtual names, in addition to nominative and identification, perform an advertising function. This is due to the fact that the nickname is usually consistent with the content of the account and presents it. In Instagram and TikTok nicknames are not only innovations, but also any proper or common name that has become a network name. We consider the research of structural and semantic features of nicknames to be promising.

Key words: nickname, network name, semantics, onim, Facebook, Instagram, TikTok.

1. Вступ

Сучасна людина – це зазвичай активний користувач Інтернету. Її приваблюють можливості, які надає віртуальна реальність: спілкування з колегами, друзями, однодумцями, спостереження за життям зірок, читання новин, перегляд відео тощо. Перевагою є те, що можна не зважати на час і простір, адже мова в такій дійсності функціонує в умовах глобалізації.

За допомогою Інтернету, зокрема соціальних мереж, люди реалізують свої потреби самовираження так, як того потребує суспільство. Л.Ф. Компанцева подає два визначення соціальних мереж: «1) спільноти постійних користувачів певного мережевого ресурсу, “коло своїх”, об'єднаних нормами і спільністю цілей комунікації; 2) будь-яка технологія, що використовується в Інтернеті для полегшення спілкування між людьми» (Компанцева, 2018: 55).

Використовуючи різні комбінації вербальних засобів для утворення віртуального найменування, одна людина може мати декілька акаунтів у соціальній мережі, унаслідок чого виникає

семантичне розмаїття нікнеймів. Іншими чинниками є: креативний підхід до створення віртуальних імен, вимоги соціальних мереж (коли не можуть існувати два однакові нікнейми), використання віртуальних імен, у яких закодована інформація про вік, стать, національність, політичні вподобання тощо (Попова, 2017).

Дослідження семантичних особливостей нікнеймів репрезентоване лише окремими працями, тому вважаємо за потрібне докладніше проаналізувати лексичний склад мережевих імен та визначити основні тенденції їх використання.

2. Теоретичне підґрунтя дослідження

Оскільки в мережевому імені можна закодувати будь-яку інформацію, то це унеможливорює створення єдиної загальноновизнаної семантичної класифікації нікнеймів. О. Г. Бледнова виокремлює такі категорії особистих імен: антропонімічні, змішані, апелятивні (або загальні), буквено-числові (Бледнова, 2018: 13–15). А. В. Попова, досліджуючи українські та англійські нікнейми, вирізняє мережеві імена, що не належать до жодної із запропонованих груп: пароніми, титлоніми, геоніми, ейдоніми, зооніми, френоніми, топоніми, хроматоніми, алоніми (або гетероніми), фітоніми, етроніми (Попова, 2017: 35–36). Т. В. Клочко зазначає, що джерелом найменувань під час вторинної номінації слугують проксоніми (імена рідних людей), матроніми (дівоче прізвище матері чи її ім'я), нейтроніми (інкогнітоніми), астроніми (у складі яких є зірочки), стигноніми (оніми, що містять розділовий знак або геометричну фігуру), псевдоініціали (вигадані ініціали) (Клочко, 2019: 184). Семантичні, структурні та функційно-прагматичні особливості нікнеймів досліджували О. І. Дзюбіна (Дзюбіна, 2016), А. В. Попова (Попова, 2017), Л. В. Шитик та І. В. Омелюх (Шитик, Омелюх, 2021), І. В. Омелюх (Омелюх, 2023).

У монографії М. Ю. Карпенка «Онiмний простiр iнтернету» докладно описано iнтернет-ономастику, визначено базову термiнологiю та лiнгвальнi риси iнтернет-дискурсу, диференцiйовано основнi функцiї сайтiв, окреслено загальнi тенденцiї функцiювання сайтонiмiв, проаналiзовано їхню структурну типологiю та словотвiрнi моделi (Карпенко, 2017).

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні групи нікнеймів у соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», «Тікток», виокремити віртуальні імена змішаного типу.

3. Загальні тенденції використання нікнеймів у соціальних мережах

Кожна соціальна мережа, як зауважує О. І. Дзюбіна, репрезентує певну тематику, комунікативні настанови та стилістичні особливості, а вираження усного мовлення за допомогою письмової форми представлене на всіх рівнях структурної організації (Дзюбіна, 2016: 74).

Т. В. Струмiнська вирiзняє такi тематичнi групи облiкових записiв у соцiальних мережах:

- 1) дописи, відео, фото на тему власних інтересів;
- 2) акаунти організацій, компаній, агентств, спільнот, культурних та освітніх закладів тощо;
- 3) акаунти-портфоліо;
- 4) акаунти магазинів;
- 5) акаунти митців тощо (Струмiнська, 2022).

Погоджуємося, що таку диференціацію можна застосувати й до нікнеймів, оскільки мережеве ім'я зазвичай суголосне з наповненням акаунта та презентує його.

У «Словнику української мови online» подано таке визначення нікнейма: «псевдонім, який беруть користувачі Інтернету в різних чатах, форумах і т. ін.; нік» (СУМ-online). За «Словником іншомовних слів» – це «особисте, переважно вигадане, ім'я, яким називають себе користувачі Інтернету в різноманітних місцях спілкування (чатах, форумах і т. ін.)» (СІС). «Словник сучасного українського сленгу» фіксує 2 значення нікнейма: «1) Псевдонім, яким людина послуговується в Інтернеті. 2) Прізвисько» (ССУС). У наведених вище дефініціях зазначено, що нікнейм належить користувачеві Інтернету, він є власним ім'ям для презентації особистості у віртуальній комунікації. Заслугує на увагу те, що у сучасному віртуальному світі мережеве ім'я презентує не тільки людину як користувача, а й магазин, організацію, блог і т. ін.

Уважаємо за доцільне проаналізувати специфіку використання різних лексико-семантичних груп нікнеймів у соціальних мережах «Фейсбук», «Тікток», «Інстаграм».

3.1. Фейсбук

Мережа «Фейсбук» регулює процес створення нікнеймів для акаунтів. Заборонено у складі мережевого імені мати «символи, числа, незвичні, великі букви, повторювані символи або розділові знаки», «символи з різних мов», «слова та фрази замість імені», «образливі або неприємні слова» (ДЦ Фейсбук).

Оскільки нікнейми виконують номінативну та ідентифікаційну функції, то вони переважно утворені за такими моделями:

- «ім'я + прізвище», напр.: *Vita Oberemko, Ваня Зварич, Данило Зубов* (спосіб написання – кирилиця); *Stas Dovgopolo, Nadya Koval, Irina Ryazanova* (спосіб написання – латиниця);
- «ім'я та по батькові», напр.: *Vita Іванівна, Віталіна Олександрівна, Алла Миколаївна* (кирилиця); *Viktoria Oleksandrivna, Julia Alexandrovna, Roman Mukolajovych* (латиниця);
- «прізвище, ім'я та по батькові», напр.: *Надія Володимирівна Остапінас, Наташа Віталіївна Тулайдан, Роман Сергійович Хавренко* (кирилиця); *Mukola Mukolajovich Kuzka, Maksym Olehovych Dubovyk, Myroslav Serijovych Ishchenko* (латиниця).

Спостережено, що віртуальні імена деяких користувачів виконують номінативну функцію та частково ідентифікаційну – лише для «своїх». Для «чужих», «незнайомих» такі користувачі є анонімними. Власники в нікнеймах використовують також ім'я та додатковий, лексично значущий компонент (*Mila UA, Stas UA*), повтор імені (*Катя Катюша, Анна Анна, Макс Макс, Марк Марк, Мауша Мауша, Нана Нана*), повтор двох спільнокореневих слів (*Doma Domtia*).

Хоч Фейсбук і вможливує створення сторінок для закладів, організацій, підприємств, проте деякі з них надають перевагу приватним обліковим записам, а не групам. Зокрема, за пошуковим запитом компонента *UA* отримано такі нікнейми:

- назви магазинів, напр.: *Waysport UA, UA Oriflame, Novko UA, Boton UA, Manirashop UA*;
- реклама таксі, напр.: *Gazel Ck UA*.

Цю категорію мережевих імен докладніше проаналізуємо в наступних розвідках, оскільки обсяг статті не дає змоги подати їх розгорнутий огляд.

3.2. Тікток та Інстаграм

Мережа «Тікток» не встановлює обмежень щодо лексичного складу нікнеймів. Користувач може вибрати джерелом свого віртуального імені будь-яке слово, словосполучення – справжнє чи вигадане. Графічне оформлення нікнеймів теж не має чітких правил. Мережеве ім'я може складатися з літер, цифр, нижніх підкреслень та крапок, смайликів тощо (ДЦ Тікток). Особливістю цієї соціальної мережі є контент – відео, що зумовлює основну функцію нікнеймів – рекламну.

Соціальна мережа «Інстаграм» уможливує робити фото та відео, накладати на них різні фільтри, поширювати серед вибраних друзів або серед усіх підписників. Створюючи нікнейм, користувач має лише одне обмеження: не більше ніж 30 знаків (Hamidah, 2019). S. N. Hamidah зазначає, що користувачі Інстаграму для мережевого імені використовують справжнє ім'я, аббревіатури, псевдоніми, слова з інших мов (Hamidah, 2019: 11).

Т. М. Струмінська на матеріалі акаунтів митців в Інстаграмі аналізує нікнейми як їхній складник. Науковиця виокремлює такі способи утворення мережевого імені: спрощене справжнє ім'я; ім'я, поєднане з видом мистецтва чи з назвою творчої професії; нікнейм, що містить назви предметів, явищ, тварин, рослин, які асоціюються в користувача з його ім'ям, сферою роботи, уподобаннями (Струмінська, 2022).

Отже, нікнейм – це не тільки новотвір, а й онім чи апелює, що став мережевим іменем. З огляду на це лексема будь-якої семантичної групи може бути нікнеймом. Дібраний лексичний матеріал доцільно диференціювати за класифікацією онімів М. М. Торчинського (Торчинський, 2008).

Віртуальні імена, які функціують в Інстаграмі й Тіктоці, репрезентують антропоніми, ергоніми, зооніми, фітоніми, топоніми, ідеоніми, прагматоніми. Причому частина нікнеймів належить до змішаного типу, оскільки містить у своєму складі компоненти різних лексико-семантичних груп. Вони мають ситуативний характер, бо функціують лише у віртуальному світі. Інші мережеві імена корелюють з реальними онімами (вербальними товарними знаками). Пропонована семантична класифікація орієнтована на один із компонентів назви, що презентує акаунт користувача.

Серед антропонімів виокремлено такі різновиди:

– особові імена, прізвища, по батькові (різні варіанти їх поєднання, скорочення, усічення тощо), напр.: *b_vikusia_a*, *olha_zubach*, *mari_ana_sotnik*, *m_a_r_y_A_N_2808*, *yanina_lut* (в Інстаграмі); *Тетяна Нечитайло*, *ol_eksandr117*, *IRYN A*, *Iryska Yahymets*, *Sophie...* (у Тіктоці);

– псевдоніми, позивні в Тіктоці, напр.: *ZLATA OGNEVICH*, *Вольха*, *Кранівний*, *Позивний Ганс*, *i.am_did*;

– регоніми (назви керівних посад), зокрема їхній різновид – директоніми (назви професій), наприклад *j_photographer783* (в Інстаграмі); *Провідник цвяхостояння* (фахівець із медитації) (у Тіктоці), поєднання з прізвищем, особовим іменем: *ainka.photo*, *advokat.daryasvistula*, *lawyer_marchenko*, *teahcer_sementsova* (в Інстаграмі); *Фермерка Юля*, *Діа-мама Поліна* (мама хворої на діабет дитини) (у Тіктоці);

– націоніми (назви національностей), напр.: *ukrainianss_* (в Інстаграмі); *Українка*, *__ukrainskiy__* (у Тіктоці); зафіксовано змішані типи, одним із компонентів яких є топонім [напр.: *ua_in_poland*, *ukrainians_in_canada*, *ukrainian_people_in_germany*, *ukraians_in_paris* (в Інстаграмі); *Ukrainian in the USA*, *roma_ukraian* (у Тіктоці)] або апелюють [напр.: *Ukrainian_girls29*, *український етнос* (у Тіктоці)].

Численними є ергоніми (назви будь-яких об'єднань людей), напр.: *a.s.a.d.e.m.i.y.a* (в Інстаграмі); *p9p9k_college*, *RealГімназія74*, *ОДАБА*, *Онлайн-школа Альтернатива* (у Тіктоці). Інколи компонентом найменувань цієї групи є топонім, напр.: *muzika.hub.lviv*, *volonter_help_ukraine* (в Інстаграмі); *Volonterskiy Puh Bukovyna* (у Тіктоці).

До лексико-семантичної групи зоонімів, що функціують у складі мережевих імен, зараховано видові та родові назви тварин, їхні клички, часто поєднані з атрибутивними, модальними поширювачами тощо, напр.: *freya_jrt* (влог собачки Фреї), *dor.tik* (влог собачки Дор), *ruby_the_refugee* (позиціонує себе як собака з власним поглядом) (в Інстаграмі); *Люблю котиків*, *PANTERA*, *chihua_zidan*, *kot_ukrainex* (у Тіктоці).

До фітонімів аналогічно зараховуємо видові та родові назви рослин, що є складниками нікнеймів, напр.: *Ніжна Лілія*, *КВІТОЧКА?*, *Пряний авокадо* (у Тіктоці).

Серед топонімів виокремлено власне топоніми [напр.: *UKRAINE* (у тіктоці)] та їхній різновид – урбаноніми (власні назви міст) [напр.: *ty_kiiv*, *cherkasy_* (в Інстаграмі)]. Віртуальні імена змішаного типу утворено за такими моделями: «фітонім + урбанонім», напр.: *superflora_lviv*, *floradeluxe_chernivtsi* (в Інстаграмі); «урбанонім + антропонім», напр.: *Крістинка з Києва*; *Тая*, *Чернівці* (у Тіктоці).

Дібраний лексичний матеріал дає підстави констатувати, що до музиконімів (різновиду ідіонімів на позначення продуктів нематеріальної сфери діяльності людини) належать і родові назви як складники віртуальних імен, часто поєднані з націонімами чи конотативно маркованими лексемами, напр.: *ukrmuzz*, *bavovna_musik*, *bezodnya.music*, *lilia.mzika*, *z_music.com.ua* (в Інстаграмі); *2023.MUZYK.UA.*, *Music.Track* (у Тіктоці); *Українська музика*, *Українська музиченька* (у Тіктоці).

Часто віртуальними іменами стають інші групи онімів. Зокрема, нікнейми-прагматоніми як власні назви об'єктів матеріальної діяльності, виконуючи рекламну функцію, презентують акаунт і повністю суголосні з його тематикою. Вирізнено такі групи:

– товароніми (словесні товарні знаки), що функціують у реальному житті як назви магазинів, напр.: *shaleni_topsy*, *chihua.ua* (зоомагазин), *cactusok.ok*, *crazy_cactus_lady* (в Інстаграмі); *Теплиці Саджанці*, *Мікрозелень*, *lady_white_rose* (у Тіктоці);

– сервісоніми (найменування побутових послуг), напр.: *brow_art23*, *che_remont_bud* (в Інстаграмі); часто один із компонентів презентує послугу, а інший – місто (топонім), напр.: *beauty.space.che*, *nelnails_cherkassy* (в Інстаграмі); *beauty.body.lviv*, *Манікюр Педикюр Полтава* (у Тіктоці);

– гастроніми (назви продовольчих товарів), у складі яких є топоніми та ідіоніми, напр.: *Eurofood To Go*, *_vcisnyachki_s_europe* (в Інстаграмі); *Чайні бомбочки та кіно* (у Тіктоці);

– ангастроніми (назви непродовольчих товарів), напр.: *baby.store_handmade*, *bijouroom.ck* (в Інстаграмі); *Косметика Київ*, *Випускні альбоми*, *Корогва*, *КРАБИ-РЕЗИНКИ-ЗАКОЛКИ* (у Тіктоці).

4. Висновки

Отже, творчий підхід до створення віртуальних імен, мета їх використання та вимоги соціальних мереж зумовлюють семантичне розмаїття нікнеймів.

Нікнейми часто виконують функцію реклами, суголосні із контентом акаунта й презентують його своїм лексичним наповненням. Мережеве ім'я – це не тільки людина-користувач, а й магазин, школа, організації, блог тощо.

Соціальна мережа «Фейсбук» регулює правила творення нікнеймів, а тому віртуальні найменування виконують переважно номінативну та ідентифікаційну функції. Утворені вони за такими моделями: «прізвище та ім'я», «ім'я по батькові», «прізвище, ім'я та по батькові». Зафіксовано, що деякі користувачі не дотримуються вимог до нікнеймів, що спричинює наявність віртуальних найменувань, утворених за іншими схемами.

В Інстаграмі та Тіктоці нікнейми представлені не тільки новотворами, а й будь-якою власною чи загальною назвою, що стала мережевим іменем. Джерелом появи віртуальних найменувань може бути лексема будь-якої семантичної групи. Підсумовано, що більшість мережевих імен корелює із ситуативними назвами, які існують лише у віртуальному світі, а частина співвідносна з реальними онімами, що транспоновані у сферу нікнеймів без будь-яких модифікацій.

Перспективи дослідження вбачаємо в аналізі структурно-семантичних особливостей нікнеймів у соціальних мережах.

Список умовних скорочень:

- ДЦ Тікток – Довідниковий центр соціальної мережі «Тікток»
ДЦ Фейсбук – Довідниковий центр соціальної мережі «Фейсбук»
СІС – Словник іншомовних слів
ССУС – Словник сучасного українського сленгу
СУМ-online – Словник української мови online

Література:

1. Бледнова О.Г. Семантичні особливості особистих імен в сучасній німецькій Інтернет-комунікації. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2018. № 7 (321). С. 11–17.
2. Дзюбіна О.І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 206 с. URL: <https://lnu.edu.ua/thesis/dzyubina-oksana-ihorivna/> (дата звернення: 10.08.2023).
3. Довідниковий центр TikTok. URL: <https://support.tiktok.com/en/getting-started/setting-up-your-profile/changing-your-username> (дата звернення: 02.08.2023).
4. Довідниковий центр Facebook. URL: <https://uk-ua.facebook.com/help/1090831264320592> (дата звернення: 02.08.2023).
5. Карпенко М.Ю. Онімний простір Інтернету : монографія. Одеса : КП ОГТ, 2017. 195 с.
6. Ключко Т.В. З історії вивчення українських псевдонімів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2019. Вип. 2 (325). С. 181–188.

7. Компанцева Л.Ф. Лінгвістична експертиза соціальних мереж : підручник. Київ : НА СБУ, 2018. 318 с.
8. Омелюх І.В. Функційно-прагматичні особливості нікнеймів (на матеріалі сайту KOLO). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2023. Вип. 2 (100). С. 208–217.
9. Попова А.В. Нікнейм як основний засіб самопрезентації віртуальної особистості в інтернет-комунікації: семантична природа та класифікація (на матеріалі української мови). *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2017. № 33–34. С. 49–58.
10. Попова А.В. Семантичні особливості мережевих імен в англійській та українській антропоніміці. *Матеріали наукової конференції (2015–2016 рр.). Секція «Порівняльно-історичне мовознавство»*. Т. 1. 2017. С. 35–36.
11. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=12913&action=show> (дата звернення: 04.08.2023).
12. Словник сучасного українського сленгу. URL: https://slovyuk.me/dict/slang_modern/%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D0%BC (дата звернення: 04.08.2023).
13. Словник української мови online. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=221948&page=1952> (дата звернення: 04.08.2023).
14. Струмінська Т.В., Заїка І.В. Оформлення акаунта як засіб ідентифікації користувача у соціальній мережі. *Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості* : матеріали III Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 17 листопада 2022 р.). Т. 1. Київ : КНУТД, 2022. С. 55–60.
15. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 546 с.
16. Шитик Л.В., Омелюх І.В. Структура нікнеймів у соціальних мережах. *Мовознавчий вісник* : збірник наукових праць. 2021. № 31. С. 18–26.
17. Hamidah S.N. Instagram Naming Phenomena among Adult and Children. *European Journal of Behavioral Sciences*. 2019. Vol. 2(1). P. 6–17. URL: <https://doi.org/10.33422/EJBS.2019.05.11> (дата звернення: 15.08.2023).

References:

1. Blednova, O.H. (2018). Semantychni osoblyvosti osobystykh imen v suchasni nimetskii Internet-komunikatsii [Semantic Features of Personal Names in Modern German Internet Communication]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky*. № 7(321). P. 11–17 [in Ukrainian].
2. Dziubina, O.I. (2016). Struktura, semantyka ta prahmatyka slenhovykh neolohizmiv sotsialnykh merezh Twitter ta Facebook (na materialii anhliiskoi movy) [Structure, semantics and pragmatics of slang neologisms of Twitter and Facebook social networking services (on the material of English language)]: Synopsis diss. cand. of phil. sciences: 10.02.04. Lviv. 206 p. Retrieved from: <https://lnu.edu.ua/thesis/dzyubina-oksana-ihorivna/> (Last accessed: 10.08.2023) [in Ukrainian].
3. Dovidnykovyi tsentr TikTok. Retrieved from: <https://support.tiktok.com/en/getting-started/setting-up-your-profile/changing-your-username> (Last accessed: 02.08.2023).
4. Dovidnykovyi tsentr Facebook. Retrieved from: <https://uk-ua.facebook.com/help/1090831264320592> (Last accessed: 02.08.2023).
5. Karpenko, M.Yu. (2017). Onimnyi prostir internetu [The Onymic space of the Internet]. Odesa: KP OGT. 195 p. [in Ukrainian].
6. Klochko, T.V. (2019). Z istorii vyvchennia ukrainskykh psevdonimiv [From the history of studying Ukrainian aliases]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky*. Vyp. 2 (325). P. 181–188 [in Ukrainian].
7. Kompantseva, L.F. (2018). Linhvistychna ekspertyza sotsialnykh merezh [Linguistic Expertise of Social Networks]: pidruchnyk. Kyiv: NA SBU. 318 p. [in Ukrainian].
8. Omeliukh, I.V. (2023). Funktsiino-prahmatychni osoblyvosti nikneimiv (na materialu сайту KOLO) [Functional and pragmatic features of nicknames (based on the material of the KOLO website)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*. Vyp. 2 (100). P. 208–217 [in Ukrainian].
9. Popova, A.V. (2017). Nikneim yak osnovnyi zasib samoprezentatsii virtualnoi osobystosti v internet-komunikatsii: semantychna pryroda ta klasyfikatsiia (na materialii ukrainskoi movy) [Nickname as the main means of self-presentation of a virtual personality in Internet communication: semantic nature and classification (based on the Ukrainian language)]. *Typolohiia movnykh znachen u diakhronichnomu ta zistavnomu aspektakh*. № 33–34. P. 49–58 [in Ukrainian].
10. Popova, A.V. (2017). Semantychni osoblyvosti merezhevykh imen v anhliiskii ta ukrainskii antroponimitsii [Semantic features of network names in English and Ukrainian anthroponymy]. *Materialy naukovoi konferentsii (2015–2016 rr.). Sektsiia «Porivnialno-istorychne movoznavstvo»*. Volume 1. P. 35–36 [in Ukrainian].

11. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of Foreign Words]. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=12913&action=show> (Last accessed: 04.08.2023) [in Ukrainian].
12. Slovnyk suchasnoho ukrainskoho slenhu [A Dictionary of Modern Ukrainian Slang]. Retrieved from: https://slovnyk.me/dict/slang_modern/%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D0%BC (Last accessed: 04.08.2023) [in Ukrainian].
13. Slovnyk ukrainskoi movy online [Dictionary of the Ukrainian language online]. Retrieved from: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=221948&page=1952> (Last accessed: 04.08.2023) [in Ukrainian].
14. Struminska, T., Zaika, I. (2022). Oformlennia akaunta yak zasib identyfikatsii korystuvacha u sotsialnii merezhi [Creating an account as a means of identification user in the social network]. *Innovatyka v osviti, nauksi ta biznesi: vyklyky ta mozhlyvosti: materialy III Vseukrainskoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh uchenykh* (m. Kyiv, 17 lystopada 2022 r.). Vol. 1. Kyiv: KNUTD. P. 55–60 [in Ukrainian].
15. Torchynskyi, M.M. (2008). Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy [The structure of the anonymous space of the Ukrainian language]: monohrafiia. Khmelnytskyi: Avist. 546 p. [in Ukrainian].
16. Shytyk, L.V., Omeliukh, I.V. (2021). Struktura nikneimiv u sotsialnykh merezhakh [Structure of nicknames in social networks]. *Movoznavchyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats*. № 31. P. 18–26 [in Ukrainian].
17. Hamidah, S.N. (2019). Instagram Naming Phenomena among Adult and Children. *European Journal of Behavioral Sciences*. Vol. 2(1). P. 6–17. Retrieved from: <https://doi.org/10.33422/EJBS.2019.05.11> (Last accessed: 15.08.2023).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2023
The article was received 03 November 2023

ПРОБЛЕМА КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНІТИВНИХ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

Островська Людмила Станіславівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
та міжкультурної комунікації
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили
ostrovskaludmyla@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1394-6797

Мета. Мета статті – уточнити формально-синтаксичний і семантико-синтаксичний статус родового відмінка у складі генітивних речень.

Методи дослідження. З-поміж методів дослідження використовувалися: описовий – для систематизації мовного матеріалу, що дозволило встановити формально-структурні та семантико-синтаксичні особливості генітивних речень; трансформаційний – для встановлення співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивних речень, побудови темпоральних парадигм генітивних речень.

Результати. Простежено особливості співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивно-квантитативних і заперечно-генітивних речень; відмежовано генітивні речення від формально подібних до них структур; визначено інтонаційні особливості генітивних речень.

Висновки. Урахування особливостей співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивних речень дає можливість уточнити синтаксичний статус родового відмінка. Квантитативно-генітивні речення виявляють виразну асиметрію формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур. Квантитативно-генітивні речення, у яких родовий відмінок виконує предикативну функцію самостійно, виявляють типові ознаки односкладних. Речення, у яких родовий відмінок входить до складу кількісно-іменної сполуки, доцільно тлумачити еліптичними двоскладними реченнями. Наявність у структурі генітивних речень із родовим відмінком поширювачів локативної, об'єктної, іншої семантики свідчить про еліптичний характер двоскладних речень та їхню лише формальну подібність до генітивних. Інтонаційні властивості генітивних речень формують структурно-семантичну специфіку родового відмінка, що набуває властивості стверджувати чи заперечувати буття предметів із вказівкою на їхній кількісний вияв. Заперечно-генітивні речення лише формально подібні до генітивно-квантитативних, оскільки і на формально-граматичному, і на семантико-синтаксичному рівнях мають виразну специфіку.

Ключові слова: родовий відмінок у предикативній функції, генітивно-квантитативні речення, заперечно-генітивні речення, співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур речення, інтонаційні характеристики речення, темпоральна парадигма речення.

THE PROBLEM OF QUALIFICATION OF GENITIVE ONE-MEMBER SENTENCES

Ostrovska Lyudmyla Stanislalivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Ukrainian Philology
and Intercultural Communication Department
Petro Mohyla Black Sea National University
ostrovskaludmyla@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1394-6797

Purpose. The objective of the article is to clarify the formal-syntactical and semantic-syntactical status of the genitive case.

Methods. Among the research methods, the following were used: a descriptive method for the systematization of linguistic material, which allowed establishing the formal-structural and semantic-syntactical peculiarities of genitive sentences; a transformational method to define correlation between formal-grammatical and semantic-syntactical structures of genitive sentences, a construction of temporal paradigms of genitive sentences.

Results. The peculiarities of the correlation of formal-grammatical and semantic-syntactical structures of genitive-quantitative sentences and genitive in negated sentences have been traced; the genitive clauses have been distinguished from formally similar structures; the intonation peculiarities of genitive sentences have been defined.

Conclusions. Considering the peculiarities of the correlation of the formal-grammatical and semantic-syntactical structures of genitive sentences, it has been possible to clarify the syntactical status of the genitive case. Quantitative-genitive sentences reveal an expressive asymmetry of formal-grammatical and semantic-syntactical structures. Quantitative-genitive sentences in which the genitive case performs a predicative function on its own show typical peculiarities of one-member sentences. Sentences in which the genitive case is part of a quantity-nominal compound should be interpreted as elliptical two-member sentences. The presence of locative, object, and other semantic elements in the structure of genitive sentences indicates the elliptical nature of two-member sentences and their only formal similarity to genitive ones. The intonation peculiarities of genitive sentences form the structural-semantic particularity of the genitive case, which acquires the quality of affirming or denying the existence of objects with reference to their quantitative expression. Negative-genitive sentences are only formally similar to genitive-quantitative ones, since they have distinct specificity on both the formal-grammatical and semantic-syntactical levels.

Key words: predicate genitive, genitive quantitative sentences, genitive of negation, correlation between formal-grammatical and semantic-syntactical structures of a sentence, characteristics of sentence intonation, temporal paradigm of a sentence.

1. Вступ

У синтаксичній системі української мови актуальну теоретичну проблему становить кваліфікація статусу так званих генітивних односкладних речень, у яких родовий відмінок виконує предикативну функцію.

В українській лінгвістиці переважає три основні підходи до кваліфікації таких синтаксичних структур:

– речення, у яких родовий відмінок функціонує самостійно, пропонують визначати неповними двоскладними, у яких пропущено присудок буття *є* та кількісний елемент *багато*, що тлумачиться складовою частиною аналітичного підмета, наприклад, неповне речення *А квітів!* презентує формально повну структуру *А квітів багато було (є, буде)!* (Мойсієнко, Арібжанова, Коломийцева, 2013: 61);

– речення, у яких родовий відмінок предикативну функцію виконує разом із предикатним словом заперечним словом *немає*, тлумачаться безособовими односкладними, наприклад, *Немає волі* (Дудик, 2010: 170);

– окремих різновидів односкладних іменних речень (Загнітко, 2013: 68; Рабанюк, 1998; Коваль, 2015: 228; Бондаренко, 2018).

Переважно генітивні односкладні речення в науковій літературі поділяють на два типи: 1) генітивно-квантитативні, коли родовий відмінок містить вказівку на існування великої кількості певних предметів чи явищ: *А яблук!* і 2) заперечно-генітивні, де заперечується кількісних вияв предметів чи явищ, точніше, їхній кількісний вияв зводиться до цілковитої відсутності *Ані порошинки! Ні копійки!*

Мета пропонованої статті – уточнити формально-синтаксичний і семантико-синтаксичний статус родового відмінка у складі генітивних речень. Реалізація заявленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) простежити особливості співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивно-квантитативних і заперечно-генітивних

речень; 2) відмежувати генітивні речення від формально подібних до них структур; 3) визначити інтонаційні особливості генітивних речень; 4) окреслити перспективу дослідження.

Основними методами дослідження стали: 1) описовий – для систематизації мовного матеріалу, що дозволило встановити формально-структурні та семантико-синтаксичні особливості генітивних речень; 2) трансформаційний – для встановлення співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивних речень, побудови темпоральних парадигм генітивних речень.

Матеріалом дослідження стали близько 200 речень із родовим відмінком у предикативній функції та омонімічних подібних структур із текстів українського художнього дискурсу.

2. Співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивно-квантитативних речень

На формально-граматичному рівні в генітивних односкладних реченнях субстантив у родовому відмінку може реалізовуватися самостійно, наприклад: *Снігу!* (Стус, 2015: 116). Очевидно, що формує предикативність таких речень родовий відмінок не самостійно, а разом із формально не вираженою дієслівною зв'язкою теперішнього часу *є*, яка у минулому чи майбутньому часових виявах власне синтаксичної темпоральної парадигми речення стає вербалізованою: *Було снігу! Буде снігу!*

Переважно до односкладних генітивних речень зараховують і такі, у яких родовий відмінок стає компонентом кількісно-іменної сполуки, що утворює нерозчленовану функційно-семантичну єдність на формально-синтаксичному рівні, наприклад, *Надто багато світових алярмів* (Костенко, 2011: 222); *Усе менше слів* (Амеліна, 2017: 278). Особливість квантитативної ознаки числівника щодо іменника полягає у вираженні ознаки точної або приблизної кількісної окресленості того значення множини, яке реалізується в іменнику: *Десятки книг, сотні наукових праць* (Костенко, 2011: 256); *...грошей у мене з собою дуже мало...* (Пиркало, 2004: 6).

Варто зацентувати, що формальне вираження дієслівної форми в реченнях із родовим відмінком у складі кількісно-іменної сполуки, на нашу думку, свідчить про двоскладний характер предикативної основи, де кількісно-іменна сполука займає позицію підмета, а дієслівна форма – типову позицію присудка, що підтверджує темпоральна парадигма таких речень: *Багато снігу! Буде багато снігу! Було багато снігу!* Відповідно, виникає питання щодо правомірності зарахування таких речень із родовим відмінком у складі кількісно-іменної сполуки до односкладних синтаксичних структур.

На цьому тлі вирізняється погляд І. Вихованця, який тлумачить функцію родового відмінка в таких реченнях як формально підметову, наголошуючи на нетиповості її вираження для української мови, а функцію кількісного компонента – формально присудковою (Вихованець, 1992: 111). Уважаємо такий підхід не досить обґрунтованим, оскільки кількісно-іменна сполука в таких реченнях має виразні ознаки формальної нерозчленованості, на чому неодноразово наголошує і сам учений (Вихованець, 1992: 108–110).

Специфіка формальної нерозчленованості, цілісності кількісно-іменних сполук полягає у синсемантичності (дифузності), інформативній недостатності квантитативного компонента, що не має денотативно-референтного відповідника, тому й потребує свого доповнення словом абсолютивної семантики, тобто квантитативний компонент передає семантику точної кількісної окресленості того значення числа, яке реалізується в іменнику. Очевидно, що функціонування таких цілісних кількісно-іменних сполук свідчить про розвиток в українській мові синтаксичних аналітичних структур.

Семантико-синтаксичний рівень генітивних речень має виразні ознаки асиметрії із формально-граматичним, оскільки семантично в реченні обов'язково реалізуються щонайменше два компоненти – предикатна синтаксема й відповідна валентно зумовлена суб'єктна синтаксема. Загалом дослідники наголошують на тому, що на семантичному рівні генітивних

речень реалізується семантика наявності певного предмета (найчастіше предметів) у значній кількості або семантика інтенсивності вияву якогось явища, поняття, процесу чи стану (Коваль, 2015: 229). Отже, у таких реченнях насамперед ідеться про реалізацію кількісної семантики, яку в українській мові виражають предикати кількості.

І. Вихованець обґрунтовано доводить, що предикати кількості становлять периферію у системі предикатних синтаксем, через їхнє тяжіння до утворення кількісно-іменних сполук і відповідне переміщення у формальну позицію підмета (Вихованець, 1992: 110), пор.: *Вас щонайменше – двоє* (Стус, 2015: 46) – предикат кількості, *У місті на мене тут чекало три розмови* (Горіха Зерня, 2021: 166) – підметова позиція. Сполучуваність предикатів кількості значно обмежена, оскільки вони поєднуються валентно лише із суб'єктними синтаксемами: *Студентів було одинадцять* – суб'єктна синтаксема.

Виходячи з викладених вище міркувань, стає очевидним, що предикат кількості в односкладних генітивних реченнях із родовим відмінком у функції головного члена за його самостійного вияву є вербально невираженим, відбувається його семантична нейтралізація, оскільки в таких реченнях формально реалізується лише суб'єктна синтаксема предиката кількості, тобто йдеться про імпліцитне вираження семантики буттєвості та квантитативності: *Книжок!* Суб'єктна синтаксема таким чином стає здатною реалізовувати кількісну семантику формально не вираженого предиката. На нашу думку, така здатність суб'єктної синтаксеми зумовлюється особливостями комунікативної організації досліджуваних структур, насамперед їхніми інтонаційними характеристиками.

Специфіку власне-інтонаційних характеристик визначає стилістичне навантаження генітивних односкладних речень, адже основна сфера функціонування цих структур – усне розмовне мовлення та художній дискурс. Генітивні односкладні речення актуалізуються в текстах завдяки своїй експресивності та емоційності й надають висловленню загального емоційного напруження: *Снігопаду! Шамотіння! Безтілесих слів! Нічного шепотіння зір!* (Стус, 2015: 78); *А мишей-половок, кедрівок, білок, зайців! А грибів і ягід!* (Дочинець, 2019: 266). Як видно з наведених прикладів, експресивність розглядуваних генітивних структур можуть підкреслювати лексичний повтор іменника в родовому відмінку, сурядний ряд, нанизування генітивних речень.

Важливо зазначити, що в ролі головного члена генітивних односкладних речень можуть виступати іменники як предметної (непредикатної), так і ознакової (предикатної) семантики. Зважаючи на відмінності в їхній категорійній семантиці, можемо констатувати, що іменники предметної семантики у структурі таких речень виражають значну, велику кількість предметів: *Колись книжок було! Тинейджер каже, що у майбутньому взагалі книжок не буде. Увесь компендіум знань можна буде взяти через Інтернет. І ліси не переводити на папір. Квартири будуть просторі, люди не вдихатимуть книжковий пил* (Костенко, 2011: 86). В умовах контексту предметні іменники в таких структурах можуть називати малу кількість предметів, пор.: *Ну і книжок! Порожні полиці.* Натомість іменники ознакової семантики вказують на інтенсивний вияв певної процесуальної ознаки чи непроцесуальної якості, властивості: *І раз уночі крику, галасу!* (Дочинець, 2019: 330).

У реченнях, де реалізуються кількісно-іменні сполуки, у семантико-синтаксичній структурі кількісний компонент презентує предикат кількості, а іменний – суб'єктну синтаксема: *Багато студентів!* Відповідно, на семантичному рівні в таких реченнях не відбувається нейтралізації предиката кількості, отже, семантико-синтаксична структура таких утворень суттєво відрізняється від тих, де родовий відмінок реалізується самостійно. На формальному ж рівні кількісно-іменна сполука цілісно займає синтаксичну позицію підмета, синтаксичну позицію присудка в таких реченнях пропонуємо тлумачити нульовою. Отже, простежується асиметрія семантико-синтаксичного та власне-синтаксичного рівня, наприклад, *А тепер жменька друзів, родичі, кілька депутатів з опозиції* (Костенко, 2011: 258); *Оголошень багато – триває велике переселення* (Амеліна, 2017: 57); *Ще багато вина і мало води* (Дочинець, 2019: 298).

Варто звернути увагу на досить поширені структури, у яких інтонаційні характеристики й порядок слів указують на певну симетрію семантичного та формального рівнів: *А касет багато* (Амеліна, 2017: 250); *А глини – гора ціла!* (Дочинець, 2019: 65). Поділяємо думку тих мовознавців, які пояснюють це різними комунікативними реалізаціями тої самої семантичної та формальної моделі речення (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994: 264).

3. Речення, омонімічні до квантитативно-генітивних

За нашими спостереженнями поширеними в українській мові є речення, у яких еліпсовано на формальному рівні присудок із семантикою приналежності предмета чи властивості, наприклад: *Бо в ній [глині] насправду чимало заліза* (Дочинець, 2019: 62); *Надто багато в ній [мові] протиріч, недомовок, обмовок та і брехні відвертої* (Амеліна, 2017: 9), *Та тільки в людей більше влади* (Амеліна, 2017: 34). Семантична структура пропонованих речень відображає пропозиції: *Вона [глина] містила чимало заліза; Вона [мова] має багато протиріч, недомовок, обмовок та і брехні відвертої; Люди мають більше влади*. Очевидно, що родовий відмінок у таких структурах семантично виконує функцію об'єктної синтаксеми. Кваліфікувати такі структури як односкладні генітивні, на нашу думку, немає підстав, доцільніше їх визначати безособовими еліптичними з пропущеним присудком зі значенням приналежності.

До того ж слід окремо зупинитися на генітивних реченнєвих структурах, до складу яких входять поширювачі обставинної семантики, найчастотнішими з-поміж яких є локативні компоненти, наприклад, *Ось там купа лавів та інструментів* (Горіха Зерня, 2021: 112); *У місті тепер багато кіосків* (Амеліна, 2017: 127); *Тут багато людей, але мені пощастить* (Амеліна, 2017: 347); *Гей, тут тобі кілька листів* (Пиркало, 2004: 49). Вважаємо, що в аналізованих реченнях локативні поширювачі стосуються лексично не виражених дієслів-присудків локативної семантики на кшталт *лежить, міститься, знаходиться, розташовується, перебуває, летить* та ін., що стає підставою тлумачити таке речення на формальному рівні як неповне двоскладне еліптичне з нульовим присудком, а на семантико-синтаксичному рівні відповідно реалізується предикат локативності статичного вияву. Трапляються і структури з еліпсованим предикатом локативності динамічного вияву, пор.: *...назустріч їй – вир людей* (Амеліна, 2017: 157); *Сто птиць летючих над літєплом ставка* (Стус, 2015: 54).

Варто зауважити, що формально омонімічними до квантитативно-генітивних можуть бути речення, у яких за умовами контексту реалізується семантика бажання чи вимоги мати відповідний предмет: *Провіднику, чаю! Простору простору простору і щоб ніяких травм і чогось такого простого як проростання трав і чогось такого дивного як музика без блаженств І слова хоча б єдиного що має безсмертний сенс* (Костенко, 2019: 34). У таких структурах родовий відмінок презентує об'єкту синтаксему при предикаті дії, який на формальному рівні еліпсовано, пор.: *Провіднику, подайте чаю! Бажаю простору, бажаю дивного, бажаю слова!* Відповідно, необґрунтовано кваліфікувати такі речення як односкладні генітивні.

4. Співвідношення формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур заперечно-генітивних речень

Вивчення особливостей формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур генітивних речень дає всі підстави стверджувати, що заперечно-генітивні речення виявляють лише зовнішню подібність до генітивно-квантитативних через реалізацію на формальному рівні родового відмінка, що виконує роль головного члена. Співвідношення формально-граматичного та семантико-синтаксичного рівнів таких речень беззаперечно вказує на їхній суттєво відмінний характер.

Формально-граматичну структуру заперечно-генітивних речень утворює обов'язковий негаційний компонент, що найчастіше виражається заперечними частками, заперечними займенниковими словами, предикатним словом *немає*: *У нас **ані коштів** таких, **ні зв'язків*** (Костенко, 2011: 25); *У неї **немає поняття** про особисті кордони чи соціальну дистанцію* (Горіха Зерня, 2021: 16).

Окремі дослідники вважають, що в заперечно-генітивних реченнях є всі підстави тлумачити заперечні компоненти, зокрема частки *ні, ані* синонімічними до заперечного предикатива *немає* (Коваль, 2015: 245). Видається більш слушним визначати в таких реченнях нульовий вияв показника предикативності теперішнього часу *немає*, що є можливим лише як варіантний щодо вербалізованого вияву, коли заперечний компонент презентований заперечними частками або ж заперечними займенниками, пор.: *Ані хмаринки! Ні копійки! Жодних будівель / Ані хмаринки немає! Ні копійки немає! Жодних будівель немає*. Заперечні компоненти відповідно посилюють загальну семантику негачії в таких реченнях. Пропонована кваліфікація увиразнює еліптичний характер досліджуваних реченневих структур. Відповідно, заперечно-генітивні речення із предикативним словом *немає* презентують повні структури, де родовий відмінок займає синтаксичну позицію прислівного поширювача, пор.: *Немає хмаринки! Немає копійки! Немає будівель!* Аналіз ілюстративного матеріалу підтверджує наші спостереження, зокрема: *Ой, так, звичайно, жодних питань!* (Т. Горіха Зерня, 2021: 205); *Тут відсікалося все зайве, тут мимоволі стихувався голос, а на суцільній моховій подушці нема жодної пляшки, бляшанки чи шматка паперу* (Горіха Зерня, 2021: 79); *У нас немає самовистачальної економіки, немає природних багатств, комунікацій* (Дочинець, 2019: 211); *... немає в нас серед людей ні ворогів, ні друзів, але кожен з них – малий чи великий учитель, що, як придорожній стовп, направляє твій поступ* (Дочинець, 2019: 10).

Переважно зазначається, що заперечно-генітивні речення семантично виражають відсутність кількісного вияву предметів чи явищ. Зважаючи на те, що темпоральна парадигма заперечно-генітивних речень, очевидно, демонструє протиставлення: *Немає доріг. Не було доріг. Не буде доріг*, слушною видається думка І. Слинька тлумачити такі структури як заперечні модифікації відповідних номінативних буттєвих речень (Слинько, 1994: 274): *Дороги / Є дороги. Були дороги. Будуть дороги*. Такі модифікації доводять, що на семантико-синтаксичному рівні реалізується не предикат кількості як у генітивно-квантитативних, а предикат буття всеохопного стану, який заперечується в контексті відповідної мовленнєвої ситуації. Спостереження за мовним матеріалом доводить справедливість наведених міркувань: *У мене немає дітей* (Т. Горіха Зерня, 2021: 173); *Тільки таланту немає* (Амеліна, 2017: 65); *Чому ж у вас немає свого Колумба?* (Костенко, 2011: 117); *Кількох депутатів стабільно немає у сесійному залі* (Костенко, 2011: 25).

Отже, заперечно-генітивні речення лише зовнішньо подібні до генітивно-квантитативних, оскільки і на формально-граматичному, і на семантико-синтаксичному рівнях мають виразну специфіку, що дозволяє тлумачити їх як безособові односкладні речення на формальному рівні та заперечні модифікати буттєвих на семантико-синтаксичному.

5. Висновки

У лінгвістиці неоднозначність тлумачення генітивних речень зумовлена асиметрією їхньої формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур.

Вважаємо, що вести мову про односкладність речень із родовим відмінком у функції головного члена можна лише за його самостійного вияву, у складі ж кількісно-іменної нерозчленованої сполуки йдеться про його формальну підметову позицію та невираженість присудка двоскладного речення із семантикою предиката кількості.

Наявність у структурі речень із родовим відмінком поширювачів локативної, об'єктної, іншої семантики свідчить про еліптичний характер двоскладних речень та їхню омонімічність до генітивних.

Інтонаційні властивості генітивних речень формують структурно-семантичну специфіку родового відмінка, що набуває властивості стверджувати чи заперечувати буття предметів із вказівкою на їхній кількісний вияв.

Заперечно-генітивні речення без предикативного слова *немає* доцільніше кваліфікувати еліптичними неповними із предикатом заперечення буття всеохопного стану.

Перспективою дослідження може бути простеження особливостей функційного навантаження генітивних речень як експресивних синтаксичних конструкцій у різножанрових текстах художнього дискурсу.

Література:

1. Бондаренко О.Є. Лінгвістичний статус генітивних речень: семантичний, структурний, функційно-комунікативний аспекти. *World Science*. Warsaw : RS Global Sp. z O.O, 2018. Т. 6, № 1 (29). С. 70–76.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 224 с.
3. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : «Академія», 2010. 384 с.
4. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 223 с.
5. Коваль Л. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 316 с.
6. Мойсієнко А.К., Арібжанова І.М., Коломийцева В.В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Знання, 2013. 238 с.
7. Рабаниук Л.С. Генітивні речення в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці : Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1998. 192 с.
8. Слинко І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Амеліна В. Дім для Дома. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 384 с.
2. Горіха Зерня Т. Принцип втручання. Київ : Білка, 2021. 272 с.
3. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачеве : Карпатська вежа, 2019. 337 с.
4. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
5. Костенко Л. Триста поезій. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 416 с.
6. Пиркало С. Не думай про червоне: Роман не для молодшого шкільного віку. Київ : Факт, 2004. 360 с.
7. Стус В. Зимові дерева. Мультимедійне видання Стрельбицького, 2015. 164 с.

References:

1. Bondarenko, O.Ye. (2018). *Linhvistychnyi status genityvnykh rechen: semantychnyi, strukturnyi, funktsiino-komunikatyvnyi aspekty* [Linguistic status of genitive sentences: semantic, structural, functional and communicative aspects]. *World Science*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O. Т. 6, № 1 (29). P. 70–76 [in Ukrainian].
2. Dudyk, P.S., Prokopchuk L.V. (2010). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian]. Kyiv: «Akademii», 384 p. [in Ukrainian].
3. Koval, L. (2015). *Semantyko-syntaksychna osnova holovnoho komponenta odnoskladnykh rechen v ukrainskii movi* [The semantic and syntactic basis of the main component of one-member sentences in the Ukrainian]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 316 p. [in Ukrainian].
4. Moisiienko, A.K., Aribzhanova, I.M., Kolomyitseva, V.V. ta in. (2013). *Suchasna ukrainska mova: Syntaksys* [Modern Ukrainian: Syntax]. Kyiv: Publishing and printing center «Kyiv University», «Znannia», 238 p. [in Ukrainian].
5. Rabaniuk, L.S. (1998). *Genityvni rechennia v suchasni ukrainskii movi* [Genitive sentences in the modern Ukrainian language]. Diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.01. Yurii Fedkovich National University of Chernivtsi. Chernivtsi. 192 p. [in Ukrainian].
6. Slynko, I.I., Huivaniuk, M.V., Kobylianska, M.F. (1994). *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytannia* [Syntax of the modern Ukrainian: problematic issues]. Kyiv: «Vyshcha shkola», 670 p. [in Ukrainian].
7. Vykhoanets, I.R. (1992). *Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy* [Essays on the functional syntax of the Ukrainian]. Kyiv: «Naukova dumka», 224 p. [in Ukrainian].
8. Zahnitko, A., Myronova, H. (2013). *Syntaksys ukrainskoi movy. Teoretyko-prykladnyi aspekt* [Syntax of the Ukrainian. Theoretical and applied aspect]. Brno: Masarykova univerzita, 223 p. [in Ukrainian].

List of illustrative materials

1. Amelina, V. (2017). *Dim dlia Doma* [Home for Dom]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 384 p. [in Ukrainian].
2. Horikha Zernia, T. (2021). *Pryntsyv vtruchannia* [The principle of intervention]. Kyiv: Bilka, 272 p. [in Ukrainian].

3. Dochynets, M. (2019). Vichnyk. Spovid na perevali dukhu [Eternal. Confession at the pass of the spirit]. Mukacheve: Karpatska vezha, 337 p. [in Ukrainian].
4. Kostenko, L. (2011). Zapysky ukrainskoho samashedsheho [Notes of a Ukrainian madman]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 416 p. [in Ukrainian].
5. Kostenko, L. (2019). Trysta poezii [Three hundred poems]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 416 p.
6. Pyrkalo, S. (2004). Ne dumai pro chervone: Roman ne dlia molodshoho shkilnoho viku [Don't think about red. The novel is not for elementary school age]. Kyiv: Fakt, 360 p.
7. Stus, V. (2015). Zymovi dereva [Winter trees]. Multimedia publication of Strelbytskyi, 164 p.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2023

The article was received 24 October 2023

УДК 316.776.23:81'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-5>

СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Царьова Ірина Валеріївна,

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

tsarevasgd@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1939-7912

Мета статті полягає у визначенні лінгвокогнітивних, психолінгвістичних аспектів сучасного дискурсу інформаційної війни.

Методи. Достовірність отримання результатів і висновків забезпечило використання методів: *функційно-стилістичного методу* (для виокремлення змістово-конструктивних елементів у структурі текстів інформаційної війни); *семантико-диференційного аналізу* (для простеження змін, розрізнення семантики мовних одиниць).

Результати. Аналіз змістового аспекту наративів є важливим інструментом для прийняття рішень та формування стратегій після вторгнення країни-агресора. Вивчення наративів дозволяє виявити сильні та слабкі сторони різних підходів та методів і сформулювати рекомендації для досягнення успіху в подальшому відновленні та захисті територіального суверенітету України. Висвітлення правдивої картини інформації в мас-медіа змінює уявлення суспільства та допомагає сформувати підтримку для контрзаходів.

Висновки. Превалювання позитивізму на внутрішньому й зовнішньому інформаційному полі України має складний характер і часто залежить від політичних інтересів та контексту. Позитивізм простежено в медіамовних кліше, наративах, зокрема опис України як сильного супротивника, надійного партнера, прихильника демократичних цінностей. Негативізм виявлено в передачі антиросійських наративів, при зображенні країни-терориста.

Ключові слова: дискурс, інформаційна війна, медіамовні кліше, наративи.

INFORMATION WAR MODERN DISCOURSE

Tsareva Iryna Valeriivna,

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,

Professor at the Ukrainian Studies and Foreign

Languages Department

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

tsarevasgd@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1939-7912

The article **purpose** is to identify the linguistic, cognitive, and psycholinguistic aspects of the information war modern discourse.

Methods. The results reliability and conclusions was ensured by the use of the following methods: functional and stylistic method (to identify the semantic and constructive elements in the structure information war texts); semantic and differential analysis (to trace changes, distinguish the semantics linguistic units).

Results. The content analysis aspect of narratives is an important tool for decision-making and strategy formation after the invasion of an aggressor country. The study of narratives allows us to identify the strengths and weaknesses of different approaches and methods and to formulate recommendations for success in further restoring and protecting territorial sovereignty. Presenting a true picture of the situation can change public perceptions and build support for countermeasures.

Conclusions. The prevalence of positivism in the domestic and foreign information field of Ukraine is complex and often depends on political interests and context. Positivism can be traced in media clichés and narratives, including the description of Ukraine as a strong adversary, a reliable partner, and a supporter of democratic values. Negativism is found in the transmission of anti-Russian narratives, in the portrayal of a terrorist country.

Key words: discourse, information war, media clichés, narratives.

1. Вступ

Україна переживає надзвичайно складний період власного державотворення, який відзначається не лише глибинними проблемами соціально-економічного розвитку, а й необхідністю протистояти зовнішній гібридній агресії з боку рф, що загрожує існуванню української незалежності. Чинити опір гібридній агресії рф – це складний та тривалий процес (Магда), який вимагає злагодженої дії всіх суб'єктів суспільства. Тільки шляхом об'єднання зусиль та мобілізації ресурсів можна осилити цю загрозу та забезпечити стабільне майбутнє для України.

Дезорієнтація мовця, якому стає важче адекватно розмежувати поняття за важливими в умовах конфлікту бінарними категоріями, може бути результатом впливу конфліктної ситуації на його сприйняття та мислення. Конфліктна ситуація, особливо якщо вона довготривала та насильницька, може спричинити емоційне напруження та втрату переконань у своїх судженнях. У таких умовах особі може бути складно розрізнити між *своїм і чужим, ворогом і захисником, добрим і поганим*. Вона може страждати від загального стану недовіри, почуття загрози та страху, що призводить до спотвореного сприйняття та оцінки ситуації. Така дезорієнтація може мати серйозні наслідки на спільне розуміння та комунікацію між людьми.

Критичне мислення, самоаналіз та пошук об'єктивної інформації можуть допомогти особі розуміти і адекватно оцінювати різноманітні погляди та погляди, які вселяються у неї у контексті конфлікту. Також важливо визначити особисті цінності та переконання, що дозволить особі зрозуміти, які поняття вона вважає важливими і що становить для неї основу для віднесення до свого чи чужого. Розмови з іншими людьми та обмін думками можуть також допомогти ускладнити свій погляд і зрозуміти різноплановість переконань. Крім того, у суспільстві існує неабияка відповідальність належним чином інформувати мовців про соціальну, політичну та економічну складність світу, щоб сприяти розумінню та адекватному сприйняттю різних поглядів та позицій. Дослідження сучасного дискурсу інформаційної війни, виявлення механізмів мовного впливу на когнітивну структуру мовця набуває нині актуальності.

Проблемам формування та реалізації політики національної безпеки України в сучасних умовах ведення інформаційних та гібридних війн, розробки та планування заходів інформаційної війни і забезпечення інформаційної безпеки присвячено наукові праці дослідників, а саме: О. Кирилюк (Кирилюк, 2021), В. Кульженко (Кульженко), Є. Магда (Магда), Л. Стрільчук (Стрільчук), Л. Шевцова (Шевцова). Важливим є встановлення мовних особливостей створення образу ворога та формування ідеологічних наративів.

Мета статті – визначити лінгвокогнітивні, психолінгвістичні аспекти сучасного дискурсу інформаційної війни. Поставлена мета зумовила розв'язання **завдань**: 1) обґрунтування доцільності використання термінів *інформаційна війна, дискурс інформаційної війни*; 2) удосконалення метамовної форми дефініції *інформаційна війна* як базового поняття сучасного дискурсу.

Достовірність отримання результатів і висновків забезпечило використання лінгвістичних методів: *функційно-стилістичного методу* (для виокремлення змістово-конструктивних елементів у структурі текстів інформаційної війни); *семантико-диференційного аналізу* (для простеження змін, розрізнення семантики мовних одиниць).

2. Прагматичні аспекти лінгвальних одиниць інформаційної війни

Збройна агресія РФ проти України відбулася у 2014 році. Зовсім не дивно, що розпочалася вона після того, як Україна почала наближатися до Європейського Союзу та НАТО. За цей час дискурс російсько-українського протистояння неодноразово ставав об'єктом дослідження українських та зарубіжних мовознавців. Увагу зосереджено на вивченні мовного інструментарію, за допомогою якого кожна зі сторін конфлікту не тільки висвітлює хід війни, але й намагається впливати на публічну думку, формувати своє бачення ситуації та переконувати у своїй правоті. Вдало використані лінгвальні одиниці (слова, фрази, терміни) можуть суттєво вплинути на суспільство, зокрема:

Зміна картини світу. Відповідно до того, як мова описує світ навколо нас, ми сприймаємо його. Висловлювання, що використовуються для опису об'єктів, подій або ідей, можуть впливати на сприйняття та розуміння суспільства про цей світ. Уведення нових термінів або слів може вказувати на відкриття нових концепцій або технологій і змінювати спосіб, яким ми бачимо світ. Із початком повномасштабного вторгнення найбільші мовники («1+1», «UA: Перший», «Рада», «ICTV», «СТБ» та «Україна 24») об'єдналися в спільний телемарафон «Єдині новини», щоб відкрито й оперативно озвучувати офіційну позицію держави. Перехід суспільства в стан щоденного моніторингу новин змінив не лише вибір способу комунікації, але й стиль спілкування на побутовому, особливо на державному рівні. Виокремлюємо такі наративи, як *«російська армія – армія бомжів та мародерів»*, *«друга армія світу»*: *«Їхні солдатики, на все, що вони спроможні, розікрали склад з українською військовою формою і перевзулися в наші берці. А ще вихваляються, що «друга армія світу»?!* Одним словом, *«бомжі»* й *«мародери»* («ППК»).

Зміна ціннісних орієнтирів. Мова також може впливати на наші цінності та переконання. Вдало використані риторична апеляція, наочні ілюстрації або злагоджені фрази можуть переконати аудиторію прийняти нові погляди або переглянути свої переконання. Політикам, активістам та медійним діячам вдається використовувати мову, щоб змінити ціннісні орієнтири суспільства та наслідувати прийняттю конкретних поглядів. Наратив *«президент росії – бункерний дід»* не лише принижує статус керівника країни, але й формує зневажливе ставлення до росії, бо все частіше назву країни-агресорки ЗМІ та представники влади різного рівня пишуть з малої літери (Кириленко, 2021): *«Загрався, закрався, зазнався. Це – бункерний дід. Він реально живе в своєму хворобливому світі, і його спіткає два варіанти: або лава підсудних в Гаазі, або безславна смерть десь в бункері на Алтай»* («1+1»); *«Демонструючи, що він не бункерний президент, Зеленський показує всім нам, що він лідер нації, який заслуговує довгострокової підтримки»* (BBC NEWS Україна).

Створення спільної ідентичності. Використання спільної мови, сленгу або кодових слів може посилити почуття об'єднання та налагодити стосунки між людьми. Мова може використовуватися для створення спільної ідентичності групи людей, що призводить до формування об'єднаної суспільної образу. Проте не всі наративи воєнного часу мають негативну тональність. Для піднесення бойового духу, підвищення рівня довіри населення до дій Збройних сил України та для позиціонування України на міжнародній арені існує і низка позитивних наративів: *«Україна переможе, а росія програє»* або його варіація *«Україна – непереможна країна»*: *«Росія програє і розпадеться, а Україна переможе»* (Народний Оглядач), *«Щасливий жити на одній землі з вами, незламними і непереможними у незалежній державі!»* (Олександр Старух), *«Ми прекрасний, сильний, сміливий, розумний, талановитий народ. Непереможний»* (Володимир Зеленський); *«Коли ми говоримо, що Україна має перемогти, це означає, що Росія має програти»* (Олександра Матвійчук); *«Україна непереможна. Українська хоробрість змінює світ»* (прем'єр-міністерка Литви Інґріда Шимоніте); *«Росія має програти у цій війні, а Україна має перемогти. І навіть у найтемніший час є надія... Україна переможе, а зло зазнає поразки»* (Главком).

Комунікативні ситуації передають важливий меседж – підняти дух українського суспільства. І тут першочергове значення має власне текст-розповідь про особливості життя в умовах війни, а ось ілюстративний матеріал відходить на другий план.

Отже, вдале використання лінгвальних одиниць може суттєво вплинути на суспільство, змінити його картину світу та ціннісні орієнтири.

3. Способи мовного впливу на суспільну думку

1. Мікроконтекст. Для правильного розуміння комунікативного значення висловлень необхідно враховувати деталі інформації про спікера, слухача, місце спілкування, контекстуальну ситуацію та інші чинники, які впливають на сприйняття повідомлення. Поширеним засобом впливу є *«прийом зв'язки»*. Полягає в штучному умонтуванні поняття в необхідний контекст (найчастіше в межах бінарної опозиції *позитивне – негативне*). Унаслідок асоціативної взаємодії мовних одиниць відбувається їхнє семне варіювання. Найзатребуванішим видом семного варіювання є *наведення семи*, яке полягає у внесенні контекстної семи, якої немає в системному значенні слова (Кириленко, 2021).

В інтерв'ю з Фабіо Белфатті, викладачем Вільнюського Університету наголошено, що російські коментатори на Заході вдаються до стереотипів щодо росії та її сусідів і застарілого колоніального мислення: *«Це расизм, згідно з яким є одні люди, одна нація – росіяни, може, ще поляки – а всі інші вважаються другим сортом, помилкою історії, а не реальними націями, які заслуговують на таку саму повагу, як і росіяни»* (сторінка «Голос Америки» 02.11.2014) протиставлення *росіянин – нормальний* наводить сему 'ненормальність' у значення слова *росіянин*. Отже, саме під впливом мікроконтексту відбувається варіювання семантичних ознак різних мовних одиниць з метою впливу на реципієнта.

2. Евфемізми. *«Спецоперація»*, а не *«війна»*, *«хлопок»*, а не *«вибух»*, *«перегрупування»*, а не *«відступ»*, *«жест доброї волі»*, а не *«втрата контролю над островом Зміїний»*; *«гуманітарний ракетний удар»*, *«ракети добра»* замість *тероризм* – усі ці та багато інших слів і словосполучень використовують російські пропагандистські медіа. Таке викривлення сенсів називають *«новомовою»*.

3. Трюїзми. Очевидні висловлювання. Тобто ті фрази, з якими будь-яка людина автоматично погодиться. Ці фрази застосовуються, щоб без напруги спричинити реакцію *«Так»*. Потім ви висловлюєте своє бажання. І оскільки партнер вже декілька раз погодився з вами, велика ймовірність, що він легко погодиться і з останнім висловлюванням. Використання фраз, що моделюють інформацію як безапеляційний факт. Це не є обмеженням свободи слова, якщо заміна термінів є добровільною. Маніпуляція юридичними концепціями (як-от, *історії про геноцид російськомовних в Україні, ілюзорне виконання «обов'язку захищати»*, *підміна війни розмитим поняттям спецоперації*), поширення неправдивої інформації щодо обставин і відповідальних за вчинення воєнних злочинів – усе це є частиною координованої російської дезінформаційної кампанії, яка орієнтована не лише на внутрішню, а і на зовнішню аудиторію (Кульженко). Зокрема, у повідомленні згадують очевидні факти, що допомагає викликати ствердну реакцію реципієнта, змусити його погодитися й з іншою поданою інформацією. Наприклад: *«змінилося все, хоч не всі ще це наразі усвідомлюють»*; *«російські солдати не тільки багато пили та грабували будинки та магазини, а й вбивали велику кількість мирних»*. Такі формулювання покликані, якщо не переконати одразу, то хоча б на первинному етапі посіяти сумніви.

4. Іллокуція заклику. Іллокутивний складник заклику може бути виражений неповними реченнями із семантикою спонування та вказівкою напрямку дії або бажаного наслідку. Зазвичай гасла розташовують наприкінці звернення (іноді – на початку) з метою підкреслити головну ідею того, що повідомляють, або виражають кінцеву мету всього заклику (Лось, 2009: 72): *«Час єднатися!»*, *«Час прийшов – пора діяти!»*, *«Тільки народ має право вирішувати свою долю!»*, *«Харків – вільне місто!»*, *«Ніхто, окрім нас!»*, *«Нас багато і наша сила в наших руках! З нами правда!»*.

5. Концептуальна метафора. Зафіксовано метафори-репрезентанти концепту *війна* (*війна як діагностика партнерства; війна як гра; війна як лакмус; війна як домовленість; війна як спосіб наживи, війна як катастрофа; війна як внутрішнє переживання*): «Війна, як злива, змиє все чуже» (Голос України).

4. Висновки

Аналіз мовного впливу в сучасній комунікації після повномасштабного вторгнення країни-агресора, дозволив вивести два вектори модальності меседжів. Негативна семантика «російська армія – армія бомжів та мародерів», «друга армія світу», «президент росії – бункерний дід», «Вони обіцяли взяти Київ за три дні», «росія – країна терорист» зумовлює зневагу до ворога, висміює воєнну загрозу зі сторони росії. Ці наративи зазвичай супроводжуються не лише сторітелінгом, але й фотозображеннями, що є підтвердженням фактів воєнних злочинів. Позитивна семантика «Україна переможе, а росія програє» (і його варіанта «Україна – непереможна країна»), «Захід – партнер України та помічник», «Слава ЗСУ!», «Слава героям!», «Україна – єдина» працює на підсилення бойового духу, на поширення проукраїнських настроїв серед населення та на формування оновленої нації героїв, яким є чим пишатися всередині своєї країни.

Насамкінець акцентуємо увагу, що дешева й ефективна, а головне, практично безвідмовна інформаційна зброя має значно ширший спектр застосування, аніж будь-яка інша зброя. В інформаційних атаках об'єктом враження стають свідомість і воля суспільства, що піддається агресії, а тому надзвичайно важливо мати в арсеналі засоби протидії – медіаграмотне, стійке до інформаційних атак суспільство (Стрільчук).

Перспективою в дослідженні цієї теми є дослідження інших аспектів поняття дискурсу інформаційної війни та простеження змін у конструюванні медійного простору в діахронії або синхронії.

Література:

1. Кирилюк О. Мовні засоби сугестивного впливу на реципієнта в дискурсі інформаційної війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 4 Ч. 1 2021 С. 24–28.
2. Кульженко В. Новомова: як російська пропаганда намагається конструювати реальність росіян і деморалізувати українців за допомогою слів. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31087/2023-01-30-povomova-yak-rosiyska-propaganda-namagaietsya-konstruyuvaty-realnist-rosiyan-i-demoralizuvaty-ukraintsiv-za-dopomogoyu-sliv/>
3. Лось О. Заклик як прагмалінгвістична складова агітаційного впливу в політичному дискурсі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 105. Вип. 92. С. 72–73.
4. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. URL: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?url>
5. Стрільчук Л. Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України). URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/436>
6. Шевцова Л. Без України Росія – «недоімперія», а то й не імперія зовсім. URL: <http://ukrainian.voanews.com/content/shevtsova-russia-ukraine/293947/html>
7. Seuren P. A. M. *Language in Cognition*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 388 p
8. Turnbull W. *Language in Action. Psychological Models of Conversation*. Hove; New York: Taylor & Francis Group, 2003. 249 p.
9. Tsarova I. Russian-Ukrainian War (2014–2022): words that have acquired new meanings. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 804–812.

References:

1. Kyryliuk, O. (2021). Movni zasoby suhestyvnogo vplyvu na retsypiienta v dyskursi informatsiinoi viiny. [Linguistic means of suggestive influence on the recipient in the discourse information war]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. Tom 32 (71) № 4 Ch. 1. S. 24–28. [in Ukrainian].

2. Kulzhenko, V. Novomova: yak rosiiska propahanda namahaietsia konstruiuvaty realnist rosiian i demoralizuvaty ukraintsiv za dopomohoiu sliv. [Novomov: how Russian propaganda tries to construct the reality of Russians and demoralize Ukrainians with the help of words]. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31087/2023-01-30> [in Ukrainian].
3. Los, O. (2009). Zaklyk yak prahmalinhvistychna skladova ahitatsiinoho vplyvu v politychnomu dyskursi. [Appeal as a pragmalinguistic component of campaign influence in political discourse]. Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Seriya: Filolohiia. Movoznavstvo. T. 105. Vyp. 92. S. 72–73. [in Ukrainian].
4. Mahda, Ye. Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty. [Hybrid war : survive and win]. URL: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?ur> [in Ukrainian].
5. Strilchuk, L. Informatsiina viina yak skladova suchasnykh hibrydnykh voien (na prykladi Hruzii ta Ukrainy). [Information war as a component of modern hybrid wars (on the example of Georgia and Ukraine)]. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/436> [in Ukrainian].
6. Shevtsova, L. Bez Ukrainy Rosiia – «nedoimperii», a to y ne imperiia zovsim. [Without Ukraine, Russia is a sub-empire, or even not an empire at all]. URL: <http://ukrainian.voanews.com/content/shevtsova> [in Ukrainian].
7. Seuren, P. (2009). Language in Cognition. Oxford: Oxford University Press. 388 p.
8. Turnbull, W. (2003). Language in Action. Psychological Models of Conversation. Hove; New York: Taylor & Francis Group,. 249 p.
9. Tsarova, I. (2022). Russian-Ukrainian War (2014–2022): words that have acquired new meanings. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 804–812. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.11.2023
The article was received 16 November 2023

УДК 821.161.2-311.6-83Кралюк7Шес
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-6>

ДІАЛОГІЧНА ФОРМА ЯК ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФАКТУ ТА ВИМИСЛУ В РЕКОНСТРУКЦІ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ У РОМАНІ «ШЕСТИДНЕВ» П. КРАЛЮКА

Чмир Андрій Валерійович,
*аспірант кафедри української літератури
та компаративістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
chmyr_andrew@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5662-5788*

У статті йдеться про діалогічність історичного роману «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» сучасного постмодерного автора Петра Кралюка, яка проявляється насамперед на рівні спогадів двох героїв твору – князя Василя-Костянтина Острозького (1526–1608) та художника Івана. Розмовляючи між собою, вони діляться пережитим, граючи у своєрідну інтелектуальну гру для знаходження відповідей як на власні питання, так і на проблеми української історії загалом. Прикметно, що до їхніх обговорень приєднуються також і голоси інших персонажів, створюючи продуктивний, а не заплутаний полілог. До діалогу запрошує читача і сам автор «Шестиднева», внаслідок якого реципієнт матиме змогу віднайти історичну правду.

Мета – дослідити ті авторські засоби діалогічності в романі, завдяки яким у тексті встановлюється істина про минуле XVI ст.; виокремити типи діалогів у творі П. Кралюка та охарактеризувати їхню специфіку; встановити важливість саме діалогічної форми «Шестиднева», яка дозволяє, сполучаючи різні погляди, знаходити правильне тлумачення пережитих подій.

Методи. У статті було використано наратологічний метод для виявлення і розмежування наявних діалогів героїв. Їхня типологія свідчить про спрямованість роману на діалогізм як за формою (побудова тексту), так і за змістом (заклик до читача).

Результати. За змістовою наповненістю діалоги в «Шестидневі» належать до різних груп (інформаційної, вірогіднісної, психологічної/характерологічної, зіставної, сюжетної). Тобто ці бесіди несуть у собі різне смислове навантаження, переважно будучи спрямованими на якусь одну функцію. Спілкуючись, герої роману П. Кралюка тією чи тією мірою взаємодіють між собою. Відповідно, такі їхні міжособистісні стосунки дозволяють говорити про типи діалогів за змістовними різновидами (які доповнюють, спростовують, підтримують почуте або ж підбивають співрозмовника до чогось). За структурними ж ознаками комунікація в романі літератора також має свою типологію (кількість учасників, їхній характер, подачу в тексті, кордони між співбесідниками, їхнє ставлення до сказаного). Передусім вищезгадані типи діалогів протиставляються, але таке поєднання слугує для з'ясування обставин і подробиць минулого.

Висновки. «Шестиднев» П. Кралюка вирізняється діалогічністю, яка допомагає реконструювати XVI ст. Саме сукупність діалогів у творі дає змогу розплутати таємниці українського минулого, до обговорення яких і закликає письменник у своєму тексті.

Ключові слова: історичний роман, постмодернізм, діалог, полілог, паратекстуальність, змістова наповненість, взаємини учасників діалогу, структурні ознаки, історична правда.

DIALOGICAL FORM AS A WAY TO SOLVE THE PROBLEM OF THE RELATIONSHIP OF FACT AND FICTION IN THE RECONSTRUCTION OF HISTORICAL EVENTS IN THE NOVEL “SIX DAYS” BY P. KRALIUK

Chmyr Andrii Valeriiovych,

*Postgraduate Student at the Department
of Ukrainian Literature and Comparative Studies
Odesa I. I. Mechnikov National University
chmyr_andrew@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5662-5788*

The article deals with the dialogic nature of the historical novel “Six Days, or The Crown of the Ostrozky House” by the modern postmodern author Petro Kraliuk, which manifests itself primarily at the level of the memories of the two heroes of the work – Prince Vasyl Kostiantyn Ostrozky (1526–1608) and the artist Ivan. Talking to each other, they share their experiences, playing a kind of intellectual game to find answers both to their own questions and to the problems of Ukrainian history in general. It is noteworthy that the voices of other characters also join their discussions, creating a productive rather than a confusing polylogue. The author of “Six Days” invites the reader to a dialogue, as a result of which the recipient will be able to find the historical truth.

Purpose – to investigate the author’s means of dialogue in the novel, thanks to which the truth about the past of the 16th century is established in the text; to single out the types of dialogues in P. Kraliuk’s work and characterize their specificity; to establish the importance of the dialogical form of “Six Days”, which allows, by combining different views, to find the correct interpretation of the experienced events.

Methods. In the article, the narratological method was used to identify and distinguish the available dialogues of the heroes. Their typology testifies to the novel’s focus on dialogism both in form (construction of the text) and in content (call to the reader).

Results. In terms of content, the dialogues in “Six Days” belong to different groups (informational, probable, psychological/characteristic, comparative, plot). That is, these conversations carry a different semantic load, mostly being aimed at a single function. While communicating, the characters of P. Kraliuk’s novel interact with each other to one degree or another. Accordingly, their interpersonal relationships allow us to talk about the types of dialogues according to meaningful varieties (which complement, refute, support what was heard, or lead the interlocutor to something). According to structural features, communication in the writer’s novel also has its own typology (number of participants, their character, presentation in the text, boundaries between interlocutors, their attitude to what is said). First of all, the above-mentioned types of dialogues are opposed, but such a combination serves to clarify the circumstances and details of the past.

Conclusions. “Six Days” by P. Kraliuk is distinguished by dialogicity, which helps to reconstruct the 16th century. It is the set of dialogues in the work that makes it possible to unravel the secrets of the Ukrainian past, which the writer calls for discussion in his text.

Key words: historical novel, postmodernism, dialogue, polylogue, paratextuality, meaningful content, relations of dialogue participants, structural features, historical truth.

1. Вступ

Індивідуум, пригадуючи пережите, не має можливості бути абсолютно об’єктивним щодо свого минулого. Це пов’язано з механізмами його психіки, витісненням негативних спогадів, їхнім цілеспрямованим забуванням. Минуле як історична сталість виявляється доволі піддатливим для людської пам’яті. Це пов’язано з тим, що до багатьох речей, з якими індивідуум у край обережний, належить і пригадування пережитого. Людина прагне приховати як від інших, так і від себе свою погану сторону, яка виявлялась у минулому. А звідси видається зрозумілим її бажання здаватися кращою, ніж вона є насправді.

Мета статті – дослідити те, як минуле предстало у свідомості персонажів роману «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» (2010) Петра Кралука (нар. 1958), з якою метою та в якій формі вони згадують про пережите, як це допомагає зрозуміти їх, а з тим і авторську концепцію.

Право на існування власних думок щодо пережитого висловлює в «Предслів'ї» роману літератора його головний герой Василь-Костянтин Острозький. Цей князь визнає, що через свій поважний вік (82 роки) багато чого в пам'яті забулося, а тому розказана ним версія історичних подій позначена суб'єктивністю, фрагментарністю і вибірковістю («*То мій світ. І я у нім судія*», – зауважує у внутрішньому монолозі можновладець (Кралюк, 2010: 3)). Василь-Костянтин відчуває наближення своєї смерті, а тому дає завдання маляру Івану створити його портрет. Причому живописець має написати картину протягом шести днів, що відображено і в заголовку роману П. Кралюка («Шестиднев»). Іншою причиною апелювання правителя до домислу під час своїх спогадів є потреба певним чином виправдати власні неправедні вчинки. Василь Костянтинович має свої життєві переконання, яких намагається дотримуватись. Це стосується також його пройдених біографічних віх. Саме тому, згадавши під час розмови з художником Іваном про свою племінницю Гальшку, князь вирішує, що «*оповім тобі про Гальшку. Мушиш знати правду про неї. Мою правду!*» (Кралюк, 2010: 31). Як бачимо, Острозький свідомий того, що він керується власним поглядом на минуле. Зрозуміло, що за такої умови сприйняття минувшини не є повним.

2. Літературознавці про діалогічність «Шестиднева»

Зауважимо, що загалом на сьогодні творчому доробку П. Кралюка присвячено статті Світлани Кочерги (Кочерга, 2017), Олени Мізінкіної (Мізінкіна, 2017), Валентини Мусій (Мусій, 2021) та ін., зокрема на значення діалогічної форми в «Шестидневі» вже звертали увагу дослідники. Ці літературознавці намагаються вирішити питання, хто під час бесіди князя та маляра є ключовим її учасником. На думку Роксани Харчук, головним у такій розмові є саме Острозький. У такий спосіб висловлювання можновладця «підхоплює, а іноді й перебиває гострим словом невідомий іконописець, маляр, сторонній спостерігач і безпристрасний суддя. Насправді тим іконописцем, здається, є сам Петро Кралюк, хоча іноді авторський голос долинає й з уст князя, але, підкреслимо, таке трапляється нечасто. В основному (і це головний плюс роману) письменник вдало провадить стилізований монолог Василя-Костянтина» (Харчук, 2011). Тобто ті критичні репліки художника, які він адресує своєму натурщику, розкривають власні міркування П. Кралюка щодо діяльності князя. Автор як історик прагне знайти історичну правду, а звідси з'являються його риторичні питання, які він прописує маляру. Р. Харчук наголошує на тому, що за образом живописця ховається сам письменник. Зрозуміло, що кожний із персонажів «Шестиднева», справді, містить у собі частину внутрішнього світу автора. Але при цьому слід ураховувати, що іконописець Іван – це художній образ, в якого є своя біографія (наприклад, цей митець брав участь у походах бунтівника Северина Наливайка).

Інший дослідник Сергій Дзюба, навпаки, саме художника вважає першорядною особою в «Шестидневі». Колега по перу П. Кралюка пише про те, що «нерідко подумки Іван сперечається з князем, засуджуючи сумнівні діяння можновладця (безперечно, дошкульні й іронічні «коментарі» маляра – одна з родзинок книги)» (Дзюба, 2011: 131). В такий спосіб саме завдяки художнику непрямо висвітлені риси характеру Острозького стають для читача очевидними. Василь-Костянтин як владна людина інколи надто дбав про матеріальне, чинив несправедливо або ж намагався виправдати себе. З цього погляду непроговорені слова Івана стають голосом сумління натурщика, того, про що він сам боявся би подумати.

Дослідження діалогу в «Шестидневі» з метою включення цього роману в контекст барокової культури здійснила Галина Насмінчук. На думку літературознавиці, історичний твір літератора «має досить оригінальну архітектонічну структуру, яка наближає його до барокових традицій стосовно організації художнього тексту. Умовно-композиційним засобом діалогу роман явно тяжіє до діалогів Івана Некрашевича, Семена Дівовича, а особливо Григорія Сковороди» (Насмінчук, 2011: 203). Острозький та художник Іван під час своєї комунікації торкаються філософських роздумів, які стосуються не тільки їх самих, а й українського народу і всього

людства. Останній прижиттєвий діалог Василя-Костянтина позначений усвідомленням того, що буття індивідуума наповнене примарами, які він прагне впіймати.

Мета бесіди в «Шестидневі» – наукова проблема, до вирішення якої звертається Сергій Синюк. Шість днів роману П. Кралюка відповідно містять шість довгих діалогів. Літературознавцем наголошено, що «автор робить основною загадкою роману намальований Іваном портрет князя Василя-Костянтина Костянтиновича, Милістю Божою князя Острозького, некоронюваного короля Русі й найбільшого магната всієї Речі Посполитої. А художника Івана – одним з учасників діалогу, який і складає зовнішній сюжет роману» (Синюк, 2011). Тобто між малярем та Василем-Костянтином відбувається ретроспективне занурення в пережите з метою підбиття підсумків. Острозькому під кінець життя необхідно не тільки отримати символічне безсмертя у вигляді портрета, а й знайти відповідного слухача, яким став художник. Саме йому натурщик хоче пояснити мотивацію своїх вчинків, ознайомити зі своїм моральним кодексом.

3. Роль маляра Івана в комунікації

Головними героями в «Шестидневі», справді, виступають князь та маляр, а ключовою подією є їхнє обговорення минулого. Ці обидва герої належать до різних соціальних груп (Василь-Костянтин як представник політичної верхівки Речі Посполитої та художник Іван як людина з народу), але комунікація між ними характеризується потягом знайти відповіді на непрості питання української історії. Діалог Острозького і живописця покликаний для того, щоб віднайти істину та дати оцінку діяльності Василя Костянтиновича, постаті на сьогодні ще не досить відомої широкому загалу. Прикметно, що їхня розмова відзначається згодою, тоді як її учасники мають розбіжності у своїх поглядах. Ця риса засвідчує єднальну продуктивність діалогу в «Шестидневі». Водночас значення діалогічності у вищевказаному романі П. Кралюка є ширшим, ніж розмова між двома героями. По-перше, у творі майстра слова значне місце належить не тільки діалогу, а й полілогу (до тексту «Шестиднева» додаються ще думки інших персонажів, а не лише Василя-Костянтина та маляра). По-друге, будь-який художній твір – це також комунікація між письменником і читачем.

На це частково вказує те, що вже на паратекстуальному рівні (в епіграфі до роману) містяться уривки з поезії «У нас ще так багато нас – без нас...» Олександра Ірванця: «У нас ще так багато нас – без нас: / Мене – без тебе, а тебе – без мене. / Таке минуле за плечима темне, / Такий облич'я рясний іконостас...» (Ірванець, 2013: 41). У контексті історичного твору П. Кралюка в цих поетичних рядках ідеться про необхідність подолання письменником часової дистанції (минулого за плечима), щоб написати у своєму творі про відповідну давню епоху (XVI ст.). Її розгляд у тексті відбувається за посередництва різних поглядів, переконань, світоглядних засад героїв (облич). «Шестиднев» розповідатиме читачу про відмінні історичні постаті, кожна з яких матиме свої думки щодо минувшини. В такий спосіб завдання реципієнта полягає в об'єднанні у своїй свідомості під час читання несхожих і часом протилежних поглядів героїв із метою створення цілісної картини минулого. Їхнє сполучення стане запорукою спроби знаходження історичної правди, повний образ якої постає з різноманітних фрагментів. Знання про давню дійсність, її реконструкція і передача в тексті якраз і становить єдність (іконостас). Тобто можливих суджень стосовно минулого багато, а історична правда одна.

Зауважимо, що стосовно Василя Костянтиновича маляр Іван виконує своєрідну врівноважувальну функцію. Художник виступає критиком учинків свого замовника, що дозволяє читачеві отримати альтернативну думку про постать Василя-Костянтина. Показовими є непромовлені репліки цього живописця, з якими він умовно звертається до свого володаря: «А ти безгрішний, мій пане?» (Кралюк, 2010: 43), «А чи не приложив ти до цього руку, князю?» (Кралюк, 2010: 214) та ін. Маляр піддає сумніву правдивість і щирість слів Острозького, адже будь-яка людина без наявності Іншого навряд чи зможе об'єктивно про щось судити, тим паче про своє життя.

Ілюстрацією ролі живописця як судді щодо діянь Василя-Костянтина постає особливо психологічно напружений діалог між ними, коли можновладець розповідає художнику про свої друкарські прагнення. Для князя створення Острозької Біблії в 1581 р. стало однією з найважливіших справ його життя («*Моя Біблія словенська – добрий підмуток для наук наших*», – зауважує головний герой (Кралюк, 2010: 177)). А безпосередню участь у процесі цього першого повного видання Біблії церковнослов'янською мовою брав друкар Іван Федоров (1510–1583). Робота над цією пам'яткою була доволі важкою, а з часом між Острозьким та Федоровим виникли протиріччя. Пізніше їхні стосунки повністю зіпсувалися. Василь-Костянтин, розмовляючи з малярем, уникає пояснень стосовно цього. Однак живописець дорікає натурщику: «*Чи не лукавиш, князю? Знаю: вигнав ти Івана-друкаря в три шиї, як той роботу свою зробив*» (Кралюк, 2010: 175). У такий спосіб читач отримує повніше уявлення щодо подій, того, що сам можновладець приховує. Саме маляр допомагає розкрити «темну сторону» свого володаря.

Підтвердженням несправедливого ставлення Василя-Костянтина до Федорова слугують міркування історика Григорія Савчука. Дослідником підкреслено, що «конфлікт з князем Острозьким, який вважав друкаря своїм підданим і досить грубо поводився з ним, змусив Івана Федорова повернутися бл. 1582 р. до Львова і спробувати відновити власну друкарню» (Савчук, 2012–2013: 28). Як бачимо, думки живописця, справді, допомагають читачеві по-іншому поглянути на постать головного героя роману. Художник Іван не зважає на те, що перед ним настільки владна особистість як Острозький. Маляр вважає за потрібне об'єктивно судити про свого натурщика, адже, на переконання цього творця, тільки гідна людина може бути зображеною на його картині.

4. Діалоги за змістовою наповненістю

Сукупність діалогів у «Шестидневі» дає змогу виокремити такі їхні типи:

а) інформаційний, коли функція діалогу полягає в наданні більшої кількості відомостей про певну історичну подію. Така комунікація сприяє охопленню декількох версій героїв про минуле, поєднання яких даватиме об'єктивніший образ минувшини для читача. Показовим у цьому плані є епізод, коли князь у творі починає розказувати маляру про долю свого старшого зведеного брата Іллі, в якого була дочка Гальшка. Послухавши про це, художник іде на обід разом зі слугами можновладця, а ті починають висловлювати різні версії щодо трагічного життя цієї дівчини. Троє підданих мають відповідно три історії про тяжкі випробування та смерть, які випали Гальшці – племінниці Острозького: перший наполягає, що вона «*кинулася вниз головою з високої вежі замкової*» (Кралюк, 2010: 25), другий переконує, що «*Гальшку по дорозі до Жеславля догнали й убили татари, а труп кинули в Чорноводу*» (Кралюк, 2010: 25), а третій перечить їм обом, кажучи, що «*Гальшка не згинула після свого весілля*» (Кралюк, 2010: 25). Ці суперечливі припущення дають ширші можливості для читацької уяви та стають прологом до з'ясування справжніх перипетій нещасної. Вищенаведений інформаційний діалог також актуалізує увагу реципієнта в пошуку історичної правди. Насправді Гальшка померла внаслідок важкої хвороби, а не через самогубство чи вбивство татарами. Історик Василь Ульяновський пише про те, що, найвірогідніше, цієї дівчини не стало «в останніх числах грудня 1582 р., коли їй не було й 43 років» (Ульяновський, 2012: 490). Як бачимо, інформативність діалогів у «Шестидневі» спочатку визначається заплутаністю тлумачень, тоді як надалі це слугує засобом для з'ясування справжньої істини про минуле;

б) вірогіднісний, тобто діалоги відрізняються за ступенем достовірності повідомленого в романі П. Кралюка. Прикладом виступають окремі репліки Василя-Костянтина, коли він має власний погляд на події, подані в тексті за допомогою його внутрішнього монологу, а в розмові з малярем озвучує інші міркування. Князь бажає залишити деякі таємниці роду Острозьких при собі, не розповідаючи про них живописцю. Саме тому, згадавши про свого брата, натурщик каже митцю, що дружина того Беата «*понесла від Іллі дитину*» (Кралюк, 2010: 27). Це офіційна

версія особистого життя Іллі, яку висловлює можновладець. Насправді ж головний герой має стосовно цього сумніви («Сам думаю: чи був це плід брата мого?» (Кралюк, 2010: 27)), про які не вважає за потрібне говорити співбесіднику. За посередництвом внутрішнього монологу Острозького читач дізнається про ймовірність певних історичних фактів, достовірність яких не підтверджена. До того ж висунуті версії Василя Костянтиновича можуть спеціально суперечити усталеним думкам із метою заплутування реципієнта, надання «Шестидневу» елементів загадок, таємниць та розслідувань. У такий спосіб твір П. Кралюка набуває деяких детективних рис;

в) психологічний/характерологічний, який слугує для розкриття внутрішніх якостей людини, того, що становить її як індивідуальність. Наприклад, красномовним є діалог між художником та портретистом, коли вони роздумують над досягненням символічного безсмертя в пам'яті майбутніх поколінь. Для князя можливість цього полягає в пройдених особистістю тяжких випробуваннях та її подальшому визнанні: «Хочеш лишитися в пам'яті людській – стань мучеником!» (Кралюк, 2010: 29). Натомість для живописця Івана шлях до власного увіковічення пролягає через творчість: «Хай забудуть мене. Але зостануться у церквах мальовані мною ікони, лишиться і цей портрет. Щось оповідадуть людям вони» (Кралюк, 2010: 30). Різниця поглядів між вищезгаданими можновладцем і митцем проявляється в їхніх висловлюваннях. Психологічні риси та якості характеру героїв у діалогах «Шестиднева» підкреслюють опозиційні відношення: матеріалізм Острозького й ідеалізм маляра;

г) зіставний, роль якого полягає в порівнянні героїв роману П. Кралюка. В такий спосіб ці розмови наголошують на їхній винятковості, несхожості, відмінності їхніх світоглядів. Слід зауважити, що зіставні діалоги пов'язані з попередньою комунікативною групою (психологічними/характерологічними), оскільки вони також у процесі порівняння визначають внутрішню сутність мовців. У першому розділі «Шестиднева» («Барва зелена. Турів») князь вирішує приділити увагу розповіді про дорослішання Гальшки. Острозький згадує те, що «виповнилося їй десяток літ. Можна було й сватати. Багато хто поласився на неї» (Кралюк, 2010: 32). Тобто Василь-Костянтин насамперед думав про те, щоб вигідно для себе віддати племінницю заміж. На це і подумки вказує маляр: «Князю, ти знову про маєтності мову провадиш. Чи тільки від них життя наше залежить? І щастя?..» (Кралюк, 2010: 32). Як бачимо, живописець відчуває надмірну матеріальну зацікавленість головного героя. Зіставлення героїв у романі відбувається через їхні міркування: для можновладця характерна деяка жага до збагачення, тоді як Іван виступає безрідником;

г) сюжетний, коли діалог обґрунтовує хід подій у тексті. Він проявляється у формі різноголосся або ж є доповненням до іншого голосу героя. За таких умов діалог постає прикметною рисою зіткнень і розбіжностей. Прикладом такого слугує епізод «Шестиднева», коли предок можновладця – князь Федір Острозький відбиває в 1390 р. навалу тевтонців на чолі з магістром Конрадом Валленродом (?–1393). Члени цього релігійного ордену вирішують напасти на замок у Вільнюсі, обороною якого якраз керував Федір. Василь-Костянтин уявляє, що, коли тевтонці штурмують твердиню, між захисниками відбувається така розмова про загарбників: «Хтось промовляє: «Собаки!» Князь перечить: «Люди!» (Кралюк, 2010: 77–78). В такий спосіб Федір проявляє людяність до ворогів, суперечачи своїм підданам. Предок Острозького вважає, що навіть у противнику варто бачити щось гарне.

5. Діалоги за типами взаємин його учасників

За типами взаємин учасників діалогу в романі П. Кралюка є такі їхні змістовні різновиди:

а) діалоги, що доповнюють інформацію. Вони розширюють уявлення читачів, надають твору фактичності, розкривають ті думки героя, які він прагне приховати. Коли можновладець із сумом пригадує свого другого сина Костянтина, то він лаконічно зауважує, що «рано <...> помер Костянтин. І безпомітно» (Кралюк, 2010: 116). Реципієнт завдяки внутрішньому

монологу маляра починає розуміти причину особливої засмученості батька померлого молодого чоловіка. Живописець уявно дорікає Острозькому: *«Чого мовчиш, князю? <...> Не став Костянтин тим, ким мав стати. Іде поголос: був розпусником. А ще – диваком»* (Кралуок, 2010: 116). Як бачимо, завдяки комунікативній взаємодії обох героїв «Шестиднева» з'являються нові подробиці щодо зображеного в романі. Діалог переважно між Василем-Костянтиним і художником приводить до з'ясування істинної картини пережитого ними;

б) діалоги, що спростовують, викликають сумнів у почутій інформації. Прикладом такої розмови є розповідь натурщика про свого предка – князя Василя Острозького (Красного). Головний герой убачає заслугу попередника в тому, що той *«збудував церкву Богоявлення, укріпив замок Острозький»* (Кралуок, 2010: 82). Проте маляр Іван суперечить цим словам свого володаря, кажучи, що Василь *«міг набудувати більше...»* (Кралуок, 2010: 82). В такий спосіб репліка живописця зупиняє надмірне звеличення предка Острозького, звертаючи увагу і на ті негативні риси характеру, які той, як і кожна людина, мав. Для Василя-Костянтина безсумнівною постає фундаторська діяльність Красного. Натомість митець судить про вчинки цього князя на основі почутої легенди стосовно його корисливості, коли він заховав у землю свої скарби. Тому художник і не погоджується з цілком позитивною оцінкою постаті Василя;

в) діалоги, що виражають підтримку почутої думки, повідомлення. Красномовним у цьому плані виступає четверта глава «Шестиднева» («Барва жовта. Дермань»), в якій ідеться про релігійні та культурні проекти князя, зокрема видання Острозької Біблії. Василь-Костянтин із захопленням читає своєму портретисту уривки з передмови до цієї сакральної книги, яку створив письменник і церковний діяч Герасим Смотрицький: *«Будь швидким слухати, а повільним говорити»* (Кралуок, 2010: 184). Маляр уважно сприймає ці слова та подумки охоче з ними погоджується: *«Добра порада. Тільки люди часто люблять себе слухати... щоб їх інші слухали»* (Кралуок, 2010: 184). Почутий афоризм викликає в живописця відгук, заохочуючи його до висловлення жалю через протилежний стан речей у житті. Для художника Івана близькою є мудрість ученого Смотрицького, однак водночас він розуміє, що багато людей існують за іншими приписами;

г) діалоги, що спонукають до дії або пошуку істини. Наприклад, таким постає розмова з «Предслів'я» роману П. Кралуока, коли натурщик та портретист уперше зустрічаються та знайомляться. Маляр із цікавістю запитує у свого пана: *«А що ми відаємо про Всевишнього?»* (Кралуок, 2010: 6). Іван припускає, що князь, перебуваючи у віці вісімдесяти двох років, має багато чого знати. Натомість парадоксальною видається відповідь Острозького, коли він стверджує, що *«нічого. Як і про самих себе»* (Кралуок, 2010: 6). В такий спосіб несподівана репліка Василя-Костянтина змушує читача твору замислитись над словами можновладця щодо можливості пізнання об'єктивної дійсності, всесвіту і себе зокрема. Головний герой, проживши доволі багато, так і не зміг осягнути вічні питання людства.

6. Діалоги за своїми структурними ознаками

За своїми структурними ознаками діалоги в «Шестидневі» діляться на декілька груп:

а) за кількістю учасників: діалог (два голоси) – поліфонія (багато голосів). Прикладом такого діалогу слугує сцена з п'ятої частини роману «Барва червона. Дубно», коли маляр слухає про різні версії слуг князя стосовно смерті козацького ватажка Северина Наливайка в польському полоні. На думку першого підданого, бунтівника, *«наче здрайцю якогось, на палю посадили»* (Кралуок, 2010: 217). Інший вважає, що насправді король через побоювання щодо політичних амбіцій свого в'язня *«наказав Семерію стягти голову»* (Кралуок, 2010: 217). Третій слуга вносить під час розмови відповідно третій погляд на перебіг тогочасних подій, що Наливайку *«поклали на його голову розпечену залізну корону. І на розпеченого залізного коня посадили. Й замучили чоловіка»* (Кралуок, 2010: 217). Останнім висловлює свої міркування ще один підданий, який припускає, що *«Наливая кинули ляхи до мідного бика і спалили*

там» (Кралюк, 2010: 217). Як бачимо, версій про мученицьку загибель керівника збройних виступів 1594–1596 рр., справді, доволі багато. В народі тоді існувало чимало припущень, що сталося із Северином, оскільки достовірною інформацією про це володіла обмежена кількість осіб. Найпоширенішим тлумаченням страти ватажка з-поміж істориків є думка про те, що спочатку йому відтяли голову, а далі вже розрубали його на чотири частини. Про це пише Олександр Бойко, що Наливайку в «квітні 1597 р. відрубали голову, а потім четвертували тіло» (Бойко, 2002: 139). Прикметно, що серед реплік слуг Острозького читач може дізнатись тільки частину правди. Надалі в «Шестидневі» сам Василь-Костянтин розповідає про тортури бунтівника і його смерть, свідком яких він став;

б) за характером учасників: діалог двох осіб – внутрішній діалог (одна особа). Описуючи живописцю обставини життя свого брата Іллі, натурщик озвучує офіційну версію подій, що після падіння з коня під час королівського турніру той став сильно хворіти («*Стало чоловікові зле. Минуло два місяці – а він уже лежав, прикутий до ліжка. По тім скоро помер*» (Кралюк, 2010: 23)). Проте сам князь сумнівається, чи справді падіння його брата могло призвести до таких згубних наслідків та смерті у віці 29 років. Завдяки своєму внутрішньому монологу Острозький розвиває це занепокоєння, згадавши, що Ілля пив вино: «*Беата повнить келихи. І враз гасить світло. У темні не видно, як до кубка підноситься перстень, щось натискається на нім*» (Кралюк, 2010: 23–24). Тобто головний герой припускає, що дружина Іллі могла його отруїти, щоб увесь спадок її чоловіка перейшов до неї. Цими міркуваннями можновладець не ділиться з художником, бо таємниця смерті брата є суто сімейною справою, про яку він не хотів би розповідати стороннім;

в) за тим, як подано у творі діалог: прямий діалог (бесіда двох осіб) – непрямий діалог (коли розмова описується). Наприклад, Василь Костянтинович вважає за потрібне розказати своєму співбесіднику-портретисту про ще одного керівника іншого більш раннього козацького повстання 1591–1593 рр. – Криштофа Косинського («*Бунтівливий гетьман у козаків об'явився – Криштоф Косинський*» (Кралюк, 2010: 211)). Невдовзі під містечком П'яткою в 1593 р. загін заколотників був переможений урядовими військами, а їхній лідер через деякий час убитий підданими князя гербу Корибут Олександра Вишневецького (1560–1594). Непрямим діалогом виступає репліка Острозького, адресована малярю Івану, в якій він розповідає, що чув про смерть Криштофа: «*Дурний люд оповідав байку, ніби Косинський проти уніатів піднявся. А польські пани заманили його до Бреста, твалтовно схопили і замурували в кляшторі, де він погинув голодною смертю*» (Кралюк, 2010: 214). Як бачимо, можновладець переказує митцю почуті вигадки про вбивство Криштофа. Народні розповіді князь передає своїми словами, водночас дотримуючись іншої версії цих подій;

г) із погляду кордонів між учасниками: діалог зі співрозмовником, що поряд, – діалог із голосами з минулого. Показовою є бесіда між натурщиком та художником у четвертому розділі «*Барва жовта. Дермань*» роману П. Кралюка. Василь-Костянтин, натхненний спогадами про видання Острозької Біблії, просить свого портретиста, щоб той зумів передати сонячне проміння на картині: «*Вихопи мій образ із темряви, <...> аби обличчя моє світилося. І сонячний промінь був на чолі моєму*» (Кралюк, 2010: 188). Проте радість головного героя затьмарює сон, який раптово до нього приходить. Острозький бачить уже померлого друкаря Івана Федорова, який гнівно дорікає можновладцю за його вчинок після видання Святого Письма: «*Коли я досягнув пристані завершення діла цього, ти мене викинув, вигнав, як старого пса*» (Кралюк, 2010: 188). Завдяки вищезгаданому оніричному стану Василь Костянтинович має змогу поговорити з голосом Федорова зі свого пережитого. Князь чує засуджувальні репліки друкаря, що вказує на усвідомлення ним своєї провини та відчуття мук сумління;

г) з погляду ставлення учасників діалогу до того, що вони чують або говорять. Тобто це може бути уявна підтримка ними почутого або ж спростування. Прикладом є епізод твору,

в якому натурщик розказує живописцю про вбивство Криштофа Косинського. Острозький має деякі сумніви щодо того, як саме це відбулося: «Косинського вбили в Черкасах – кажуть, у п'яній бійці в корчмі, де він та його пахолки зійшлися з людьми князя Олександра Вишневецького» (Кралюк, 2010: 214). Художник нічого на це не відповідає, однак мовчки він підозрює можновладця в замовному вбивстві бунтівника: «А чи не приложив ти до цього руку, князю?» (Кралюк, 2010: 214). Маляр подумки суперечить репліці свого володаря, вважаючи, що головний герой міг бути зацікавленим в усуненні керівника повстанців. Тому офіційна версія подій про п'яну різанину видається йому не зовсім переконливою.

7. Висновки

Отже, в «Шестидневі» представлено велику кількість типів діалогів, що вказує на їхню необхідність у зображенні автором реалій минулого XVI ст. Завдяки ним у своєму романі П. Кралюк заповнює часові прогалини, відшукує історичну правду, спрямовує сюжет, розкриває психологію героїв та звертає увагу читача на неочевидні факти. Найчастіше діалог у творі репрезентований під час спілкування князя Василя-Костянтина і художника Івана. Їхня вдала комунікація, вміння почути та спільний пошук істини сприяють більшій історичній достовірності, психологічній мотивації і глибшому розкриттю характеру Острозького. Прикметно, що бесіда між ними ґрунтується на принципах взаємоповаги, хоч вони і мають різні світоглядні переконання. Саме діалогічна форма «Шестиднева» П. Кралюка спонукає реципієнта до значної міри концентрації задля осягнення історичної правди. Зауважимо, що незважаючи на неповну відвертість князя в романі, автор однак звеличує його образ. Про це свідчать прикінцеві думки маляра (деякою мірою опонента Василя-Костянтина) в тексті. Живописець виносить свій вирок, визнаючи Острозького, справді, гідним правителем в українській історії.

Література:

1. Бойко О.Д. Історія України : посібник. Вид. 2-ге, допов. Київ : Академія, 2002. 656 с.
2. Дзюба С. Рец. на кн.: Кралюк П. Шестиднев, або Корона дому Острозького: роман. *Сіверянський літопис*. 2011. № 2. С. 131–136.
3. Ірванець О. Вибране за 33 роки: поезії. Київ : Laurus, 2013. 176 с.
4. Кочерга С. Архетип скриптора в художньому світі Петра Кралюка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА. 2017. Вип. 65. С. 35–39.
5. Кралюк П. Шестиднев, або Корона роду Острозького: роман. Київ : Ярославів Вал, 2010. 320 с.
6. Мізінкіна О. Семантика і символіка кольору в романі «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» Петра Кралюка. *Рідний край* : альманах Полтавського національного педагогічного університету / голов. ред. М. Степаненко. 2017. № 2 (37). С. 70–76.
7. Мусій В. Семантичні опозиції в оповіданні Петра Кралюка «Рубльов». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2021. Т. 32 (71), № 6, ч. 2. С. 187–192.
8. Савчук Г. Постаць Івана Федорова в контексті московської еміграції у Литву другої половини XVI століття. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип. 13–14. С. 17–31.
9. Синюк С. «Шестиднев» Петра Кралюка. День. 2011. № 19. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/shestidnev-petra-kralyuka> (дата звернення: 10.10.2023).
10. Насмінчук Г. Історичний персонаж як вияв авторської концепції: Василь-Костянтин Острозький на сторінках романів Миколи Вінграновського і Петра Кралюка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія історична та філологічна* : науковий збірник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. Вип. VIII. С. 201–208.
11. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. Київ : Простір, 2012. 1370 с.
12. Харчук Р. Роман про історичну й духовну сліпоту. *ЛітАкцент*. 2011. 10 лютого. URL: <http://litakcent.com/2011/02/10/roman-pro-istorychnu-j-duhovnu-slipotu> (дата звернення: 10.10.2023).

References:

1. Boiko, O.D. (2002). Istoriiia Ukrainy [History of Ukraine]: posibnyk. Vyd. 2-he, dopov. Kyiv: Akademiia. 656 p. [in Ukrainian].
2. Dziuba, S. (2011). Rets. na knyigu: Kraliuk P. Shestydnev, abo Korona domu Ostrozko: roman [Review of the book: Kraliuk P. Six Days, or The Crown of the Ostrozky House: novel]. Siverianskyi litopys. № 2. Pp. 131–136. [in Ukrainian].
3. Irvanets, O. (2013). Vybrane za 33 roky [Selected for 33 years]: poezii. Kyiv: Laurus. 176 p. [in Ukrainian].
4. Kocherha, S. (2017). Arkhetyp skryptora v khudozhnomu sviti Petra Kraliuka [The scriptor archetype in the artistic world of Petro Kraliuk]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filolohichna». Ostroh: Vyd-vo NaUOA. Vyp. 65. Pp. 35–39 [in Ukrainian].
5. Kraliuk, P. (2010). Shestydnev, abo Korona rodu Ostrozko [“Six Days, or The Crown of the Ostrozky family”]: roman. Kyiv: Yaroslaviv Val. 320 p. [in Ukrainian].
6. Mizinkina, O. (2017). Semantyka i symbolika koloru v romani «Shestydnev, abo Korona domu Ostrozkykh» Petra Kraliuka [Semantics and symbolism of color in the novel “Six Days, or The Crown of the Ostrozky family” by Petro Kraliuk]. Ridnyi kraj: almanakh Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. № 2 (37). Pp. 70–76 [in Ukrainian].
7. Musii, V. (2021). Semantychni opozytzii v opovidanni Petra Kraliuka «Rublov» [Semantic oppositions in Petro Kraliuk’s story «Rublev»]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka. T. 32 (71), № 6, Ch. 2. pp. 187–192 [in Ukrainian].
8. Savchuk, H. (2012–2013). Postat Ivana Fedorova v konteksti moskovskoi emihratsii u Lytvu druhoi polovyny XVI stolittia [The figure of Ivan Fedorov in the context of Moscow emigration to Lithuania in the second half of the 16th century]. Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu. Vyp. 13–14. Pp. 17–31 [in Ukrainian].
9. Syniuk, S. (2011). «Shestydnev» Petra Kraliuka [“Six days” by Petro Kraliuk]. Den. № 19. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/shestydnev-petra-kralyuka> (Last accessed: 10.10.2023) [in Ukrainian].
10. Nasminchuk, H. (2011). Istorychnyi personazh yak vyiv avtorskoi kontseptsii: Vasyl-Kostiantyn Ostrozky na storinkakh romaniv Mykoly Vinhranovskoho i Petra Kraliuka [A historical character as a manifestation of the author’s concept: Vasyl Kostiantyn Ostrozky on the pages of novels by Mykola Vinhranovskyi and Petro Kraliuk]. Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita. Seriiia istorychna ta filolohichna: naukoviy zbyrnyk. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. Vyp. VIII. Pp. 201–208. [in Ukrainian].
11. Ulianovskiy, V. (2012). Kniaz Vasyl-Kostiantyn Ostrozky: istorychnyi portret u halerei predkiv ta nashchadkiv [Prince Vasyl-Kostyantyn Ostrozky: a historical portrait in the gallery of ancestors and descendants]. Kyiv: Prostir, 2012. 1370 p. [in Ukrainian].
12. Kharchuk, R. (2011). Roman pro istorychnu y dukhovnu slipotu [A novel about historical and spiritual blindness]. LitAktsent. Retrieved from: <http://litakcent.com/2011/02/10/roman-pro-istorychnu-j-duhovnu-slipotu> (Last accessed: 10.10.2023) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2023
The article was received 22 October 2023

2. Перекладознавство

2. Translation studies

REPRESENTATION OF NATIONALLY-BIASED UNITS WITH VERBAL COMPONENT IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF BRITISH POLITICAL TEXTS OF DIFFERENT VIDEO GENRES

Lutsenko Roman Ivanovych,
*Postgraduate Student at the English Philology
and Philosophy of Language Department
Kyiv National Linguistic University
romanlutsenko@online.ua
orcid.org/0000-0001-5435-2050*

Purpose. The purpose of the article is to identify and describe specifics of nationally-biased lexical units of the verbal representation in the Ukrainian translations of the British political texts of various video genres.

The object of the research is verbal components of nationally-biased units and their representation in the Ukrainian translations.

The subject of the research is the peculiarities of political texts with verbal component representation in the Ukrainian communicative situation.

Main problems covered in the article include the connection of verbal communication with the image of speaker in political discourse and rendering of nationally-biased units reflecting British political arena.

Methods. The following research is conducted with the help of several methods: method of stylistic analysis, discourse analysis method, comparative method and translation analysis method.

The methodology of translation and interpretation research involves a set of procedures and techniques used to collect, analyze, and interpret data related to translation and interpretation of the text. The method of case study research is relevant for this research, since the author analyses particular cases of multimodal theory implementation in audiovisual material of various video genres. Case studies in translation and interpretation research can provide rich, detailed data that can help researchers gain a deeper understanding of the translation process, as well as the factors that influence translation quality. However, because case studies are focused on a specific individual or situation, they may not be generalizable to other translations. As with any research method, it is important to carefully consider the research question and the appropriateness of using a case study approach before conducting the research.

Results. Since the article describes the characteristics of the verbal component representation of nationally-biased lexical units in the British political texts of various video genres and their Ukrainian translation, each genre of political discourse has unique parameters of carrying information to the interlocutor. As the communicative aim differs in each of the represented genres, it is difficult for a translator to grasp the gist of the main idea of the utterance. Non-verbal components of communicative act are considered as the confounding factor in choosing the right strategy of source language text translation. The features of non-verbal communication are investigated in the article with the aim to create the new rendering paradigm for non-verbal components. Following this objective, the videos of different video genres have been analyzed, among them are recordings of interviews and political debates containing the nationally-marked lexicon of Great Britain. It is concluded that the genre specificity of multimodal text is the contributing factor in choosing the right strategy for text rendering as a semantic unity.

Conclusions. It is stated that the verbal components of translation of political texts in the British and the Ukrainian media should consider cultural differences of both countries, avoiding typical cultural stereotypes, and ensure equivalency of the translated lexical units; choosing an approach to express denotative meanings specifically, the units of the national vocabulary strictly predefine some specific factors, including especially semantic and structural ones the complexity (or similarity) of specific culturally biased vocabularies from the source language. The choice of translation method may depend on the style of the source language text, hence, the concept of a certain source circuit affects its language.

Key words: political texts, video genres, verbal components, rendering, nationally-biased units.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕАЛІЙ ІЗ ВЕРБАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БРИТАНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ РІЗНИХ ВІДЕОЖАНРІВ

Луценко Роман Іванович,
*аспірант кафедри англійської філології
та філософії мови
Київського національного
лінгвістичного університету
romanlutsenko@online.ua
orcid.org/0000-0001-5435-2050*

Мета. Мета статті – виявити та описати особливості вербальної репрезентації національно заангажованих лексичних одиниць в українських перекладах британських політичних текстів різних жанрів відео.

Об’єктом дослідження є вербальні компоненти національно зумовлених одиниць та їх репрезентація в українських перекладах.

Предметом дослідження є особливості репрезентації мовного компонента політичних текстів в українській комунікативній ситуації.

Основні проблеми, які розглядаються у статті, включають зв’язок вербальної комунікації з образом мовця в політичному дискурсі та відтворення національно упереджених одиниць, що відображають британську політичну сферу.

Методи. Під час дослідження застосовувалися такі методи: стилістичного аналізу, методу дискурсивного аналізу, порівняльного методу та методу аналізу перекладу. Методологія дослідження перекладу та усного перекладу передбачає набір процедур і методів, які використовуються для збору, аналізу та інтерпретації даних, пов’язаних із перекладом та усним перекладом тексту. Актуальним для цього дослідження є метод кейс-стаді, оскільки автор аналізує окремі випадки реалізації мультимодальної теорії в аудіовізуальному матеріалі різних відеожанрів. Тематичні дослідження в галузі перекладу та усного перекладу можуть надати багато детальних даних, які можуть допомогти дослідникам глибше зрозуміти процес перекладу, а також фактори, що впливають на якість перекладу. Однак, оскільки тематичні дослідження зосереджені на конкретній людині чи ситуації, їх не можна узагальнити для інших перекладів чи перекладачів. Як і у випадку з будь-яким іншим методом дослідження, перед проведенням дослідження важливо ретельно розглянути питання дослідження та доцільність використання підходу тематичного дослідження.

Результати. Оскільки стаття описує особливості репрезентації словесного компонента національно упереджених лексичних одиниць у британських політичних текстах різних жанрів відео та їх українському перекладі, варто зазначити, що кожен жанр політичного дискурсу має унікальні параметри донесення інформації до співрозмовника. Оскільки комунікативна мета різна в кожному з представлених жанрів, перекладачеві важко вловити суть головної думки висловлювання. Вербальні компоненти комунікативного акту розглядаються як вагомий фактор у виборі правильної стратегії перекладу тексту мовою оригіналу. У статті досліджуються особливості невербальної комунікації з метою створення нової парадигми відтворення невербальних компонентів. З цією метою було проаналізовано відео різних відеожанрів, серед яких – записи інтерв’ю та політичних дебатів, що містять національну лексику Великої Британії. Зроблено висновок, що жанрова специфіка мультимодального тексту є визначальним фактором у виборі правильної стратегії відтворення тексту як семантичної цілісності.

Висновки. Зазначається, що вербальні компоненти перекладу політичних текстів у британських та українських медіа повинні враховувати культурні відмінності обох країн, уникати типових культурних стереотипів та забезпечувати еквівалентність перекладених лексичних одиниць. Вибираючи підхід до конкретного вираження денотативних значень, одиниці національної лексики суворо зумовлені деякими специфічними факторами, включаючи особливо семантичні та структурні, складність (або подібність) конкретних культурно упереджених словників з вихідної мови. Вибір методу перекладу може частково впливати з концепту відповідного джерела.

Ключові слова: політичні тексти, відеожанри, вербальні компоненти, відтворення, національно зумовлені одиниці.

1. Introduction

The main objective of the following research is to demonstrate the main principles of representation of verbal communicative components in units of nationally-biased lexicon regarding different video genres in modern British political discourse and their rendering into Ukrainian.

Accumulation of information in modern technologically-developed world has caused suitable conditions for giving the non-verbal communication paradigm to be interpreted in terms of modern challenges and scientific trends.

In everyday communication, verbal communication plays an important role. The 21st century's hallmarks of globalization and informatisation, which take various forms, inspire linguists to consider communication from all possible perspectives. Verbal components of communication, which include the content of our message, all linguistic units aimed at helping to express the attitude of speaker different notions of life, including nationally-biased lexicon, as well as rate, volume, pitch, pronunciation, fluency and articulation play an important role in creating politician's identity as an authoritative power in society.

Multimodality in verbal communication refers to the use of multiple modes or channels to convey information. These modes can include spoken language, gestures, facial expressions, body language, tone of voice, and even written words in some cases. It recognizes that communication is not just about words, but also about how those words are delivered and complemented by non-verbal cues. In this vein the multimodal constructions are created as a mixture of verbal components and ways of their representation on viewer's screen, be it, for instance, a particular video genre, namely, political debates or political programmes.

The general theoretical paradigm includes works of such scholars as R. Jakobson, N. Adhikary in the field of verbal communication, as well as practical reconsideration of ideas based on Kress and van Leeuwen's theory of multimodality.

The challenge lies in rendering of such multimodal constructions without severe changes of source language meaning that bears the cultural specificity of British political processes, the way of living and interaction with other people.

2. Theoretical foundations of verbal communication

The word “communication” itself is a derivative of the Latin language and consists of two words: ‘communis’ (noun) and ‘communicare’ (verb) which means commonality and to make common respectively. The communicative process itself shares the functions of sharing “something” from one person to another. By “something” we refer to knowledge or any meaning which is hidden behind the word, word expression or a sentence (Adhikary, 2010: 155).

The theory of verbal communication is the problem investigated by foreign scholars, such as R. Jakobson, D. Berlo, N. Adhikary to name a few. In Ukraine the prominent scholars who investigated the problem of verbal communication are N. Babych, S. Yermolenko, A. Koval among others.

The problem of verbal communication lies in different approaches to its interpretation and research. The sign and signal problem and its transmission is a very common scientific discussion on the matter. For instance, Prof. R. Krauss claims that verbal signals consist of two major components, symbol and signal (Krauss, 2001: 263). He also suggested the definition of communication, including the verbal one: “Communication the two-way process of reaching mutual understanding, in which participants not only exchange (encode-decode) information, news, ideas and feelings but also create and share meaning” (Krauss, 2001: 264).

According to Katz and Cahn, verbal communication, aimed at using human language to represent the world and pass on information, is regarded as “a larger system of human communication, it therefore exhibits all features of an open communication system” (Katz & Kahn, 1966).

David K. Berlo suggested the following model of communication (Berlo, 1960):

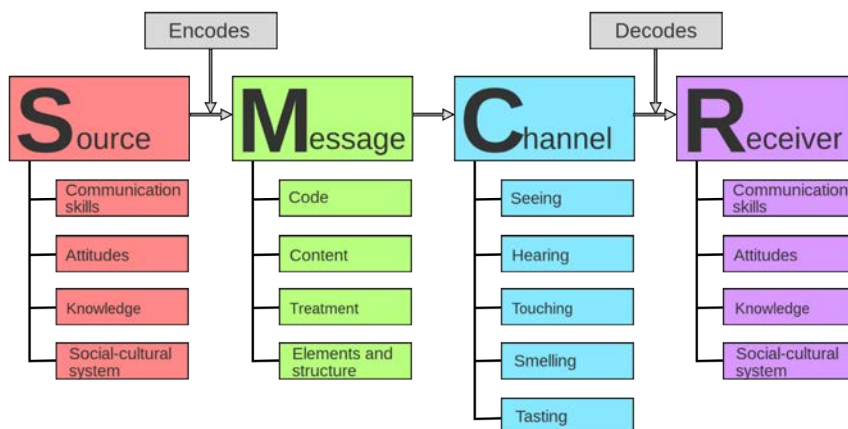

Fig. 1. David K. Berlo's model of communication

Each of the four basic components has numerous important characteristics. Both the source and the recipient have four characteristics: communication skills, attitudes, knowledge, and a social-cultural system. Communication abilities determine how well communicators encode and decode messages. Their attitudes influence whether they like or despise the issue as well as each other. Knowledge comprises how well they comprehend the subject. Their social and cultural basis is encompassed by the socio-cultural system.

The message's qualities include code, content, and handling, as well as components and structure. A code, like a language, is a sign system. The message's content is the information expressed in it. The source's decisions on the level of code and content when constructing the message comprise the treatment. Each of these traits may be examined in terms of the parts it employs and how they are integrated to produce a structure.

The channel is the final major component. It is the medium and method by which the message is transmitted. Berlo focuses on the five senses used to decipher messages: sight, hearing, touching, smelling, and tasting. Some channels are more beneficial than others depending on the message. It is frequently desirable to use many channels at the same time.

The model of verbal communication includes the following components: a) information (message), b) communication means, c) communication network, and d) communication activity (Hoffmannová, 1997: 120).

While sharing **information**, a sender converts a message into a code (language) and sends it as a discourse (text) to a receiver over a specific channel. Despite the fact that it is frequently the primary trigger for initiating an act of communication, individuals frequently engage without a clearly defined and/or preplanned message or goal, particularly in informal interactions (e.g., congratulating, condoling, expressing thanks). In many such stereotypical situations, certain aspects of contact (appearance, initial reactions, acceptance/rejection) take precedence over content, and interlocutors, in order to relieve the strain of the situation, choose from a stock of ready-made prefabricated formulae such as greetings, congratulations, condolences, apologies or gratitude (Hoffmannová, 1997: 122).

The **communication** means are represented by code and signal (medium). By code, we mean a signal system that can translate between two signal systems. Natural language is the dominant (primary) code in verbal communication, consisting of a system of linguistic signals (arbitrary symbols) as well as grammatical and pragmatic norms for their usage. Non-linguistic sign systems are used in addition to language in verbal communication; these symbolic codes may be used in conjunction with language (e.g., reinforcing gestures, such as using fingers when counting), or they may completely replace language (e.g., using the index finger to point at things); some of them are capable of being used as codes in their own right (e.g., using body language in a noisy setting) (Hoffmannová, 1997: 124–125).

As for **communication network**, a greater difference is sometimes made between medium (i.e., a means in which a message is delivered) and channel (i.e., a path along which a message is carried) when it comes to the relationship between the two sides in spoken communication. The medium is usually connected with the employed verbal (oral or written) information, whereas the channel is a sort of physical connection between communicants (e.g., air vibration, electromagnetic waves, touching, smelling, tasting). The kind of interaction between the participants is determined by the channel: direct (face-to-face talk) or mediated (cell phone, electronic mail, etc.), monological or dialogical (dyadic or polylogical communication depending on whether two or more interlocutors are engaged) (Hoffmannová, 1997: 126).

Communication activity involves message production (encoding of a message and formation of an audio or visual signal), message transmission via a communication channel, and message receipt (sensory perception of a signal), decoding, and message interpretation. It is usually the goal of both sides to achieve communication success, which occurs when the receiver perceives the sender's objective and acts appropriately. Because the stages of creation and reception are not necessarily mirror-like, total comprehension is not always required. Communication issues may develop at any stage of communication activity; nevertheless, interlocutors have the ability to forecast them and, in order to avoid them, adjust the direction of their communicative activity (Hoffmannová, 1997: 130).

Speaking about functions of verbal communication speech, it is important to mention R. Jakobson's communication functional model (Jakobson, 1964). It comprises six functions, namely, the referential function, the poetic function, the emotive function, the conative function, the phatic function and the metalinguistic function.

The **emotive** function is focused on the sender's identity. The main aim of this function is to represent a certain kind of emotion which demonstrates the attitude of the speaker, be it real or fake. A speaker who uses expressive components to appear his/her disagreement or amusing position is beyond any doubt to express ostensible information as well. The emotive layer of the language is usually represented by interjections. The affective purpose that underpins interjections gives all of our utterances a distinct phonic, grammatical, and lexical flavour. When we examine communication from the standpoint of the information sent, we cannot reduce the concept of information to the cognitive side of language. A speaker who employs expressive features to indicate disagreement or irony is likely to convey apparent information as well (Jakobson, 1964).

The **conative** function of the message is oriented toward the receiver's identity. It is usually represented by vocatives and imperatives which bind the receiver of the message to act in a certain way. The conative function is widely used in dialogic storylines in which characters converse with one another, for example, in political debates, where the opponent forces the speaker to interact in the way the opposition wants (Jakobson, 1964).

The **phatic** function provides for the reinforcement, extension, or interruption of the communication chain. It indicates if the communication channel or circuit is operational. Its purpose is to catch the interlocutor's attention or to affirm that he or she has understood the information correctly. When the addresser has to repeat a message that the addressee did not understand correctly, the phatic function steps in, either by repeating the element/part that was missed or by offering further explanations (Jakobson, 1964).

The code is important to the **metalinguistic** function. It is concerned with the use of language to describe or explain oneself. Not only is the metalinguistic function a scholarly instrument utilized by logicians and linguists, but it also plays an essential part in our everyday communication. There are times when we employ metalanguage without being aware that our remarks are metalingual.

Most of the time, the addresser and/or the addressee must confirm that they are using the same code; in such circumstances, communication is concentrated on the code itself (Jakobson, 1964).

When communication focuses on the context, the **referential** function is used. The context might be conceived of as a phrase or as a functional stylistic linguistic variant. It is the true dynamic factor in meaning production. As Descamps states, “The synonymy realized in the context is the basis

of the lexical competence of the speakers of a language” (Descamps, 1992). The context might be thought of as a phrase or a functional stylistic language variety. It is the actual dynamic component in the development of meaning.

The **poetic** function deepens the fundamental dichotomy of signs and objects. Consequently, when dealing with the poetic function, linguistics cannot be narrowed down to poetry alone. That is why we have expanded this function to the stylistic and translating function, because the eloquence of speech itself may be a contributing factor to the success of a politician.

3. Ways of rendering verbal components comprising units of nationally-biased lexicon in Ukrainian translation of the British political texts belonging to different video genres

Nationally biased vocabulary is a vocabulary or set of words that reflects a bias toward a particular nation or country. This bias can manifest itself in the use of language, terminology or cultural references specific to a particular national context. It is important to be aware of such biases in communication and to strive for inclusivity and neutrality in language use. It is suggested to use several methods to render verbal clusters in the British Political texts of various video genres.

First of all, we speak about **direct translation**. It involves such language shifts, including calque, literal translation or official equivalent. According to this concept, the boundaries between direct translation and borrowing of the original phrase are vague. For example, the expression “*The British Spanish Society*”, as it was presented by Hugh Elliott, the UK ambassador to Spain, to Jimmy Burns, the reporter for LaRevista magazine (Burns, 2020), can be simply translated as “*Британсько-іспанське товариство*” since the geographical nominations represented in this example belong to units of nationally-biased lexicon as they represent the actual political situation and cooperation between the UK and Spain and are official toponyms accepted by international and local authorities of sovereign countries. Such occurrence is represented by the term “*exonymic*”, which is a conventional place name (Kadmon, 2006). It is important to mention that in this case the translator should stick to the dual nature of the linguistic unit, which has both geographical and cultural references which should not be distorted in the translation.

The second strategy of rendering is **logical explication**. It refers to a set of strategies aimed at explaining or defining the nationally-biased lexicon unit and differentiating it from the ordinary linguistic representation. In the BBC extract from the UK Parliament meeting, we observe a peculiar scene when Dennis Skinner, MP accuses Mr. David Cameron, the former Prime Minister, in major misdemeanors against the British nation (BBC, 2016). He used the expression “*dodgy Dave*” to offend Mr. Cameron in front of the deputies. It should be obvious for the translator that the abovementioned phrase represents the political situation of a particular country, thus, it becomes the unit of a nationally-biased lexicon, because it represents the actual accusation of the MP to the Prime Minister of the UK. In that case we explain the meaning of the phrase and translate it as follows: «*Хитрий Дейв*» (образлива кличка прем'єр-міністра Великої Британії Девіда Кемерона, яку використав депутат Британського парламенту Денніс Скіннер під час дебатів у Британському парламенті 2016 року).

Fig. 2. Dennis Skinner, MP during the argument

The third strategy for rendering units of nationally-biased lexicon is **simple generalization** (it can also be named **simplification**). It occurs when the lexical unit may seem complicated for the foreign reader/viewer. Another example involves Mr. Dennis Skinner, MP to be in the focus of attention. In 1992 he was suspended from the “*House of Commons*” for offensive behaviour (HoC, 2019). Since the nationally-biased lexicon of “*House of Commons*” is complicated for ordinary Ukrainian viewer, it can be replaced with more clear «*Парламент*» generalised equivalent.

Fig. 3. Dennis Skinner, MP in 1992

The last strategy under consideration is **transcreative manipulation** which involves creative techniques of the translator to “manipulate” with words by adding creative components to speech clusters.

Betty Boothroyd, the former speaker of the House of Commons, was one of the most influential figures in the British history of parliamentarism. She was also known as the first female Speaker of the British Parliament. In the American programme “60 Minutes” (Madam Speaker, 2023) we observe the title given to Mrs. Boothroyd, “**Madam Speaker**”. The Ukrainian translation of «**Королева Парламенту**» is a very striking example of transcreative manipulation, since the analogy with her Majesty, Queen Elizabeth II, is striking. Furthermore, the pioneering nature of Mrs. Boothroyd’s identity enables to manipulate with the “**Madam**” to sound more majestic for Ukrainian viewers/readers.

Fig. 4. Mrs. Betty Boothroyd in “60 Minutes”

4. Conclusions

Verbal translation is a multifaceted process that goes beyond mere word conversion. It involves cultural understanding, technological advancements, and careful consideration of the and nuance. Effective verbal translation facilitates global communication, connects people across languages, and plays a vital role in various domains of society. The suggested typology of rendering nationally-biased is the foundation for further research in terms of verbal communication translation of multimodal constructions which include units of nationally-biased lexicon of political discourse.

We made a reasonable effort to adapt classical translation strategies of nationally-biased units to modern approach of multimodal studies and theory of communication. Although the illustrative material demonstrates mechanisms of nationally-biased units representation in Ukrainian, we still need to conduct thorough analysis on the problem of verbal units perception by translator/interpreter in order to reach the adequate/equivalent understanding of British political discourse problems by ordinary Ukrainian citizens.

List of illustrative materials:

1. Burns, J. (2020, May). HELPING BRITISH TOURISTS CAUGHT BY THE PANDEMIC. *British-Spanish Society*. Retrieved August 13, 2023, from: <https://www.britishspanishsociety.org/wpcontent/uploads/2020/05/Helliottinterviewfulltranscript.pdf>.
2. *Dennis Skinner kicked out of Commons for calling David Cameron “dodgy Dave”* – BBC News. (2016, April 11). [Video]. YouTube. Retrieved August 13, 2023, from: https://www.youtube.com/watch?v=qvIUa47x_Oc.
3. *HoC 2 July 1992 Dennis Skinner Suspended from House of Commons*. (2019, May 9). [Video]. YouTube. Retrieved August 13, 2023, from: <https://www.youtube.com/watch?v=rGBfU0j46dA>.
4. *Madam Speaker: Betty Boothroyd / 60 Minutes Archive*. (2023, March 1). [Video]. YouTube. Retrieved August 13, 2023, from: <https://www.youtube.com/watch?v=lmN0hzGxa4E>

Bibliography:

1. Adhikary N. Sancharyoga: Approaching Communication as a Vidya in Hindu Orthodoxy. *China Media Research*. 2010. Vol. 6. № 3. P. 76–84.
2. Berlo D.K. *The Process of Communication: An Introduction to Theory and Practice*. New York, 1960. 342 p.
3. Descamps J-L. *Sémantique et concordances*. Paris, 1992. 332 p.
4. Hoffmannová J. *Stylistika a současná situace stylistiky*. Trizonia. 200 p.
5. Jakobson R. *Probleme de stilistică*. București, 1964. 93 p.
6. Kadmon, N. “Language and the conversion of geographical names”. In *Manual for the national standardization of geographical names*, edited by United Nations Group of Experts on Geographical Names. New York, 2006. 169 p.
7. Katz D., Kahn, R.L. *The social psychology of organizations*. New York, 1966. 838 p.
8. Krauss R., Chen Y., Gottesman R.F. *Lexical gestures and lexical access: A process model*. / In D. McNeill Edition, *Language and gesture*. New York, 2001. 398 p.
9. Patterson K. *Crucial Conversations: Tools for Talking When Stakes Are High, Second Edition*. New York, 2012. 256 p.

References:

1. Adhikary, N. (2010). *Approaching Communication as a Vidya in Hindu Orthodoxy*. *China Media Research*, 6(3), pp. 76–84 [in English].
2. Berlo, D.K. (1960). *The Process of Communication: An Introduction to Theory and Practice*. New York: Holt, Rinehart and Winston [in English].
3. Descamps, J-L. (1992). *Sémantique et concordances*. Paris: Klincksieck [in French].
4. Hoffmannová, J. (1997). *Stylistika a současná situace stylistiky*. Trizonia [in Czech].
5. Jakobson, R. (1964). *Probleme de stilistică*. București, Editura Științifică [in Romanian].
6. Kadmon, N. (2006). “Language and the conversion of geographical names”. In *Manual for the national standardization of geographical names*, edited by United Nations Group of Experts on Geographical Names. New York: UN [in English].
7. Katz, D., & Kahn, R.L. (1966). *The social psychology of organizations*. New York [in English].
8. Krauss, R., Chen, Y. & Gottesman, R.F. (2001). *Lexical gestures and lexical access: A process model*. In D. McNeill Edition, *Language and gesture*. Cambridge/New York: Cambridge University Press [in English].
9. Patterson, K. (2012). *Crucial Conversations: Tools for Talking When Stakes Are High, Second Edition*. New York: McGraw Hill [in English].

Стаття надійшла до редакції 09.10.2023
The article was received 09 October 2023

3. Міжкультурна комунікація

3. Intercultural communication

ПОДКАСТ ЯК ЖАНР СУЧАСНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

Царик Галина Михайлівна,

*старший викладач кафедри латинської
та іноземних мов*

Львівського національного медичного університету

імені Данила Галицького

halynatsarykk@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0994-2910

У ХХІ ст. відзначаємо значущу експансію цифровізації та лінгвістики у різні галузі та науки. Швидка поява *подкастингу* вийшла далеко за національні кордони. У 2005 році *подкаст* став «Словом року» за версією Оксфордського англо-американського словника. Власне, як і у США 2001, так і в Україні 2014 та 2022 «блоги і подкасти розквітли в задушливій атмосфері війни». Щоб досягнути **мету** розвідки визначення основних ознак *подкасту* як нового сучасного (аудіо та відео) жанру дискурсу медіалінгвістики застосовано такі **методи дослідження**, як спостереження, порівняння, узагальнення, абстрагування, аналіз, індукція, дедукція, та використано дослідницькі прийоми систематизації, класифікації, перекладу. **Результати.** *Подкаст* як жанр медіадискурсу розглядається міждисциплінарно, в царині лінгвістичної прагматики (семіотики, медіалінгвістики та соціолінгвістики). Особливими характеристиками рисами подкасту є форма, зміст і функція. Таким чином, ми з'ясували, що подкаст є носієм цих рис. Подкастерів представляють як незалежні аматори, так і професіонали. *Подкастер* – продуцент медіатексту. Ця знакодія залежить від таких аспектів: теорій комунікації, моделей і пов'язаних аспектів – кодування, декодування перевтілення та сугестії/ навіювання. Медіадискурс є комунікативною подією, продуктом учасників комунікації, як подкастера, так і аудиторії, через їхнє сприйняття, розуміння, оцінку, несприйняття, пізнання, обмін ідеями, твердженнями та інтерпретацією. Отже, ми тлумачимо метамову. **Висновки.** Стрижневою знахідкою нашої розвідки є три семіотичні виміри *подкасту* як жанру медійного дискурсу: 1) кодовий – за формою; 2) інформаційний – за змістом; 3) культурний – за умовною аудиторією. *Подкаст* – це сукупність знаків, знакодія (семіозис), який характеризується кодовим, інформаційним та культурним вимірами.

Ключові слова: подкастинг, подкастер, аудіоподкаст, відеоподкаст, семіотичний вимір, кодовий вимір, інформаційний вимір, cultural dimension, сугестія, інтерпретація.

PODCAST AS A GENRE OF MEDIA DISCOURSE

Tsaryk Halyna Mykhailivna,

*Senior Lecturer at the Department
of Latin and Foreign Languages*

Danylo Halytsky Lviv National Medical University

halynatsarykk@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0994-2910

The 21st century has also been a time of significant expansion of digitalisation and linguistics in different studies and branches. The rapid emergence of *podcasting* has gone far beyond national borders. In 2005, *podcast* was the “Word of the Year” in the Oxford English American Dictionary. Actually, as in the USA in 2001 and in Ukraine in 2014 and 2022, “blogs and podcasts flourish in the suffocating atmosphere of war”. To achieve the research **purpose** of identifying the main features of the podcast as an up-to-date (audio and video) genre of mediallynguistics discourse, such **methods** as observation, comparison, generalization, abstraction, analysis, induction, deduction, and methods of systematisation, classification, and translation were used. **Results.** *Podcast* as a genre of media discourse is examined interdisciplinarily within the fields of pragmalinguistics

(semiotics, mediallynguistics, and sociolinguistics). Particular characteristics of a genre are content, form and function. Thus, *podcasts are* determined to have these three features. *Podcasters* are represented by both independent amateurs and professionals. Media text is a product of a *podcaster*. This code depends on communications theories, models, and related aspects: coding, decoding, role-taking empathy, and persuasive suggestions / imposing. Media discourse is a communicative event, a product of communication participants, both the podcaster and the audience, through their perception, comprehension, appreciation, apprehension, cognizance, ideas sharing / assertions and interpretation. Hence, we interpret metalanguage. **Conclusions.** The pivotal findings of this research are three dimensions of the podcast as a genre of media discourse: 1) the code dimension that is characterised by the form, 2) the information dimension that is characterized by the content, and 3) the cultural dimension that is characterized by the conditional audience. Hence, *podcast* is a set of signs – semiosis characterized by code, information and cultural dimensions.

Key words: podcasting, podcaster, audio podcast, video podcast, semiotic dimension, code dimension, informational dimension, cultural dimension, persuasive suggestion, interpretation.

Утішай тих, хто мусить хвилюватися, і хвиліюй тих, хто аж занадто тішитися.
Фінлі Пітер Данн

1. Вступ

Сучасний український кінематограф полюбляє сцени, де молода людина біжить у навушниках (EarPods), а ще краще, модерніше, – в епелівських еарподсах (AppleAirPods) (англізми теж вітаються вітчизняним кінематографом) на пробіжці в парку чи у спортзалі або ж у навушниках їде в авто, усміхається чи посміхається та згодом обговорює інформацію з колегами чи партнером, ділиться враженнями від прослуховування аудіофайлів, інтерпретує почуте, а вдома тлумачить побачене чи то на планшеті, комп'ютері, чи в телевізорі. У світі інформаційних технологій сучасна оселя, осередок мультимедіа, нагадує дім пожежника Гая та Мілдред Монтегів*, з віртуальних голубих екранів ллється безперервний потік інформації. «З одного боку, телевізор моделює життя, з іншого боку, життя моделює телевізор», – Георгій Почепцов (Почепцов, 2022: 308).

Ніщо так не болить людській натурі, як нова ідея.
Волтер Беджет «Фізика і політика» (1873)

2. Новітнє явище або дифузія інновації

У 2005 році *подкаст* став «Словом року» за версією Оксфордського англійсько-американського словника. *Подкаст* – новий жанр медіалінгвістики, з'являється в пропозиціях на смартфонах, телевізорах, планшетах серед усіх інших продуктів медіасфери найчастіше, запит містить інформацію про IP-адресу вашого пристрою та його тип (як-от Chrome, Safari, Android або iOS). *Подкасти* в широкому доступі на таких сервісах та платформах, як Apple Podcast, Google Podcast, Netflix, Spotify, Pandora, Megogo, You Tube, Telegram, можна скачати, зберегти, задля реклами поширити у соціальні мережі Facebook, Instagram, Twitter або переслати на Viber, WhatsApp, завантажити випуски заздалегідь під час віялових відключень електроенергії, коли зникає не лише світло, а й зв'язок, зарядивши пристрої, можна слухати/переглядати, формат файлів, що читає потоки RSS або Atom у стисненому звуці, містить метадані, інформацію про випуск: заголовок, оповідач/інтерв'юер, автор, респондент/співбесідник, опис, посилання, гіперпосилання, допущені помилки і т.д. *Подкастинг* швидко підхопили медіакорпорації, такі як The New York Times, The Guardians, The American Life, The Daily Telegraph, BBC.

3. Словотвірна парадигма та потенційні деривати

Міждисциплінарне тлумачення цього виду дискурсу очевидно було цікаве сьогодні і Рене Декарту*. «Декарт поставив під сумнів усю теорію епістемології» (Содомора, 2020: 137).

Адже досі не визначений понятійний та термінологічний апарат медіалінгвістики. Відсутня інформація про етимологію слова *подкаст* навіть у зарубіжних словниках, словотвірна парадигма та потенційні деривати не вивчені. *Подкастинг* (*podcasting*) (послугуємося експлікативним способом перекладу) – процес створення *подкастів*, Інтернет-аудіо-відеофайлів, які можна автоматично завантажувати з Інтернету на пристрої (Бабич, 2020: 151). Нині подкасти як цифрові медіафайли можна подивитись чи прослухати не лише на пристроях Apple, а й в пошуку Google на Smart TV та на Android Auto, тобто *подкастинг* – мовлення у форматі MP3 (Енциклопедія Британіка подає *podcast* як іменник і дієслово, імпліцитно впливає, що потенційно існують атрибутиви *podcasting*, *podcasted*). З одного боку, подкаст як новітнє медійне явище характеризується високою мірою суб'єктивності і комунікантів часто піддають критиці медійні «патрологи», тому мало би бути відкинутим, з іншого боку – зворотний зв'язок комунікатів (вподобайки, чат-руми, коментарі, дискусійні майданчики, спонтанна суспільна реакція, вибухові скандали, культура скасування), який продукує нові інтерпретанти – цілий механізм рефлексології. Та не забуваймо про рейтинги, алгоритм*, «спостереження всіх за всіма» (Роджерс, 2009: 386), монетизацію подкастерів, одним словом, – цифровізація, котра передусім є арифметикою.

4. Етимологія терміна

Отже, почнемо спочатку, як стверджують скептичні картезіанці, для того щоб пізнати істину, треба звернутись до витоків. Слово походить від англійського *podcast* має 3 морфеми *i+pod + broadcast* (Рис.1). *iPod = 1) i-Internet – Інтернет+ 2) Pod – part of a spacecraft or a boat that can be separated from the main part – модуль/ відсік космічного корабля* (<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>). Контамінація: *1 + 2) iPod + 3) broadcast*, де перше і друге – це портативний аудіопрогравач, а третє – передавати або транслювати для загального користування (*broadcast = to transmit (announcements or programmes) on radio or television: CNN also broadcasts programmes in Europe*). Походження цього слова *iPod* приписують Вінні Чіко (англ. Vinnie Chisco), який був автором рекламних текстів для Apple та надихнувся британським класичним, культовим кінофільмом режисера Стенлі Кубрика «Космічна Одиссея 2001 року» (англ. 2001: A Space Odyssey).

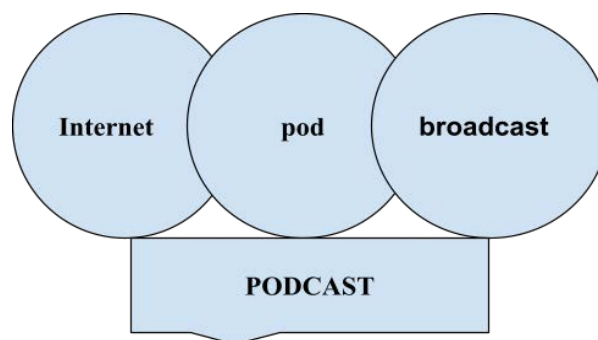

Рис. 1. Подкаст – слово-злиток

iPod, що утворилося від словозлиття:

Низка користувачів замінює [o] у слові *пОдкаст* на [i] *нідкаст*!* Дослідники привертають увагу до того, що тут немає етимологічних підстав [o] змінювати [i]. По-перше, слово-злиток утворене від власної назви пристрою *iPod*, ми ж не кажемо, не обзиваємо *айПод* (*iPod*) *айПідом*. Оскільки власну назву не можна змінювати, коли вона здобула глобальну популярність.

Слова – це одиниці думки, які структурують сприйняття.

Еверетт М. Роджерс «Дифузія інновацій» (2009)

5. Найменування інновації та темпи впровадження

Від вибору назви залежить сприйняття. Емпірична назва у справі називання стосовно нового явища чи ідеї має бажане значення в цільовій аудиторії. Влучне найменування стає запозиченим телескопізмом, під час перекладу якого застосовуємо такий перекладацький прийом, як транскрипція, заснований на передачі графічного образу запозиченого новотвору за допомогою передачі букв. По-друге, ця лексема належить до сучасних англійських телескопізмів, де правило щодо відповідної зміни не діє. Тому слово-злиток потрібно вживати з літерою *o*: *podcast**. Це передача новотвору, написаного за допомогою однієї алфавітної системи вихідної мови, відбувається засобами іншої алфавітної системи мови перекладу (Зацний, Пахомова, 2001). Інтернет провокує появу нових жанрів (Вайшенберг, 2004: 79), інформаційних технологій (від аудіоблогінгу, неткастингу, чамкастингу (дружня бесіда) до скайпкастингу) та розповсюдженню світової павутини, де визначення *подкасту*, *подкастера* та *подкастингу* розвивається у сучасному медіадискурсі. Не лише аудіопрограми, а й відеопрограми також може записати кожен бажаючий, *подкастер* – ведучий або автор, або блогер. Від професійних журналістів, державних служб до ведучих-аматорів *подкаст* вибирають як зручний жанр комунікації. Цифровізація енциклопедій – носіїв перевірених джерел, фахових видань визначає тенденцію розвитку цивілізації як надпотужної комунікативної, пізнавальної сили. До прикладу, енциклопедія Британіка (англ. Encyclopædia Britannica, 1768, вперше надрукована, а з 1994 – потужний інтернет-ресурс) заохочує читачів до перегляду відео, прослуховування подкастів та продукування зворотного зв'язку, забезпечує дискусію на тему «часто в неенциклопедичній формі» (<https://www.britannica.com/>).

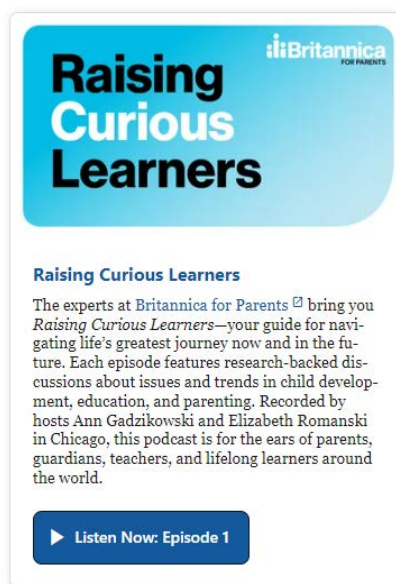

Рис. 2. Енциклопедія Британіка (Encyclopædia Britannica) – зразок подкасту

6. Семіотичні виміри жанру

Відповідно до каналів інформації у сучасних дослідженнях наводиться більш широка типологія дискурсу (Бацевич, 2010: 163; Корольов, 2012: 292), що будується на основі різних типів семіотичних знаків. Пропонуємо розглянути *подкаст* як жанр медійного дискурсу у трьох семіотичних вимірах: кодовому за формою, інформаційному за змістом та культурному за умовною аудиторією. Отже, як жанр медійного дискурсу *подкаст* має *форму*, *зміст* та *функцію* (Андрійчук, 2021: 168–173).

6.1. Форма

Щодо форми, то її, як стверджує Ерік Ньюзум (автор подкастів, аудіоматеріалів та аудіошоу на NPR та Audible, остання у складі Amazon, відомий американський медіаконсультант), визначають амбіції та ресурси. Ньюзум радить сприймати продукт – подкаст не з технологічної сторони (RSS, Atom або NPR), а зі сторони сприйняття слухачем. У його книзі «Гучніше» класифіковано форми аудіоподкастів: 1) балачки (тиради, запитання та відповіді, бесіда), 2) історії (сезонні оповідки, серійні історії, багатосюжетні подкасти) (Ньюзум, 2022: 15, 80–89, 100). У новітній аудіо- та відеоіндустрії, оскільки галузі стрімко розвиваються, подкасти можна класифікувати за жанровими різновидами: монологічні подкасти («швидкий постріл» (quick burst) – п'ятихвилинні подкасти, оповіді, аудіоблоги, аудіокниги, відеоблоги, відеолекції, розслідування, екскурсії музеями) діалогічні подкасти (подкаст-інтерв'ю, розмовні подкасти та розслідування, відеоблоги), групові (подкасти круглого столу, театральні подкасти, ігрові стріми, військові випуски/стріми військових), гібридні подкасти. Популярність різновидів визначають підписники, слухачі, глядачі.

6.2. Зміст

Зміст аудіо- та відеоподкастів залежить від теми, спрямованості інформації (тобто культурного коду, віку та категорій слухача, соціального статусу слухача, власника авто, реалій (війна)): освітні та наукові (психологія, медицина, філологія/іноземні мови, фізика/квантова механіка, сучасна та давня історія, архітектура технології, штучний інтелект, архітектура, наукові винаходи/відкриття/вакцини); журналістські (новини, політика); мистецькі (музичні, музейні, театральні), розважальні (камеді-подкаст, комедії, радіошоу); професійні (будівництво, садівництво, пасічництво); екоактивізм, фемінізм, гастрономічні, Couple Casts (особисте життя авторів), релігійні, спортивні, політичні (політологи, політики, піарники, громадські діячі) події на фронті. Якщо перераховувати за популярністю, то знову ж таки першим показником є кількість підписників та прослуховувачів. Власне, як і у США 2001, так і в Україні 2014 та 2022 «блоги і подкасти розквітли в задушливій атмосфері війни» – слова належать Крістоферу Лайдону, автору політичних репортажів для New York Times (Ньюзум, 2022: 308).

6.3. Екстралінгвальні ознаки

Цей медійний жанр:

- не прив'язаний до години випуску, не всі теле- та радіопрограми виходять у найкращий час (prime time), а підписник може слухати аудіоподкасти та переглядати відеоподкасти у зручний час, а не тоді, коли пропонує телебачення та радіомовлення;
- не вимагає спеціальної освіти, лише компетенцій, власної філософії, які приваблюють потенційну аудиторію;
- емпатійний: атмосфера викликає «нелінгвістичний шлейф» (співпереживання, аналогії, роуміння, перевтілення, когніцію);
- різноплановий за впливом на аудиторію (лавина подкастів стала нішевою, інші обвалилися і тануть);
- дифузійний процес, інновація з плином часу поширюється серед членів соціуму;
- сегментований аудиторією.

Італійський професор Тіціано Боніні (Університет Сієни) стверджує у розвідці 2022 року «Подкастинг як гібридна культурна форма між старими та новими медіа»*: *Аудиторія, як у приватному, так і в громадському просторі, була звичною і сприяла формуванню цілеспрямованих громад та контрагромадських бульбашок. Подібним чином рекомендації подкастів через iTunes і додатки подкастів повертаються до образів золотого віку радіо як спільної діяльності», «найпопулярніші подкасти використовують “усталені стилістичні засоби радіодокументальних фільмів, аудіодрам та аудіокниг, для того щоб плекати глибоко зацікавлену аудиторію». «Також інтерпретація фокусується на “граматиці” семіотики з метою*

зрозуміти, як різні ресурси сприяють мультимодальному явищу» та цитує професорку Ліверпульського університету Кей О'Галлоран (Kay L. O'Halloran): «Основна передумова дискурсу цифрових медіа в лінгвістичних дослідженнях – “організація” семіотичних ресурсів, яка відображає соціальні функції, в яких вони задіяні» – це те ж саме, що й запропонував Холлідей (1978)» (Боніні, 2022). *Подкастер* – насамперед творець тексту як статичного об'єкта. Під дискурсом ми розуміємо комунікативну подію, яка відбувається між *комунікантом* і *комунікатом* (Різун, 2008: 101, 110, 120–121; Корольов, 2012: 292; Андрейчук, 2021: 163–164), яка залежить від комунікативної ситуації та культури і менталітету мовця. *Подкастер* – продуцент медіатексту як знаку, в якому об'єктивується дискурс. Ця знакодія залежить від таких аспектів: теорій комунікації, моделей і пов'язаних аспектів: кодування, декодування та сугестія / навіювання, перевтілення. Медіадискурс є комунікативною подією, продуктом учасників комунікації, як подкастера, так і аудиторії, через їхнє сприйняття, розуміння, оцінку, несприйняття, пізнання, обмін ідеями, твердженнями та інтерпретацією. Отже, ми тлумачим метамову.

7. Висновки

Подкаст як жанр медійного дискурсу у трьох семіотичних вимірах: кодовому – за формою: монологічні (повідомлення, бесіда, звіт, рецензія, коментар, постанова, розслідування, огляд оповіді, аудіоблоги, аудіокниги, відеоблоги, відеолекції, розслідування, екскурсії музеями); діалогічні подкасти (інтерв'ю, дискусія, кореспонденція, розслідування, репортаж, відеоблог); групові (розслідування, репортаж, подкасти круглого столу, ток-шоу, прес-конференції, театральні подкасти, новини, серійні історії, багатосюжетні подкасти, серіали), гібридні подкасти; інформаційному – за змістом: художній, науковий, освітній, політичний, журналістський, публіцистичний, мистецький, розважальний, гастрономічний, феміністичний, релігійний, ритуальний, професійний, спортивний, неофіційний / позацензурний / обценний, родинний / парентальний, маритальний / матримоніальний, військовий / воєнний та гібридні; та культурному – з погляду оцінної інтерпретації умовної аудиторії, її виду: аудиторія-агент (активна), аудиторія-як-об'єкт (активна, але піддається сугестії, маніпуляції, імпозиції), аудиторія – маса (пасивна); її ставлення та сприйняття інформаційного контенту – її інтерпретативне оцінювання вмісту та сприймаємо як керівництво до дії. *Подкаст* – це сукупність знаків, знакодія (семіозис), що характеризується кодовим, інформаційним та культурним вимірами. Перспектива дослідження. Перш за все варто розглянути у подальшій перспективі детальніше історію виникнення цього жанру та тенденції його розвитку у США, Великобританії та в Україні. Поява нових медіапродуктів потребує подальшого дослідження комунікативного процесу із використанням мовного коду у царині лінгвопрагматики, паспорта мовця, комунікативних актів, таких семантичних компонентів, як пресупозиції та імплікатури.

Література:

1. Андрейчук Н.І. Виміри семіозису : монографія. Львів : ПАІС, 2021. 352с.
2. Бабич О.А. Прагмалінгвістичні особливості відтворення телескопічних одиниць у текстах ЗМІ при перекладі з англійської мови на українську : магістерська дисертація. Київ : ВПК «Політехніка», 2020. 173 с.
3. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
4. Вайшенберг З. Новинна журналістика : навчальний посібник. Київ : Академія Української преси, 2004. 262 с.
5. Дмитровський О. Типологія українських подкастів – найважливішого сегмента інтернет-радіо. *Вісник «Теле- та радіожурналістика»*. Випуск 14. Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. С. 149–154.
6. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О. Збагачення словникового складу сучасної англійської мови : навчальний посібник. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. 242 с.
7. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia-linguistica*. Випуск 6 (2). Київський нац. ун-т ім. Шевченка. Київ, 2012. С. 285–309.
8. Ньюзум. Е. Гучніше! Як створювати подкасти. Харків : Віват, 2022. 336с.

9. Почепцов Г.Г. Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дій. Харків : Віват, 2022. 384 с.
10. Різун В.В. Теорія масової комунікації : підручник для студентів галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.
11. Роджерс Еверетт М. Дифузія інновацій. Київ : Видавничий центр «Києво-Могилянська академія», 2009. 591 с.
12. Содомора П. Як Ми вчимося: від Античності до Сучасності, або Нативізм vs Емпіризм у процесі формування європейського соціуму. Львів : Сполум, 2020. 280 с.
13. Харарі Ю.Н. 21 урок для 21 століття. Київ : Видавництво Букшеф, 2023. 416 с.
14. Bonini T. Podcasting as a hybrid cultural form between old and new media. / In M. Lindgren and J. Loviglio, Routledge Companion to Radio and Podcast Studies, pp. 19–29, London : Routledge. 2022, p. 21.

References:

1. Andreichuk, N.I. (2021). Vymiry semiozysu: monohrafiia [Semiosis dimensions]. Lviv: PAIS, 352 p. [in Ukrainian].
2. Babych, O.A. (2020). Prahmalinhvistychni osoblyvosti vidtvorennia teleskopichnykh odynyts u tekstakh ZMI pry pereklyadi z anhliiskoi movy na ukrainsku: mahisterska dysertatsiia [Pragmalinguistic features of the reproduction of telescopic units in mass media texts when translating from English into Ukrainian: master's thesis]. Kyiv: VPK "Politekhnik", p. 173 [in Ukrainian].
3. Batsevych, F.S. (2010). Narysy z lnhvistychnoi prahmatyky: monohrafiia [Essays from linguistic pragmatics: monograph]. Lviv: PAIS. 336 p. [in Ukrainian].
4. Vaishenberh, Z. (2004). Novynna zhurnalistyka: navchalnyi posibnyk [New journalism: Study guide]. Kyiv: Akademiia Ukrainskoi presy. 262 p. [in Ukrainian].
5. Dmytrovskiy, O. (2015). Typolohiia ukrainskykh podkastiv – naivazhlyvishoho sehmenta internet-radio [Typology of Ukrainian podcasts – the most important segment of internet-radio]. Radiozhurnalistyka. Vypusk 14. Lvivskiy nats. un-t im. I. Franka. Lviv. Pp. 149–154 [in Ukrainian].
6. Zatsnyi, Yu.A., Pakhomova, T.O. (2001). Zbahachennia slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy: navchalnyi posibnyk [Enrichment of the vocabulary of the modern English language: Zaporizhzhia: ZDU. 242 p. [in Ukrainian].
7. Korolov, I.R. (2012). Poniattia dyskursu v suchasnomu movoznavstvi: vyznachennia, struktura, typolohiia [Concept of discourse in modern linguistics: determination, structure, typology]. Studia-linguistica. Vypusk 6(2). Kyivskiy nats. un-t im. Shevchenka. Kyiv. Pp. 285–309 [in Ukrainian].
8. Nuzum, E. (2022). Huchnishe! Yak stvoriuvaty podkasty [Make noise. A creator's guide to podcasting and great audio storytelling]. Kharkiv: Vivat. 336 p. [in Ukrainian].
9. Pocheptsov, H.H. (2022). Toksychnyi infoprostir. Yak zberehty yasnist myslennia i svobodu dii [Toxic infospace. How to maintain clarity of thinking and freedom of action]. Kharkiv: Vivat. 384 p. [in Ukrainian].
10. Rizun, V.V. (2008). Teoriia masovoi komunikatsii: pidruchnyk dlia studentiv haluzi 0303 "Zhurnalistyka ta informatsiia" [Mass communication theory: guide for students of branches 0303 "Journalisms and information"]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Prosvita". 260 p. [in Ukrainian].
11. Rodzhers, Everett M. (2009). Dyfuziia innovatsii [Diffusion of innovation]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Kyievo-Mohylianska akademiia". 591 p. [in Ukrainian].
12. Sodomora, P. (2020). Yak My vchymosia: vid Antychnosti do Suchasnosti, abo Natyvizm vs Empiryzm u protsesi formuvannia yevropeiskoho sotsiumu [How do We study: from Antiquity to Contemporaneity, or Nativism vs Empiricism in the process of forming of European society]. Lviv: Spolom. 280 p. [in Ukrainian].
13. Kharari, Iu.N. (2023). 21 urok dlia 21 stolittia [21 Lesson for the 21st Century]. Kyiv: Vydavnytstvo Bokshef, 2023. 416 p. [in Ukrainian].
14. Bonini, T. (2022). Podcasting as a hybrid cultural form between old and new media. / In M. Lindgren and J. Loviglio, Routledge Companion to Radio and Podcast Studies (pp. 19–29), London: Routledge, s. 21 [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2023
The article was received 03 November 2023

4. Інформація

4. Information

УДК 378-051

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-9>

ПАМ'ЯТІ ОЛЕГА ВАСИЛЬОВИЧА МІШУКОВА (1963–2011)

IN MEMORY OF OLEH VASYLIOVYCH MISHUKOV (1963–2011)

О. Горбонос,

доцентка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова

Н. Ільїнська,

професорка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова

Ю. Кищенко,

доцентка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова

18 жовтня 2023 року у Херсонському державному університеті відбулася зустріч «Пам'ять серця», присвячена шістдесятиріччю Олега Васильовича Мішукова (1963–2011). Ініціатором зібрання виступила кафедра англійської філології та світової літератури Херсонського державного університету, що носить ім'я професора Олега Мішукова (завідувачка доцентка Юлія Кищенко), а модерувала захід доцентка цієї кафедри Ольга Горбонос. У віртуальному просторі зібралися друзі, колеги, студенти – всі ті, хто знав і донині пам'ятає видатного херсонця Олега Мішукова.

Олег Мішуков зробив чимало для України, Херсонщини та нашого університету. Дванадцять років тому, 18 грудня 2011 року, він передчасно пішов із життя, залишивши світлий слід у пам'яті людей, теплі спомини та почуття неймовірної втрати. Вже багато років поспіль у ХДУ вшановують пам'ять цього відомого науковця, проводячи міжнародні науково-практичні конференції, симпозиуми та Мішуковські читання для студентів. Захід, про який ідеться, має дещо інший формат, але є одним із них.

Олег Васильович Мішуков – ректор Херсонського державного університету (2011), директор Академічного ліцею при ХДУ (1994–2011), доктор філологічних наук, професор (2000), заслужений діяч мистецтв України (2003), почесний член Міжнародної слов'янської академії освіти ім. Я. А. Коменського, наймолодший почесний громадянин міста Херсона (2009). Він був депутатом Херсонської обласної ради, головою обласної організації Асоціації культурологів України, членом Національної спілки журналістів України, Міжнародної спілки письменників, Національної спілки театральних діячів України, художньої ради Херсонського академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша, головним редактором наукового збірника «Південний архів» (філологічні науки), головою спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій з літературознавства.

У культурному просторі України та Херсонщини О. Мішуков виконував велику культуртрегерську місію. Він був режисером і автором близько 60 телепрограм з історії української і світової культури «Ностальгія», 15 телепрограм «Театральний роман», які транслювалися каналами місцевого та національного телебачення; режисером-постановником і автором сценаріїв театральних спектаклів («Ревізор», «Вовки і вівці»), великої кількості концертних програм, фестивалів, заходів до святкування ювілейних дат, річниць до дня заснування міста Херсона.

Наукова та педагогічна діяльність О. Мішукова гідно оцінена багатьма нагородами та званнями. Він відмінник освіти України (1996), заслужений працівник культури України (1998), заслужений діяч мистецтв України (2007), почесний член Міжнародної слов'янської академії освіти ім. Я.А. Коменського (2006). Подвижницьку працю О. Мішукова відзначено нагородами Президента України (1999), Кабінету Міністрів (2007), Верховної Ради України (2007). Він нагороджений орденом Святого Рівноапостольного великого князя Володимира III ступеня (2003), медаллю «За наукові досягнення» (2005), медаллю ім. В. Сухомлинського (2007). І це далеко не повний перелік.

Масштаб особистості Олега Васильовича Мішукова такий, що кожний знаходить усе нові її грані. Учасники зустрічі акцентували увагу на його діяльності літературознавця, культуролога, режисера, педагога, громадського діяча, що невід'ємно від особистості загалом.

Ректор ХДУ Олександр Співаковський тепло привітав присутніх і розповів про свої враження від сумісної роботи з О. Мішуковим, з яким він працював протягом 15 років. Професор О. Співаковський зазначив, що це «були різні етапи і взаємин, і творчої спільної роботи. Для мене він – образ свічки, яка б мала горіти дуже довго. Але він віддав свою освіченість, внутрішню енергію через комунікації, через справи, які робив, віддав так швидко. Прошло багато років, але ми завжди згадуємо цю видатну особистість. Чому? Адже тисячі людей мають гарні ідеї, можливості й уміють перетворювати ці ідеї на добрі справи. І тільки десятки людей можуть навколо цих емплементаций реалізованих ідей об'єднувати інших людей. Олег Мішуков був пасіонарною людиною. Людиною, яка мала не тільки гарні ідеї, не тільки вміла їх втілювати в життя, але й об'єднувати навколо них інших. Яскравий приклад – Академічний лицей імені Олега Мішукова. Його головне завдання – створювати нову еліту, нове покоління освічених українських людей. Ми знаємо сьогодні тисячі випускників лицю, які побудували успішні власні траєкторії. Ще один фантастичний проєкт – факультет культури і мистецтв, який зробив величезний внесок у розвиток Херсонського державного університету. Також інші проєкти Олега Мішукова пов'язані з театральною творчістю.

Попри те, що у нас різниця з ним 6–7 років, дуже багато чого я взяв у Олега Мішукова. Й одним з ключових моментів є ставлення до людей. Олег Мішуков умів поєднувати прагматизм з людяністю. Це дуже важливі речі, які повинні бути притаманні будь-якому керівнику. І я з глибокою вдячністю згадую Олега Мішукова, і сподіваюся, що не одне покоління буде згадувати цю велику людину. Адже людина живе до тих пір, поки її пам'ятають. Мені дуже хочеться, щоб пам'ять про людину, ім'я якої Олег Васильович Мішуков, жила дуже довго», – так закінчив свій виступ ректор О. Співаковський.

Про сприйняття О. В. Мішукова з різних ракурсів – спочатку очима студента, а потім колеги, розповів перший проректор ХДУ, доктор педагогічних наук, професор Сергій Омельчук: «Мені пощастило бути причетним до навчання, коли на філологічному факультеті Олег Мішуков викладав історію світової культури. Курс був не таким великим, але дуже знаковим і пам'ятним. Усі ми студенти пам'ятали, як Мішуков ставився до питання зворотного зв'язку, був уважним до певних дрібниць і деталей у висвітленні питань світової культури, як він вкладав свою душу та енергетику у свої лекції. Кожна його лекція була як мінівістава.

Інший досвід спілкування – вже в професійному житті – це початок навчання в докторантурі. Сьогодні я вдячний, що тоді Олег Мішуков підштовхнув мене до навчання в докторантурі», – розповів Сергій Омельчук. Він наголосив, що ми маємо пам'ятати не тільки про справи Олега Мішукова, а й здійснювати наукові кроки в напрямі дослідження його доробку. Ця слушна пропозиція першого проректора отримала новий імпульс – викладачами світової літератури надана тематика магістерських дипломних робіт, зорієнтована як на науковий доробок О. Мішукова, так і на проблематику його досліджень.

Олег Мішуков був неординарною людиною, життєлюбом, який прагнув по максимуму

охопити всі сфери життя. Тож про його освітню, педагогічну, наукову, громадську діяльність розповіла докторка філологічних наук, професорка Ніна Іллівна Ільїнська. Вона зазначила, що як у житті Олег Мішуков був значно «дорослішим» за віком, так і в науці він не знав учнівства. Майбутній професор О. Мішуков швидко заявив себе глибоким і талановитим дослідником. Його дисертації – кандидатська на тему «Жанри декабристської мемуаристики» (1993), докторська – «Історія русів у європейському контексті» (2000) – й досі мають високий індекс цитування.

«Монографії, наукові статті Олега Васильовича (загальна кількість близько 200) стали надбанням дослідників на пострадянському просторі, в країнах Західної Європи, культуру якої він знав і любив. Професору О. Мішукову належать піонерські проекти з розробки методологічних засад викладання культурології в контексті гуманітарної думки ХХІ ст. Вражає коло наукових інтересів доктора філологічних наук Олега Васильовича Мішукова. Його становлять проблеми вивчення контактено-генетичних зв'язків української літератури ХVІІІ ст. зі східнослов'янською літературно-фольклорною традицією цього періоду; питання жанрової динаміки мемуарної прози першої половини ХІХ сторіччя. Значне місце належить дослідженню східнослов'янської драматургії ХІХ і ХХ сторіч у контексті загальноєвропейських літературно-мистецьких процесів. У їх руслі вирішувалися науково-методичні проблеми», – зазначає професор Н. Ільїнська.

«Відкриття аспірантур та докторантур, спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій – те, про що у свої часи ми навіть мріяти боялися, завдяки Олегу Васильовичу стало реальністю, – наголосила Н. Ільїнська. – Знаменно, що професором Мішуковим був започаткований один із перших наукових збірників університету – «Південний архів». Не тільки наші колеги, але й наукова спільнота України, пострадянського простору добрим словом згадували головного редактора за можливість опублікувати свої статті, шанували високу наукову «планку» видання». Для літературознавців України це був майданчик для поглиблення професіоналізму й налагодження наукових контактів.

Професор Сидір Кіраль підтримав та проілюстрував цю думку цікавими й емоційними спогадами. Він розпочав їх словами вдячності організаторам зустрічі за вшанування пам'яті О. В. Мішукова. Професор підкреслив, що особисто для нього наукове спілкування й дружні стосунки з Олегом Васильовичем – одна з найяскравіших сторінок власного життя. Сидір Степанович пригадав і емоційно розповів конкретні епізоди їхнього багатогранного спілкування. Особливо він підкреслив те враження, що справив захист Олегом Васильовичем докторської дисертації з української літератури, який до сих пір пам'ятають науковці Львівського національного університету імені Івана Франка.

Олег Васильович проявив також неабиякі організаторські здібності. Сидір Степанович підкреслив високий рівень науково-практичних конференцій під керівництвом О. Мішукова. Він згадує, що участь у них брали й відомі науковці, й молода талановита молодь. Ми всі пам'ятаємо плідні дискусії, атмосферу прямого спілкування учасників, обмін думками, дякуючи організаторським здібностям О. В. Мішукова. Без перебільшення «святот науки» були захисти дисертацій на засіданнях спеціалізованої вченої ради. Вони поєднували у собі високі вимоги до робіт із доброзичливістю та теплою людською атмосферою, яку створював Олег Васильович. Десятки молодих учених поповнили ряди науковців завдяки захисту робіт у вченій раді ХДУ на чолі з професором Олегом Мішуковим. Його особистість завжди притягувала людей і об'єднувала на добрі справи. Ось сьогоднішня зустріч «Пам'ять серця» засвідчує цю його особливість. Людина не вмирає, поки живе в людській пам'яті, підкреслив професор С. Кіраль наприкінці свого виступу.

У Херсонському державному університеті Олега Мішукова пам'ятають як людину інтелегентну, справедливу, творчу й разом із тим як сильну особистість та талановитого менеджера. За ним – безліч утілених проектів та ідей, що підіймали рівень і авторитет нашого

університету. Зокрема, за ініціативи Олега Мішукова створено факультет культури і мистецтв, що є не лише науково-педагогічним, а й важливим культурно-освітнім центром Півдня України. Саме про намагання Олега Васильовича розширювати університет завдяки організації нових факультетів говорив професор Василь Стратонов. Він розповів про заслугу Олега Васильовича у створенні економіко-юридичного факультету ХДУ: «Саме в період відкриття нового факультету, – згадує Василь Миколайович, – діяльнісна натура й організаторські здібності Олега Васильовича проявилися повною мірою. Саме він постійно проводив зустрічі-консультації з провідними фахівцями області, керував підготовкою документів в МО України, створював стратегію діяльності майбутнього факультету; і як завжди – в цьому просторі атмосфера доброзичливості, підтримки, розуміння, прийняття ключових позитивних рішень. Така його тактика як керівника надихала нас і вселяла віру в здійснення всього запланованого», – зазначив професор В. Стратонов.

Ще одна із заслуг Олега Мішукова, яку багато хто називає «однією з найгеніальніших його ідей» – Херсонський академічний ліцей. І вже минуло більше 10 років, як немає Олега Мішукова, а ліцей, який нині носить його ім'я, продовжує впевнено крокувати вперед, підтримувати традиції та ідеї свого засновника. Зі спогадами про Олега Мішукова – викладача світової літератури і культури – поділилася колишня ліцеїстка, а зараз доцентка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова ХДУ Яна Просяннікова. У своїх спогадах вона підкреслила саме педагогічний талант професора Мішукова, який однаково професійно й цікаво виступав і читав лекції для аудиторії різного рівня – від професорсько-викладацького складу до студентів і ліцеїстів.

Про те, що Олег Мішуков приділяв багато уваги естетичному вихованню студентів, знають не тільки в нашому університеті. Студентський театр, яким керував вісімнадцятирічний студент Олег Мішуков, виступав із гастролями не тільки на Херсонщині, але й добрався навіть до Молдови. Про це емоційно й цікаво розповіла Ольга В'ячеславівна Горбонос, доцентка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова ХДУ. Вона згадала, як, будучи першим проректором і завідувачем кафедри світової літератури і культури, він започаткував Шевченківські читання, що згодом стали університетським святом української культури. За його ініціативи для участі у заході запрошувалося тріо бандуристів Херсонського музичного училища, організовувалися книжкові виставки творів Кобзаря різних років видання, готувалися літературно-музичні композиції, що включали поезії Тараса Шевченка та віршів про нього. В ході цього свята особливу увагу Олег Васильович приділяв виконанню творів великого Кобзаря мовами народів світу. Таке свято, за її переконанням, змогло відбутися і стати щорічним тільки дякуючи й організаторським, і мистецьким уподобанням О. В. Мішукова.

На зустрічі-спогаді було зазначено, що за ініціативою професорки кафедри Ніни Іллівни Ільїнської був запроваджений конкурс авторських ліричних віршів «Пам'ять серця», присвячений пам'яті О. В. Мішукова. Серед тих, хто однією з перших тепло привітав студентів-лауреатів цього конкурсу, була деканеса факультету української й іноземної філології Ірина Вікторівна Гоштанар. Вона наголосила, що ці лауреатки є сьогодні успішними випускницями факультету. Деканеса пригадала, що свою професійну діяльність сама вона почала з викладання в Херсонському академічному ліцеї при ХДУ в роки становлення та стрімкого розвитку цього унікального навчального закладу. В її пам'яті Олег Васильович залишається видатним педагогом, умілим організатором, людиною з чудовим почуттям гумору, завжди готовою прийти на допомогу колегам. Вона висловила впевненість, що багатогранні ідеї та напрацювання О. Мішукова будуть неодмінно втілюватися в життя нашими талановитими студентами і колегами.

У спогадах ректора ХДУ професора Олександра Співаковського підкреслено шанобливе ставлення до людей як ключової риси Олега Мішукова. За словами ректора, він «умів поєднувати прагматизм з людяністю. Це дуже важливі речі, які повинні бути притаманні будь-якому

керівнику. І я з глибокою вдячністю згадую Олега Мішукова і сподіваюся, що ще не одне покоління буде згадувати цю велику людину». Ця думка стала лейтмотивом багатьох спогадів учасників зустрічі «Пам'ять серця».

З великою повагою і щирою вдячністю згадували колеги про роль Олега Мішукова в їхній науковій і особистій долі. Професор Мішуков опікувався підготовкою високопрофесійних викладачів для вишу, стимулюючи колег до навчання в аспірантурі, докторантурі, направляючи на стажування тощо. Про такий факт своєї біографії розповіла Юлія Кіщенко – завідувачка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова. Вона згадувала, як колеги багато працювали в молоді роки, бо відбувалося їхнє професійне ставлення, до того ж були малі діти, отже, на заняття наукою залишалось не дуже багато часу. Крім того, була якась невпевненість у своїх силах. Мабуть, це відчув Олег Васильович, коли «зіграв» здивування: та хіба це багато – 160 сторінок дисертації? І що, Юлія не зможе їх написати? А далі майже за Станіславським: «Не вірю!». Після такої підтримки нічого не лишалося, як серйозно засісти за роботу. Й дійсно, кандидатська дисертація була написана. Юлія Володимирівна підкреслила, що дуже вдячна Олегу Васильовичу за підтримку й віру в її творчий потенціал, за вчасно сказане конче потрібне слово.

З цікавими спогадами виступила Ольга Заболотська – професорка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова, яка знала Олега Мішукова ще зі шкільних років. Вона розповіла багато цікавих фактів про Мішукова-учня, про його харизму, дотепність, великі здібності в навчанні, лідерські риси, що були притаманні йому з юнацтва. Особливо запам'ятався їй епізод, коли Олег відмовився від нагороди – преміальної путівки до молодіжного табору «Молода гвардія», бо мусив готувати міський захід. Таким він залишився й упродовж дорослого життя – харизматичним лідером із великим почуттям відповідальності за доручену справу.

Кожний із учасників зустрічі тепло і зворушливо згадував все нові й нові епізоди свого життя, у той чи той спосіб пов'язаних з Олегом Мішуковим. Ірина Соловцова – старший викладач кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова, відкрила для присутніх маловідому сторінку життя Олега Васильовича. Вона з гумором розповіла, як у студентській молодості працювала разом з Олегом Мішуковим, теж студентом, у піонерському таборі «Прибрежный». За посадою він був старшим вожатим, а фактично виконував обов'язки начальника табору. В підпорядкуванні перебували старші за віком люди, які віддавали належне його організаторським здібностям. І дітям, і співробітникам жилося ситно й весело, відпочивалося напрочуд цікаво, незважаючи на те, що студентам доводилося працювати майже цілодобово.

На завершення зустрічі професорка Н. Ільїнська згадала, як вона принесла Олегу Васильовичу на затвердження документ, де перераховувалися його досягнення. Він викреслив усе, крім: «ректор Херсонського державного університету, доктор філологічних наук, професор». Ось так і вишикувалися три дороги його долі – організатор, учений, педагог. На жаль, цим шляхам не судилося стати довгими. З яскравою кометою можна порівняти його життя, сполох якої нам випало зберегти в пам'яті серця. Ми щиро вдячні Вам, Олеже Васильовичу, за те, що були в нашому житті.

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск – **XCV**
Issue

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,3. Замов. № 0124/063. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.